

ФАСЛИ 1. ТОЧКИСТОН – ВАТАНИ МО ВАТАНАМ – ИФТИХОРАМ

*Ту зинда бош, Ватан—хонаи умеди халқ,
Ки бе ту нест дилу ҷони шодмон ҳаргиз.
Даме, ки мешумурам пурбаҳо суханҳоро,
Баландтар зи Ватан нест дар забон ҳаргиз.
«Чӣ медиҳӣ ба Ватан?»*

Ҳар касе, ки пурсидам,

Ҷавоб дод:

«Надорам дареғ ҷон ҳаргиз».

(Мирзо Турсунзода)

Ватан азизтарин ва ноёбтарин неъмат, сарвати бебаҳост, ки онро ба ҳеҷ чиз наметавон иваз кард. Ватан ифтихор, шаъну шараф, нангу номус ва обрӯю эътибори мост. Ватанро интиҳоб ва ё хариду фурӯш намеkunанд. Ватан сарнавишту қисмати ҳар фарзанд аст, ки аз ибтидо ба бошандагонаш ба мерос гузошта мешавад.

Ватан кишвару сарзаминест, ки бо масоҳату табиату сарватҳои табиӣ, аҳли бош, соҳти иҷтимоӣ, махсусияти забону тамаддун, тарзи тафаккуру рӯху равон ва авзоъ, психология, маишат ва маънавиёту ахлоқаш таърихан ба ин ё он халқ мутааллиқ аст.

Дар луғатҳо Ватанро чун ҷойи бош ва ҷойи истиқомат, ҷойе, ки шахс таваллуд шуда, нашъунамо ёфтааст ва мақому маскан дорад, маънидод кардаанд. Ҳамзабонони мо гоҳо ба ҷойи калимаи «Ватан» «Меҳан»-ро низ истифода мебаранд.

Агар модари аслии моро тавлид кардаю бо шири сафед парварда, нахустин ҳарфу ҳиҷои забонро ёд додаю роҳрав карда бошад, пас, Ватан ба сарамон дастӣ тавоноӣ навозишкорашро гузошта, моро аз ҷамеи офатҳо, аз ҳама гуна ҳамлаю таҷовузи аҷнабӣ эмин дошта, дар зерӣ болҳои азимаш паноҳонида, тарбия мекунад.

Ватандӯсти ҳақиқӣ будан на дар суханҳои зебою мутантан, ваъдаҳои хушкӯ холи, балки дар қору фаъолияти ҳамаҷузъи амалӣ, дар гуфтору кирдор ва ваъдаю иҷрои бечунучароӣ он, дар меҳнати софдилона, дар интизоми намунавӣ ахлоқи ҳамида ва хониши аъло, дар кӯшишу

чадалҳои пайваста баҳри манфиатҳои Ватан, халқу давлат зоҳир мегардад.

Ҳар яки мо бояд Ватани азизи хешро дӯст дорем, муҳаббат ва садоқати бепоён ба Ватан, тафохур аз гузаштаи пурифтихор дошта бошем, арзишҳои миллии ва дастовардҳои Истиқлолиятро ҳифз намоем, дар бунёди ҷомеаи шахрвандӣ ва давлати миллии сахмгузор бошем.

Муҳаббат ба Ватан, обу хок, ҳар гилу гиёҳи он дар ашъори адибони гузаштаву имрӯзаи мо он қадар васф шудааст, ки беҳаду беҳамтост. Адибони пешин Ватанро хурд (кӯчак) ва бузург номидаанд. Ватани умумии мо Тоҷикистон аст, вале Ватани хурд асосан маънии зодгоҳ, маҳалли зист ва мавзеи камолоти инсонро дорад:

Мақсади шамъ сайри хештан аст,

Ҳар кучо ҷаим во шавад, Ватан аст.

Лоҳутии ширинсухан Ватанро ягона меҳрубони хеш медонад:

Ватан, Ватан, Ватан, Ватан!

Дар ин ҷаҳон ягона меҳрубони ман туй,

Чӣ ҷойи ин суҳан, ки худ ҷаҳони ман туй!

Ҷавон шуда аз шиқи ту вучуди ман,

Бувад пур зи номи ту суруди ман, суруди ман,

Нури ман, зӯри ман, завқи ман, ҷони ман туй!

Бачаҳои азиз, воқеан шумоён ҳуқуқи комил доред, ки бо Ватани ҷоноҷон — Тоҷикистони азиз, бо миллати мутамаддини тоҷик, бо забони фасеҳи тоҷикӣ, бо таърихи бойи аҷдодонамон ифтихор намоед. Ҳифзи дастовардҳои Истиқлолият, тамомияти арзӣ ва амнияти ягонагии Тоҷикистон бояд мақсаду мароми зиндагӣ ва ормонҳои волои шумо бошад.

Боз ҳам аз он сарфароз бошем, ки зодаи Ҷумҳурии Тоҷикистон — давлати соҳибхитӣ, демократӣ, ҳуқуқбунёд, дунявӣ ва ягона ҳастем. Тахти ҳимоя ва ғамхорӣ маҳсули давлатем. Ба меҳнат, манзил, таҳсил, истироҳат, кафолати таъмини иҷтимоӣ ва ҳифзи саломатӣ ҳуқуқ дорем. Ҷавобан ба ин имтиёзҳо ҳифзи Ватан, ҳифзи табиат ва дастовардҳои Истиқлолият вазифаи муқаддаси ҳар яки мост.

Лугат:

кӯчак-хурд,
кабир-калон, бузург,
тамаддун-маданият, фарҳанг,
маскан-чой, маҳал.

Савол ва супоришҳо:

1. *Ватан чист?*
2. *Кадам муродифи калимаи «Ватан»-ро медонед?*
3. *Ватани хурд ва бузург чӣ маънӣ доранд?*
4. *Ватани хурд чист?*
5. *Адибони гузашта Ватан гуфта, чиро дар назар доштанд?*
6. *Аз лугат калимаи «Ватан»-ро ёфта, шарҳ диҳед.*
7. *Шумо чун ватандор дар Тоҷикистон дорои кадом ҳуқуқҳоед?*
8. *Вазифаи ҳар як ватандор—шаҳрванди Тоҷикистонро дар чӣ мебинед?*

ВАТАН – МОДАР

Ватан! Чӣ гуна калимаи гуворост, сода, дилнишин ва раван. Ҷаҳон-ҷаҳон маъно нухуфтааст дар он. Ватан болу пари инсон, сарфарозиву сарбаландии инсон, бахту иқбол, орзу ва умеди инсон. Ватан лаби хандон, дидаи гирён, қуввати ҷон, имону вичдони инсон аст.

Ватан ва Модар ҳаммаъно ва ҳамрадифанд. Он тавр ки инсон як Модар дорад, ҳамин тавр як Ватан дорад. Беҳуда баъзан ин ду калимаро дар паҳлӯи якдигар наменависанд: Ватан-Модар ва ё Модар-Ватан. Ба қадри Модар расидан маънои онро дорад, ки ба қадри Ватан бирасем. Ва агар Модарро хор нигоҳ дорем, чунин маъно дорад, ки Ватанро хор дорем. Ватан он ҷост, ки хуни ноф мерезад, яъне таваллуд мешавӣ, нашъунамо меёбӣ. Ватан он ҷост, ки бо ҳамроҳи халқу миллат ва дар ҳалқаи онҳо ба камол мерасӣ, ҳунар меомӯзӣ ва дар пайи озодӣ ва ободии он мекӯшӣ. Ватан мамлакат ё сарзамини васеест, ки зодгоҳи туро ҳам фаро мегирад. Оғӯши Ватан мисли оғӯши модар аст. Дар он деҳаҳо, ноҳияҳо ва шаҳрҳои зиёд меғунҷанд. Аз ин оғӯши

гарм ҳеч чиз берун намонанд, на сангаш, на кӯҳаш, на чашмасоронаш, на дарёҳои хурӯшонанаш ва на боғу роғаш.

Як маъноӣ Ватан моликият аст, яъне тамоми ин хок, ин сарзамин, аз хонаи муқаррариамон то сарҳадҳои дурамон моли мо, моликияти мо мебошанд. Ба ибораи дигар мулк аз мову мо аз мулкем.

Қариб дар байни ҳамаи халқҳо саволе паҳн шудааст: Аз чӣ сар мешавад Ватан? Ҷавобҳо гуногунанд. Ман ҷуръат мекунам ва посух мегӯям, ки Ватан оғоз мешавад:

- аз аллаи модарон;
- аз афсонаи момодоя;
- аз расмҳои «Алифбо»;
- аз панду насиҳатҳои бобо;
- аз талошҳои Айнию Лоҳутию Турсунзода;
- аз ҷонбозиҳои фарзандони содиқ;
- аз ашъори фалсафии Лоик.

Ватан яқтост, ҳамчуноне ки Модар яқтост, Моҳу Хуршеду Замину замон яқтост. Агар касро муяссар гардад, ки дар Ватанаш таваллуд шаваду бизияду бимирад, ифтихорест бузург.

(М. Лутфуллоев)

ВАТАН

Сайдали Маъмур,
Шоир халқии Тоҷикистон

*Беҳтарин ҳарфи муҳаббат Ватан аст,
Меҳру ихлосу садоқат Ватан аст.
Шеърбофӣ ҳунаре нест, ки нест,
Сухани аз ҳама қимат Ватан аст.
Шоирӯ шеър худододӣ аст,
Ҷуръату кӯшишу заҳмат Ватан аст.
Шоирӣ шеъри сара доро нест,
Баҳри ӯ давлату сарват Ватан аст.
Худ Ватан гулшану хораиш накунад,
Бар ватандор ганимат Ватан аст.
Худ Ватан шеърӯ шиораиш накунад,
Пурбаҳо аз ҳама санъат Ватан аст.
Гар Ватанро ҳама модар хонанд,
Модари модари миллат Ватан аст.*

Лугат:

ҳамрадиф-ҳаммаъно, баробар, монанд,
хуршед-офтоб,
посух - ҷавоб.

Савол ва супориш:

1. Ватан аз нигоҳи устод Лутфуллоев чӣ гуна маънидод ва васф шудааст?
2. Ягонагии калимаҳои Ватан ва Модарро дар чӣ мебинед?
3. Ватан кучост?
4. Ватанро ба маънии «моликият» шарҳ диҳед.
5. Ватан аз кучо оғоз меёбад?
6. Аз матн калимаҳоро ёбед, ки ҳаммаънои калимаи «Ватан» мебошанд.
7. Дар матн ибораи «модарро хор нигоҳ доштан» ба кадом маънӣ омадааст?
8. Мисли Модар ва Ватан боз чиҳо яктоанд?
9. Оё барои Шумо дар Ватан зистан ифтихор ҳаст ё не?
10. Ҳамгунаҳои калимаи «хуршед»-ро нависед. Оид ба зодгоҳатон ҳикоячае нависед.
11. Аз диди Сайдалӣ Маъмур модари миллат кист?

МУҲОФИЗОНИ ФАРДОИ ВАТАН

Бачаҳои азиз, дар моддаи 43-юми Конститутсияи (Сарқонуни) Ҷумҳурии Тоҷикистон чунин навишта шудааст:

«Ҳифзи Ватан, ҳимояи манфиатҳои давлат, таҳкими истиклолият, амният ва иқтидори мудофиавии он вазифаи муқаддаси шаҳрванд аст». Бинобар ин ҳимояи марзу буми Тоҷикистон қарзӣ ҷонии ҳар як ватандор аст. Шумо

бояд муҳофизати Ватани азизро аз қаҳрамонҳои дostonҳои асотирӣ ва воқеӣ, аз Рустам, Сиёвуш, Томирис, Зарина, Спитамен, Деваштич, Абӯмуслим, Муқаннаъ, Исмоили Сомонӣ, Темурмалик, Восеъ, аз Саидкул Турдиев, Неъмат

Қаробоев, Ходӣ Кенчаев, Ҳайдар Қосимов биомӯзед, зеро аз ҳимояи хоки муқаддас—Ватан волотар чизе нест.

Вақте ки паҳлавони асотири Зарир дар ҷанги зидди Арҷосп хоинона кушта мешавад, писари ҳафтсолаи ӯ Баствар ба майдон меравад ва қасди падар мегирад ва пирӯзӣ ба даст меорад. Яъне гузаштагони мо то маҳв кардани душман авлод ба авлод муборизаро давом медоданд, то ин ки зафарёб гарданд.

Бачаҳои меҳрубон, шумоён, ки муҳофизони фардои Ватанед, бояд ҳимояи Ватанро қарзи шаҳрвандии худ бидонед. Ба хизмати сарбозӣ рафтан, барои ҳифзи Ватан-Модар камар бастан бояд орзуи ҳар як ҷавонписар бошад.

Саъдии бузургвор мефармояд: «Гар зи ишқи Ватан ҳарф мезанӣ, сарбоз шав!»

МО НОШИКАСТЕМ

Гулназар, Шоирӣ халқии Тоҷикистон

*Дунё мунаввар, дилҳо музаффар,
Шодӣ занад нар мисли кабӯтар,
Дар маҳфили бахт бо ҳам нишаста
Сарбозу кишвар, фарзанду модар.*

*Дастӣ ба дастем,
Мо бо ҳам астем,
То бо ҳам астем,
Мо ношикастем.*

*Умеди хандон – дар ҷашими мардум,
Ғам то дили мо раҳ мекунад гум,
Мо ошиқонем бо лаҳни мургон,
Мо ҷонфидоём бо мавҷи гандум.*

*Дастӣ ба дастем,
Мо бо ҳам астем,
То бо ҳам астем,
Мо ношикастем.*

*Эй нози тоҷик, эй мулки озод,
Дорад муҳаббат ҷони ту обод.*

*То нури мардӣ дар дидаи мост,
Боде насозад хоки ту барбод.*

*Дастӣ ба дастем,
Мо бо ҳам астем,
То бо ҳам астем,
Мо ношикастем.*

Луғат:

марз-сарҳад,
бум- замин,
таҳким-мустаҳкам,

амният-бехатарӣ,
асотир-миф, устура, ривоят,
воло-олӣ, баланд.

Савол ва супориш:

1. Мазмуни моддаи 43-юми Конститутсияи (Сарқонуни) Ҷумҳурии Тоҷикистонро шарҳ диҳед.
2. Кадом муҳофизони Ватан — қаҳрамонони асотирӣ ва воқеиро медонед?
3. Қасди Зарирро кӣ гирифт?
4. Калимаҳои «сарбоз» ва «камар»-ро бо кадом калимаҳои иваз карда метавонед?
5. Панди Саъдии Шерозиро оид ба ҳимояи Ватан аз ёд кунед.
6. Моддаи 43-юми Конститутсияи (Сарқонуни) Ҷумҳурии Тоҷикистонро дар дафтарадон айнаи рӯбардор намоед.
7. Шоир Гулназар дар шеъри “Мо ношикастем” безаволии моро дар чӣ мебинад?

ШЕЪРҲО ДАР ВАСФИ ТОҶИКИСТОН

СУРУДИ АНҶУМАНИ ТОҶИКОН

Гулназар

*Эй дӯст, биё, ки мо зи як анҷуманем,
Парвардаи меҳрубони як чаманем.
Чони ману ту бувад Ватан, медонӣ,
Донӣ, ки ману ту низ чони Ватанем.*

*Дар пардаи субҳ меҳри тобон яктост,
Тоҷик ҳама ҷову Тоҷикистон яктост.*

Эй дӯст, биё, ки раҳбари мо Ватан аст.
 Парвози баланду шаҳнари мо Ватан аст.
 Ғамхори мо нест ба ҷуз ишқи Ватан,
 Болида биё, ки модари мо Ватан аст.

Дар пардаи субҳ меҳри тобон яктост,
 Тоҷик ҳама ҷову Тоҷикистон яктост.

Эй дӯст, биё, ки ҳамватан ҳамтани мост,
 Нури дилу дидаи равшани мост.
 Меҳре, ки шукуфтааст дар чехраи мо,
 Худ шоҳиди беҳазони гулиани мост.

Дар пардаи субҳ меҳри тобон яктост,
 Тоҷик ҳама ҷову Тоҷикистон яктост.

ТОҶИКИСТОН

Шеърӣ Назри Яздон

Заҳми чаши афтид бар руҳсори ту,
 Дар ҳавои соф дар ҷӯйбори ту.
 Оби сурху зард омад дар ҳаво,
 Оби сурху зард андар ҷӯйҳо.

Тоҷикистон, Тоҷикистон,
 Тоҷикистон, ҷону ҷонон.
 Тоҷикистон, беҳтар аз ҷон,
 Беҳтар аз ҷониву ҷонон.

Тоҷикистон, зиндаам бо бўйи ту,
 Кӯр бодо чаши бад бар сӯйи ту.
 Дур бодо оби зарду ранги зард,
 Ҷовидон аз рӯйи ту, аз рӯйи ту.

Пардаҳои нағмаҳоямро бихон,
 Бар барои бекафанҳоям кафан.
 Эй ғарибони Ватан, овардаам,
 Пардаеро аз Ватан дар ҳар сухан.

Эй Худо, пайванд кун, бишкастаро,
 Чамъ кун чамъи парешонгаштаро.
 Чамъи хурди Тоҷикистони маро,
 Аз парешонӣ ниғаҳ дор, эй Худо.

ҶМЕДИ ЭХӢ

Низом Қосим

*Қатра-қатра оқибат дарё шудем,
Зарра-зарра кӯҳи побарҷо шудем.
Сад ҳазорон ман ба ҳам чамъ омадем,
То дар ин даҳри парешон мо шудем.*

*Ҳосили ҳамдасту ҳампой бубин,
Дастӣ ҳам бигрифтаву барпо шудем,
Меҳри ҳам варзида қад афрохтем,
Қадри ҳам доништа сарболо шудем,*

*Дастӣ ҳам бигрифта ҳамчун ҳарфҳо,
Рӯи авроқи Ватан маъно шудем.
Рафт овои дили мо сӯи ҳам,
Ҳамсадо гаистем, ҳамово шудем.*

*Милро аз чаши миллат карда дур,
Ҳамчу шеъри Рӯдакӣ бино шудем.
Доруи дарди ҷудой ёфтем,
Вориси шоистаи Сино шудем.*

*Рӯ барои Ҳақ ниҳодем аз дигар,
Рострав чун сатри Мавлоно шудем.
Бин ба мо ҳар субҳ чун бар Офтоб,
Гум нагашта, аз дигар пайдо шудем.*

*Мо на хокистар, шудем отаи зи нав,
Чун самандар мо зи худ эҳё шудем.*

Луғат:

маъво - чой, мавқеъ,
бекарон- беканор,
сайёҳӣ - саёҳат,
масрур - хурсанд, шод,
эхё - аз нав сабзидан,

авроқ - варақҳо,

самандар - мурғи оташ.

Савол ва супориш:

1. Мувофиқи тасвири Гулназар дар «Суруди анҷумани тоҷикон» хонаи умеди кулли тоҷикони олам кучост?
2. Ормони ягонаи шоир чист?
3. Назри Яздон дар оғози шеъри «Тоҷикистон» аз кадом воқеаҳои Ватан ёдовар шудааст?
4. Шоир бузургии Тоҷикистонро дар чӣ мебинад?
5. Низом Қосим дар шеъри «Умеди эҳё» тамоми нешравиҳои Тоҷикистонро дар чӣ мебинад?

ФАСЛИ 2. КОНСТИТУТСИЯ ВА ПРЕЗИДЕНТИ МАМЛАКАТИ МО

САРҚОНУН – ХУЧЧАТИ САРНАВИШТСОЗ

Давлати мустақил давлатеро меноманд, ки дорои рамзҳои давлатӣ, сарҳад, артиш мебошад. Дар баробари ҳамаи ин ҳар як давлат Сарқонун дорад, ки дар он ҳуқуқ ва вазифаҳои шаҳрвандонаш сабт шудаанд. Дар Ҷумҳурии Тоҷикистон ҳам китобе ҳаст, ки мо онро «Қонуни бахт», «Бахтнома» мегӯем, зеро дар ин китоб, ки Конститутсияи (Сарқонуни) Ҷумҳурии Тоҷикистон ном дорад, тамоми қонуниятҳои зиндагонии сокинони кишвар сабт шудааст. Бояд ҳар як сокини ҷумҳурӣ Сарқонунро эҳтиром карда, дар доираи арзишҳои он қору ғаъолият намояд.

Бачаҳои азиз, Шумо низ фаҳр кунед, ки сокини Ҷумҳурии Тоҷикистонеде. Вақте ки ба дунё омадед, ба Шумо гувоҳнома додаанд, ки он сокини ҷумҳурӣ буданатонро тасдиқ мекунад. Шумо ҳамчун сокини комилҳуқуқи Тоҷикистон бояд ҳуқуқ ва вазифаҳои худро донед. Ҳамаи онҳо дар Конститутсияи Ҷумҳурии Тоҷикистон сабт шудаанд.

Инро бояд аз хотир набароред, ки Конститутсияи (Сарқонуни) Ҷумҳурии Тоҷикистон 6 ноябри соли 1994 дар раёйпурсии умумихалқӣ қабул карда шуд. 26 сентябри соли 1999 ва июли соли 2003 ба тариқи раёйпурсии умумихалқӣ ба он тағйироту иловаҳо ворид карда шудаанд. Бинобар ин ҳар сол рӯзи 6 ноябр ҳамчун рӯзи қабули Конститутсияи (Сарқонуни) Тоҷикистон ид карда мешавад ва рӯзи истироҳат эълон шудааст.

Бачаҳои донояки ман, Шумо бояд дар хотир дошта бошед, ки:

-Конститутсия ин рамзи озодӣ ва мустақилияти давлати мо мебошад;

-Конститутсия ин кафолати озодӣ, шаъну шараф ва ҳуқуқи инсонии ҳар як шаҳрванди Тоҷикистон аст.

Бинобар ин, вақте ки саҳифаи аввали Конститутсияи (Сарқонуни) Ҷумҳурии Тоҷикистонро меҳонем, диламон лабрези фараҳ ва шодӣ мегардад:

«Мо халқи Тоҷикистон, қисми ҷудонашавандаи ҷомеаи ҷаҳон буда, худро дар назди наслҳои гузашта, ҳозира ва оянда масъул ва вазифадор дониста, таъмини соҳибхушӣ давлати худ ва рушду камолӣ онро дарк намуда, озодӣ ва ҳуқуқи шахсро муқаддас шумурда, баробарҳуқуқӣ ва дӯстии тамоми миллату халқиятҳоро эътироф карда, бунёди ҷомеаи адолатпарварро вазифаи худ қарор дода, ҳамин Конститутсияро қабул ва эълон менамоем».

Лугат:

артиш-аскар, лашкар, армия,

шаҳрванд-истиқоматкунанда, сокини кишвар, ки соҳиби шиноснома аст.

Савол ва супориш:

1. *Конститутсия ё Сарқонун чӣ гуна китоб аст?*
2. *Чаро Сарқонунро «Бахтнома» ё «Қонуни бахт» меноманд?*
3. *Чаро Сарқонунро эҳтиром мекунем?*
4. *Конститутсияи (Сарқонуни) Ҷумҳурии Тоҷикистон кай қабул шудааст ва кадом вақтҳо ба он тариқи раёӣ раъйпурсии умумихалқӣ тағйироту иловаҳо дохил гардидааст?*
5. *Конститутсияи (Сарқонуни) Ҷумҳурии Тоҷикистон бо кадом ҷумла оғоз меёбад? Онро азёд кунед.*
6. *Шаҳрванди Ҷумҳурии Тоҷикистон киро мегӯянд?*
7. *Калимаҳои «шаҳрванд», «артиш», «раёӣ»-ро боз дар кадом шаклҳо гуфта метавонед?*

ҲУҚУҚ ВА ВАЗИФАҲОИ МАН ДАР КОНСТИТУТСИЯ

Конститутсия санади таърихиву муқаддасест, ки тамоми муносибатҳои муҳимтарини ҷомеаро ба танзим дароварда, асоси ҳуқуқи ҳар як давлатро муайян мекунад ва ҳуҷҷати сафарбаркунандаи тамоми мардум баҳри ободии кишвар мебошад.

Конститутсияи Тоҷикистон низ пеш аз ҳама ҳуқуқу озодиҳои инсонро кафолат медиҳад ва ҳуҷҷати ифодакунандаи мақсаду орзуи тамоми халқи Тоҷикистон мебошад. Конститутсия инсонро арзиши олӣ эътироф намуда, озодӣ ва ҳуқуқи шахсро муқаддас эълон кардааст. Дар моддаи 5 таъкид шудааст, ки инсон, ҳуқуқ ва озодиҳои он арзиши олӣ дошта, ҳаёт, кадр, номус ва дигар ҳуқуқҳои инсон ва шахрвандро давлат эътироф, риоя ва ҳифз менамояд.

Дар моддаи 6 қайд гардидааст, ки дар Тоҷикистон халқ баёнғари соҳибхитӣрӣ ва сарчашмаи ягонаи ҳокимияти давлатӣ буда, онро бевосита ё ба воситаи вакилони худ амалӣ мегардонад.

Мувофиқи Конститутсия бояд давлат ба ҷомеа ва одамон хизмат намояд ва барои беҳтар намудани аҳволи иҷтимоии шахрвандон шароити мусоид фароҳам оварад.

Конститутсияи Тоҷикистон бори нахуст муайян кард, ки шахрванди Тоҷикистон дар хориҷа низ таҳти ҳимояи давлат қарор дорад ва ўро ба давлати хориҷӣ супурдан мумкин нест.

Дар назди қонун ва суд мувофиқи Конститутсия ҳама, хоҳ зан бошаду хоҳ мард, баробаранд. Давлат ба ҳар кас, қатъи назар аз миллат, наҷод, ҷинс, забон, эътиқоди динӣ, мавқеи сиёсӣ, вазъи иҷтимоӣ, таҳсил ва молу мулк ҳуқуқу озодиро кафолат медиҳад. Конститутсия ба ҳар кас ҳаққи зиндагӣ дода, аз номи давлат дахлнопазирии шахсро кафолатнок гардонид. Инчунин Конститутсия маҳрамона мукотиба қардан, суҳбати телефонӣ, ҳуқуқ ба мусофират, интиҳоби озоди маҳалли зист, тарки ҷумҳури ва бозгашт ба он, мустақилона муайян қардани муносибат ба дин, иштирок дар расму оинҳои динӣ, ширкати бевосита ва

бавоситаро дар ҳаёти сиёсӣ ва идоракунии давлатӣ, хизмати давлатӣ, иштирок дар раёйпурсӣ, интиҳоб намудан, интиҳоб шудан, муттаҳид шудан, иштирок дар ташкили ҳизбҳои сиёсӣ, иттифоқҳои касаба, иттиҳодияҳои ҷамъиятӣ, раҳпаймоии озоиштаро мустақкам намуд. Ба ҳар кас озодии сухан, нашр, ҳуқуқи истифодаи воситаҳои ахборро кафолат дода, таъкиб барои танқидро манъ кард.

Сарқонун ба ҳар кас ҳуқуқи соҳибӣ ба моликият ва меросро дода, муайян намуд, ки ҳеҷ кас ҳақ надорад ҳуқуқи шахсро ба моликият бекор ва маҳдуд кунад ё молу мулкҳои шахсро барои эҳтиёҷи ҷамъият муҳолифи қонун ва бе розигии соҳиби он гирад.

Инчунин Конститутсия оила, модару кӯдак, тифлони ҷетим ва маъҷубро таҳти ҳимоя ва ғамхорӣ махсуси давлат қарор дода, ба ҳар кас ҳуқуқ ба меҳнат, интиҳоби касбу кор, ҳифзи меҳнат, ҳимояи иҷтимоӣ, манзил, истироҳат, ҳифзи саломатӣ, иштирок дар ҳаёти фарҳангӣ, эҷодӣ, бадеӣ, илмӣ, техникӣ, моликияти зеҳнӣ ва таҳсилро дод.

Ҳамзамон Сарқонун дар баробари додани ҳуқуқҳои васеъ шахсро вазифадор намуд, ки Конститутсия ва қонунҳоро риоя кунад, ҳуқуқ, озодӣ ва шаъну шарафи дигаронро эҳтиром намояд.

Конститутсияи Тоҷикистон шахсун ва шиносномаи давлат буда, санади тақдирсоз ва таъинкунандаи сарнавишти мардуми Тоҷикистон аст. Ба мо зарур аст, ки ҳар як калима ва сатри Конститутсияро азизу муқаддас донем ва бо истифода аз он дар пойдории давлати демократӣ, ҳуқуқбунёд, дунявӣ, ягона, иҷтимоӣ ва соҳибистиклоли Тоҷикистон ҳиссагузор бошем.

ВАСФИ ДИЁР

Муҳаммад Ғоиб

*Қуллаҳои кӯҳҳои минбару тахти ман аст,
Санги побарҷоят осори сари саҳти ман аст.
Ҳар кафи ҳокат зару ҳар қатраи обат гуҳар,
Панҷаи нур аз саҳоят суфраи баҳти ман аст.*

*Танг дунё баҳри ман, эй Тоҷикистон, бе ту ҳаст,
Олами равшан ба ҷашмам тоҷикистон бе ту ҳаст.*

*Гӯшаи танги Ватан бошад зи паҳноҳо кушод,
Хонаи пастаи баланд аст аз ҳама қасри мурод.
Маскани осудагӣю зиндагӣ бошӣ, Ватан,
Нест аз он дилфаротар ҷо бароям умрбод.*

*Танг дунё баҳри ман, эй Тоҷикистон, бе ту ҳаст,
Олами равшан ба чашмам торикистон бе ту ҳаст.*

*Ташинагиям наиканад аз оби дарёи дигар,
Дони ормонам намесабад ба саҳрои дигар.
Роҳатам дар ҷои дигар сахттар аз заҳмат аст,
Зиндагӣ аз баҳри ман марг аст дар ҷои дигар.*

*Танг дунё баҳри ман, эй Тоҷикистон, бе ту ҳаст,
Олами равшан ба чашмам торикистон бе ту ҳаст.*

Савол ва супориш:

1. Ҳуқуқ ва вазифаҳои инсон дар Конститутсияи Тоҷикистон чӣ гуна инъикос ёфтаанд?
2. Дар Конститутсия муқаддас эълон шудани озодӣ ва ҳуқуқҳои инсон чӣ маънӣ дорад?
3. Шаҳрванди Тоҷикистон дар хориҷа низ таҳти ҳимояи давлат аст ё не?
4. Кадом ҳуқуқҳои ҳудро медонед?
5. Муносибати Конститутсия ба оила, модару кӯдак чӣ гуна аст?
6. Кадом вазифаҳои ҳудро медонед?
7. Муқаддасоти Конститутсия дар чӣ зоҳир мегардад?
8. Дар шеъри Муҳаммад Ғоиб «Васфи диёр» кадом ҳуқуқҳои шаҳрвандии Шумо зикр шудааст?
9. Шеъри зеринро аз ёд кунед ва ба он сарлавҳаи мувофиқ гузоред:

*Ба қонуни ҳақиқат месароям, то забон дорам,
Ба зидди душманонаш мебароям, то ки ҷон дорам.
Ватан дорад чунин қонун, ки бо вай фахрҳо карда,
Ҳамегӯяд, ки қонуни ягона дар ҷаҳон дорам...*

(Мирсаид Миршакар)

НАЧОТБАХШИ МИЛЛАТ

Меғӯянд, давлатдорӣ лахчаи оташ аст, ки рӯйи каф мегиреду онро бояд ба манзил расонед, то ҳам мурод ҳосил шаваду ҳам кафи дастатон насӯзад. Соли 1992 чун роҳбарии кишварро ба дасти Эмомалӣ Раҳмон доданд, гӯё дар кафи дасташ лахчаи оташро гузоштанд, зеро миллати тоҷик дар ҳолати нестшавӣ буд. Тамоми мулкро камондорон идора мекарданд. Мансабдорон ҳама гӯшаи орому тинҷ меҷӯстанд.

Ҳамсафаре, роҳбаре, шахси сарсупурдаи миллатро ёфтан душвор буд. Вале ӯ хоҳару бародарони ҳамфикру ҳамдил ва далеру ғаюрро ба атрофаш ҷамъ намуда, барои татбиқи нақшаву ниятҳо ва ормонҳои беҳсозандаи рӯзгори мардуми баҳорғумкарда талош варзид. Батадриҷ андешаҳои вусъатободӣ, созандагӣю бунёдкорӣ ҷойи яъсу ноумедихоро мегирифт. Он нукта ёро азоб меод, ки баъзе душманони беруна ҷанги шаҳрвандиро асос намуда, тоҷиконро на аз наҷоди ориёӣ, балки аз қавми омехтаи юнонию турку араб медонистанд. Ин масъала ёро ба омӯзиши ҷиддии таърихи Ватан кашид. Зиндагиномаи мардуми тоҷикро пур аз саҳифаҳои рангини ҷоннисориҳову худфидоӣҳо дар сангарҳои ватанҳои дарёфт. Ёро ба андешае овард, ки ҷавонмардони тоҷик дар майдони мубориза ҳамеша мард буданд, ҳилла ва фиребу найрангро намедонистанд, онҳо ҳама бурду бохтро аз худ медидаанд. Агар шикаст меҳӯрданд, иллатро аз хориҷи кишвар намекофтаанд. Гоҳо ба ҳам дарафтанд ҳам, оқибат ҳисси амиқи худогоҳию ҳештаншиносӣ онҳоро ба сари сулҳу салоҳ ва авфи гуноҳҳои якдигар меовард. Ин ҳулосаи дуруст ёро ба сӯи хатми ҷанг ҳидоят мекард. Вале ҳалли масъалаи дигар пеш омад: бадҳоҳои дохилию хориҷии миллати тоҷик дар тамоми ҷаҳон ҷор мезаданд, ки раиси Шӯрои Олии Ҷумҳурии

Тоҷикистонро вакилони дастнигар интиҳоб кардаанд, на мардум. Бинобар ин интиҳоботи Президенти мамлакатро эълон намуд. Мардум аз миёни довталабони ин мансаб ўро пазируфтанд. Ин ба вай мадор бахшид. Аз пайи хомӯш сохтани оташи ҷанг шуд. Азбаски халқ пуштибонаш буду нияташ соф, аз сафари нахустинаш аз Хосдеҳи Афғонистон паёми сулҳу сафоро овард. Садои даҳшатангези тир дар сарзамини тоҷикон хомӯш гардид. Хираду анъанаи ҷангбезорию сулҳсолории мардуми тоҷик ғолиб омад ва созишномаи сулҳу суботи кишвар 27 июни соли 1997 ба имзо расид.

Эмомалӣ Раҳмон ҳамон вақт ҳадиси суботбахшERO ба забон оварда буд: «То даме, ки охирин гурезаро аз дари ғарибӣ ба хоки муқаддаси Тоҷикистон бознагардонам, осуда нахоҳам буд». Ў ба савганди худ вафо кард ва фирориёни дур аз Ватан чун мурғакони пазмони лонаву макон ба сарзамини аҷдоиашон баргаштанд ва ба кори ободиву созандагӣ пайвастанд. Сулҳу ваҳдат ва оромиву осудагӣ Тоҷикистонро ба роҳи бунёдкорӣ, пешрафт ва тараққиёт бурд.

Эмомалӣ Раҳмон мефаҳрад, ки Тоҷикистони азиз паҳновар, ганҷовар ва мардпарвар аст. Рӯҳбаланд аз қуллаҳои сар ба афлоки Ватан, аз оби зулоли чашмасорону рӯдхонаҳои чун шири модар сафед мегардад. Имони комил дорад, ки хоки Тоҷикистон нӯшдорусту боди Тоҷикистон малҳам, оби Тоҷикистон ширинтар аз шаҳду қанд асту оташи Тоҷикистон зиндагифрӯз.

Дар айни замон маромномаи ҷовидонаи ватанхоҳонаи Президенти мамлакат, Ҷаноби Олӣ Эмомалӣ Раҳмон аз он иборат аст, ки:

-то хонаи ҳар як тоҷику тоҷикистонӣ аз барқи Роғуну Сангтӯда саршори нур набошад,

-то нақби Истиқлол дарбеҳи кандаи пирохани тани миллатро ба ҳам надӯзад,

-то манбаъҳои бешумори дастнахӯрдаи кишвар шурӯъ ба истихроҷ накунанд,

-то мардуми бебизоат сармояи кофии харчи рӯзгор наёбанд,

-то раҳи манзили тоҷик ба олам напайвандад,
 -то паҳлуҳои дӯстии байни мулки мову кишвари афгон
 занги фироку ҷудоиро назудояд,
 -то қадру манзалати тамаддуни ориёиро бар муҳри худ
 наоварад, нафасе фориғ нахоҳад нишаст.

ЧАКОМАИ ВАҲДАТ

Меҳмон Бахтӣ

*Дӯстон, бо ҳам бисозед, ин замони Ваҳдат аст,
 Ҳамдилу ҳамдард будан ҷисму ҷони Ваҳдат аст.
 Он қадарҳо ваҳдати сарду забонӣ сохтем,
 Он ҳама акнун дигар заҳре ба хони Ваҳдат аст.
 Мардуми Хатлону Раштонанд аз як хоки пок,
 Ошноиҳояшон дар ошёнӣ Ваҳдат аст.
 Дар Бадахшону Зарафшон, дар Ҳисори Шодмон
 Худшиносиву ҳудафрӯзӣ тавони Ваҳдат аст.
 Марзи Вахшону заминҳои барӯманди Хӯҷанд,
 Хурраму сарсабз аз оби равони Ваҳдат аст.
 Мешавад Сурхобу Хингоб оқибат Ваҳши бузург,
 Ин баҳамой чу шаҳрӯди дамони Ваҳдат аст.
 Гар сари овози якро дигаре гирад ба меҳр,
 Гардад овозе, ки ҷовидон равони Ваҳдат аст.
 Эй, ки месӯзӣ ба умеди фурӯғи кишварат,
 Дар забону дил яке будан нишони Ваҳдат аст.
 Ҳусну нерӯи Ватанро мекунад Ваҳдат фузун,
 Тоҷикистон хонадони ҷовидони Ваҳдат аст.*

Луғат:

ҳадис-сухан,
суботбахш-пойдоркунанда,
малҳам-дору, дармон,
истихроҷ-истеҳсол,
шаҳд-асал,
зудояд-равонад, бишӯяд,
чакома- навъи шеър, чома, суруд,
хон- дастархон.

Савол ва супориш:

1. *Чаро давлатдориро «лаҳчаи отаи» номидаанд?*
2. *Вақте ки Эмомалӣ Раҳмон ба сари ҳокимият омад, вазъи кишвар чӣ гуна буд?*
3. *Корро аз чӣ оғоз намуд?*
4. *Кадам масъала ӯро ба омӯзиши ҷиддии таърихи Ватан ҳидоят намуд?*
5. *Сафари Президент ба Хосдеҳи Афғонистон чӣ дод?*
6. *Рӯзи Ваҳдати милли кай ҷашн гирифта мешавад?*
7. *Сулҳу оштӣ чӣ ба бор овард?*
8. *Ифтихори мо аз кадом боигариҳои Ватан аст?*
9. *Маромномаи Президент аз кадом масъалаҳо иборат аст? Оё онҳо иҷрошавандаанд?*
10. *Аз «Чакомаи Ваҳдат»-и Меҳмон Бахтӣ номи вилоятҳо, водихо, ноҳияҳо ва дарёҳоро ҷудо намуда нависед.*

ПРЕЗИДЕНТ ВА БАЧАҲО

Садоқати ўро, муҳаббати ўро кўдакон низ эҳсос кардаанд ва дўсташ медоранд. Дар дили кўдак ҳеҷ кас бо дурӯғ, бо фиреб роҳ наёфта. Дили кўдак чун оина бисёр софу рӯшан аст ва он кас дар дилаш роҳ меёбад, ки чун худӣ ў соф, пок, дур аз кибру гурур, бо меҳру муҳаббат ва самимият бошад.

Ҳеҷ сарвари давлате, ҳеҷ президенти чун Сарвари давлати мо, чун Президенти мо ба дараҷаи бисёр олӣ кўдаконро дўст намедорад. Ҳамаи кўдакон бовар доранд, ки як рӯз Президент дар алоҳидагӣ бо онҳо вомехӯрад. Дасти онҳоро бо муҳаббат мегирад, мефишорад, онҳоро бо меҳри зиёд мебӯсад, гулқандашон медиҳад ва аҳволашонро мепурсад, шеърҳои азёднамудаашонро бо мароқ гӯш мекунад. Охир, ҳар кадоми онҳо ин амали неки Сарвари давлаташонро борҳо аз оинаи нилгун дидаанд ва ҳеҷ кас ҳам наметавонад ин муҳаббати онҳоро, ин бовариашонро аз байн бибарад. Сарвари давлат борҳо бо кўдакон вохӯрӣ гузаронидааст. Ин хуб аст. Хуб аст, ки тухми меҳру муҳаббати Сарвари давлат аз кўдакӣ дар замирашон кишта мешавад ва бор меорад.

(Абдулқодири Раҳим)

ТОҶИКИСТОН

Бозор Собир

*Тоҷикистон, Тоҷикистон,
Ҳар кучое рафтам аз оғӯши ту.*

*Доманамро ман такидам раҳ ба раҳ дар ҳар қадам,
Пойи худро раҳ ба раҳ афионда рафтам.*

*Аз заминат
(Сарзамини камзаминам),
Гарди хоке кам накардам.*

*Ҳар кучое об дидам,
Қатрае хӯрдам агар.
Ман гирифтам қатрае дар чашим,
То ба дарёят фишонам.
Оби дарёят шавад як қатра бисёр.*

*По ба ҳар хоке ниҳодам,
Гарди хокеро гирифтам дар сари мижгон,
То ба саҳроят фишонам,
Хоки саҳроят шавад як зарра бисёр.*

*Ҳар кучое санг дидам,
Даст бурдам бар сараи чун бар сари фарзанди хеш
Бо навозиш
Гуфтам: инро аз Бадахшон кандаанд,
Тифли ширхори маро аз банди пистон кандаанд ...*

*Тоҷикистон, Тоҷикистон,
Мекунам шукри каму бисёри ту,
Мекунам шукрона аз озарму аз озори ту,
Аз ту ман сарват намехоҳам,
Ватан ҳастӣ, бас аст,
Бо хасу хорат баробар зиндагӣ кардан бас аст.*

Савол ва супориш:

- 1. Чаро бачаҳо Президентро дӯст медоранд?*
- 2. Оё Президент ба мактаби Шумо ташириф овардааст?*
- 3. Агар Президент ба мактабатон ояд, аз вай чӣ мехоҳед?*
- 4. Дар мавзӯи «Сарвари давлати мо» инио нависед.*
- 10. Шеърӣ Бозор Собир «Тоҷикистон»-ро азёд кунед.*

ФАСЛИ 3. МУҚАДДАСОТИ ДАВЛАТИЮ МИЛЛИИ МО МУҚАДДАСОТИ ДАВЛАТ

*Нишони
давлатии
Ҷумҳурии
Тоҷикистон*

*Конститутсияи
(Сарқонуни)
Ҷумҳурии
Тоҷикистон*

*Парчами
давлатии
Ҷумҳурии
Тоҷикистон*

Тоҷикистон чун давлати мустақил соҳиби Президент, Конститутсия (Сарқонун) ва рамзҳои давлатӣ аст, ки онҳоро дар маҷмӯъ муқаддасоти давлат меғўянд.

Муқаддас чист? Ҳар кас ва ҳар чизе, ки олӣ, азиз, пок, гиромӣ, начиб, беолоиш, орий аз ҳар гуна нуқсу камбудихост, албатта муқаддас аст. Муқаддасоти давлат пеш аз ҳама шаъну шараф, ифтихор, нуфуз, обрӯ ва эътибори давлат, халқу Ватан аст. Ҳар давлати соҳибистиклол муқаддасоти худро дорад.

9 сентябри соли 1991 Тоҷикистони азизи мо ҳамчун давлати озод истиклолияти худро эълон намуд.

Президент дар Ҷумҳурии Тоҷикистон сарвари давлат ва ҳокимияти иҷроия буда, аз ҷониби оммаи мардум ба тарзи умумӣ, мустақим, баробар ва бо овоздиҳии пинҳонӣ ба муҳлати 7 сол интиҳоб карда мешавад.

Вазифаҳои Президентро Конститутсияи (Сарқонуни) мамлакат ин тавр нишон додааст:

«Президент ҳомии Конститутсия ва қонунҳо, ҳукуку озодиҳои инсон ва шаҳрванд, кафили истиклолияти миллӣ, ягонагӣ ва тамомияти арзӣ, пайдориву бардавомии давлат, мурағбатии фаъолияти мақомоти давлатӣ ва ҳамкориҳои онҳо, риояи қарордодҳои байналмилалӣ Тоҷикистон мебошад».

Агар ба моддаи 67-уми Конституцияи (Сарқонуни) Ҷумҳурии Тоҷикистон назар андозем, чунин сатрҳоро меҳонем:

«Президент пеш аз шурӯи вазифа дар ҷаласаи якҷояи Маҷлиси миллӣ ва Маҷлиси намоёндагон савганд ёд мекунад:

«Ман ҳамчун Президент савганд ёд мекунам, ки Конституция ва қонунҳои ҷумҳуриро ҳимоя менамоям, таъмини ҳуқуқ, озодиро ва шарафи шаҳрвандонро кафолат медиҳам, сарзамин, истиқлолияти сиёсӣ ва иқтисодӣ ва фарҳангии Тоҷикистонро ҳифз мекунам, ба халқ содиқона хидмат менамоям».

Рӯзи 16 ноябри соли 2006 Президент дар қасамёдкунии навбатиаш суҳанони зеринро илова намуд:

«Савганд ба номи поки Худо, савганд ба шири сафеди модарам, савганд ба дуои неки падарону модарон, савганд ба нону намаки дастурхони пиру чавон, савганд ба обу хоки муқаддаси Ватан, ки масъулияти тақдири имрӯзу ояндаи давлату миллати тоҷикро бар дӯш мегирам.

Савганд ба ҷони ҳафт миллион фарзанди Тоҷикистони азиз, ки тамоми ҳастӣ, нерӯу ғайрат ва таҷрибаву иродаамро барои Тоҷикистони соҳибистиклол мебахшам».

Савганди Президент ин савганди ҳамаи мову шумо, савганди тамоми фарзандони фарзонаи Тоҷикистон дар раҳи ободӣ ва шукуфоии диёр аст.

Савол ва супориш:

1. *Муқаддасоти давлат кадомҳоянд?*
2. *Муқаддас чист?*
3. *Тоҷикистон кай ба Истиқлолияти давлатӣ соҳиб шуд?*
4. *Президент кист? Кадом ваколатҳоро дорад? Кӣ вайро интихоб мекунад?*
5. *Вазифаҳои Президент аз чӣ иборат аст?*
6. *Қасами Президентро азёд кунед ва мазмунӣ онро гӯед.*
7. *Кадом синонимҳои калимаи «Президент»-ро медонед?*

РАМЗҲОИ ДАВЛАТӢ

Рамзҳои давлатии мо муқаддасоте мебошанд, ки шаҳрвандони кишварро дар рӯҳи шарафмандӣ, ифтихори миллӣ, давлату давлатдорӣ, Ватану ватанпарастӣ тарбия менамоянд. «Муҳимтарин рамзҳои истиқлолият ва давлатдории миллӣ — Нишону Парчам ва Суруди миллӣ қабул шудаанд. Пули миллӣ ба муомилот баромад, шиносномаи миллӣ дар арсаи ҷаҳонӣ эътироф гардид» (Эмомалӣ Раҳмон).

Эҳтиром ва азизу маҳбуб дониستاني рамзҳои давлатӣ аз ҷониби шаҳрвандон шарт ва зарур аст.

Парчам, Нишон ва Суруди миллӣ дар ҷорабиниҳои давлатӣ, сессияву иҷлосияҳо, қабули меҳмонони олиқадрӣ давлатҳои хориҷа барафрохта ва суруда мешаванд.

Парчами давлатии миллии мо аз рангҳои сурх, сафед, сабз иборат аст, ки (1) аз муборизаи халқи мо баҳри озодию истиқлолият, (2) бахту иқболи сафеди мардум ва (3) кӯшиши ӯ барои ободию сарсабзии кишвар гувоҳӣ медиҳад.

Нишони давлатиамон, ки то солҳои наздик герб мегуфтем, мудаввар буда, ду тарафашро буттаҳои шукуфони пахта ва хӯшаҳои расидаи заррини гандум оро додаанд. Гандум ва пахта аз он шаҳодат медиҳанд, ки мардуми мо асосан зироаткор буда, бештар ба парвариши гандуму пахта машғуланд. Дар қисмати поёни Нишон китоби боз, қуллаҳои кӯҳҳои сар ба фалак кашида, нурҳои заррини офтоб, тоҷ ва ситораҳо тасвир ёфтаанд.

Китоб ба он далолат мекунад, ки халқи мо аз қадимулайём соҳиби илму дониш, маориф, адабиёт ва фарҳанги бой буда, худ ва фарзандонаш пайваста машғули мутолиаи китоб буданд. Тоҷикон пайваста бо қаламу даво (сиёҳдон) ва китоб саруқор дошта, мардуми китобдору босаводанд.

Тоҷикистон дар нимкураи Шарқ ҷойгир шудааст. Шарқ худ пойгоҳи офтоб аст. Дар сарзамини маҳбуи мо офтоб нурҳои ҳароратбахши худро тамоми сол бар сари мардум мепошад. Ширинию лаззати меваю сабзавоти диёри мо ҳам аз нури офтоб аст.

Дар қисмати болои Нишони давлатӣ нурҳои заррини офтоб, тоҷ ва ҳафт ситора ба шакли нимдоира акс ёфтаанд. Худи ҳамин тоҷу ситораҳоро дар мобайни Парчам, дар болои раҳи сафед ҳам мебинем.

Тоҷ баёнгари тоҷу тахти шоҳону пешгузаштагони халқамон аст. Дар тӯли ҳазорсолаҳо садҳо амирону шоҳон ҳукм рондаанд, ки ҳамагӣ бар сар тоҷи шоҳӣ мегузаштанд. Бузургвор Фирдавсӣ мефармоянд:

Ки пеш аз ту шоҳон фаровон буданд,

Ҳама тоҷдорони кайҳон буданд.

Адади ҳафт дар таъриху адабиёт ва фарҳанги мо ба андозае зиёд истифода шудааст, ки ҳатто қорбасти он ба ҳукми анъана даромадааст. Аз қабилҳои ҳафтодарон, ҳафт ситора, ҳафт қабати осмон, ҳафт рӯзи ҳафта, ҳафтсин, ҳафтшин, ҳафт базми Нушарвони Одил бо Бузургмеҳр, ҳафт хони Рустам, ҳафт девори заррин, ҳафт хати Ҷоми Ҷамшед, ҳафт тани пок, ҳафт оташкада, ҳафт адади таҳрир дар «Қуръон», ҳафт шарт дар афсонаҳо, ҳафт адвори мусиқӣ, ҳафт бурҷи манора ва ғайра.

Савол ва супориш:

1. Рамзҳои давлатӣ кадомҳоянд ва аҳамияти онҳо дар чист?
2. Парчам, Нишон ва Суруди миллӣ кадом вақт истифода мешаванд?
3. Парчами Тоҷикистон аз кадом рангҳо иборат аст ва онҳо ба чӣ далолат мекунанд?

4. Ҳаммаъноҳои калимаи «парчам»-ро ба дафтаратон нависед.
5. Расми Нишони давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистонро шарҳ диҳед.
6. Расмҳои буттаи пахта, хӯшаи гандум, китоби боз, қуллаҳои кӯҳҳои сарсафеди сарбаланд, нурҳои офтоб, тоҷ ва ситораҳо чӣ маънӣ доранд?
7. Аз харита нимкураи Шарқ ва мавқеи ҷойгиршавии Тоҷикистонро нишон диҳед.

СУРУДИ МИЛӢ

Суруди миллӣ (гимн) таронаи асосии давлатӣ ва умумихалқии мо аст, ки дар он тамоми орзую омили сокинони мамлакат ифода ёфтааст. Суруди миллӣ чун қоида мутантан суруда мешавад ва мардумро ба ҳимоя ва ифтихор аз Ватан даъват менамояд. Тоҷикистони маҳбубамон баъди эълон намудани мустақилияти хеш Суруди миллии нави худро бар матни Шоири Халқии Тоҷикистон Гулназар Келдӣ қабул намуд, ки оҳанги онро оҳангсоз Сулаймон Юдаков офаридааст. Суруди миллӣ бо Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 7 сентябри соли 1994 қабул шудааст. Одатан ҳангоми сурудани Суруди миллӣ рост истода гӯш мекунанд, ба ин ё он тараф нигоҳ намекунанд, намечунбанд, гап намезананд. Ҳар як шахрванди Тоҷикистон вазифадор аст, ки Суруди миллиро азёд намояд ва ҳангоми сурудани он ҳамроҳ шавад.

СУРУДИ МИЛЛИИ ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН

*Шеъри Гулназар Келдӣ,
оҳанги Сулаймон Юдаков*

Диёри арчманди мо,
Ба бахти мо сари азизи ту баланд бод,
Саодати ту, давлати ту бегазанд бод.
Зи дурии замонаҳо расидаем,
Ба зери парчами ту саф кашидаем,
кашидаем,
Зинда бош, эй Ватан,
Тоҷикистони озоди ман!

Барои нангу номи мо,
 Ту аз умеди рафтагони мо нишонаӣ,
 Ту баҳри ворисон ҷаҳони ҷовидонаӣ.
 Хазон намерасад ба навбаҳори ту,
 Ки мазраи вафо бувад канори ту,
канори ту.

Зинда бош, эй Ватан,
 Тоҷикистони озоди ман!

Ту модари ягонаӣ,
 Бақои ту бувад бақои хонадони мо,
 Мароми ту бувад мароми ҷисму ҷони мо.
 Зи ту саодати абад насиби мост,
 Ту ҳастиву ҳама ҷаҳон ҳабиби мост,
ҳабиби мост.

Зинда бош, эй Ватан,
 Тоҷикистони озоди ман!

Лугат:

арчманд - азиз, гиромӣ,	бегазанд - беосеб, безиён,
ворисон - соҳибони мулк,	мазраа - порчаи замин,
бақо - идома, дошт кардан,	маром - мақсад,
саодат – хушбахтӣ,	ҳабиб – дӯст.

Савол ва супориш:

1. Моҳияти Суруди милли дар чист?
2. Суруди милли дар кадом мавридҳо ва чӣ тавр садо медиҳад?
3. Суруди милли моро ба чӣ даъват мекунад?
4. Суруди миллиро чӣ тавр гӯш мекунам? Оё онро азёд кардан ва сурудан ҳатмӣ аст?
5. Муаллифони матн ва оҳанги Суруди миллии Тоҷикистон кӣ ҳоянд? Кай қабул карда шудааст?
6. Матни Суруди миллиро азёд кунед ва онро ифоданок хонед.
7. Мазмуни матни Суруди миллиро ба наср баргардонид, ба дафтарадон нависед.

АСЪОРИ МИЛЛИИ МО

Азизон, пули миллии мо рамзи миллии мост. Одамон ҳар як сомони ро рӯи каф гирифта, тасаввур мекунанд, ки китоберо дар даст доранд: пур аз маънӣ ва маърифат.

Яке аз муқаддасоти мо ин асёри (пули) миллиамон мебошад. Бори нахуст дар таърихи давлатдории тоҷикон аз моҳи майи соли 1995 асёри милли ба муомилот бароварда шуда, он «сомонӣ» номида шуд. Пули майдаи онро «дирам» мегӯянд. Асёри милли ин рамзи давлатдории мо мебошад.

Дар рӯи асёри миллии Тоҷикистон расмҳои Мирзо Турсунзода, Шириншох Шохтемур, Садриддин Айнӣ, Мир Сайид Али Ҳамадонӣ, Ибни Сино, Бобочон Ғафуров, Исмоили Сомонӣ ва Абӯабдуллоҳ Рӯдакӣ барин алломаҳои илму фарҳанги тоҷик тасвир шудаанд, ки боиси ифтихори халқи тоҷиканд. Мо фахр мекунем, ки дар муомилот аз асёри миллии худ— «сомонӣ» истифода мебарем.

Бачаҳои азиз! Ба рӯи асёри милли, ки аз ҷумлаи муқаддасоти мо аст, хат кашидан ва навиштан мумкин нест. Дар тӯю маъракаҳо ба сари раққосаҳо пул пошидан ва асёри миллиро зерӣ по кардан камоли нодонист. Беэҳтиромӣ нисбат ба асёри милли ин беҳурматӣ ба халқу давлати Тоҷикистон аст.

Азизони дил! Софдилона меҳнат кардан ва ба ивази он дастмӯз гирифтани яке аз нишонаҳои риояи қонуният ва заҳмати садоқатмандона ба манфиати Ватан аст. Бинобар ин кӯшиш намоед, ки бо қору амали хеш нон ёфта хӯред ва ҳаргиз дар фикри лӯқмаи муфт нашавед.

Савол ва супориш:

1. Асёри миллии мо аз кай ба муомилот баромад?
2. Асёри (пули) Тоҷикистон чӣ ном дорад?

3. Дар рӯйи пулҳои тоҷикӣ расми кадом донишмандони тоҷик акс ёфтааст?
4. Аҳамияти ба муомилот баровардани асҳори миллии дар чист?
5. Ҳаммаъноҳи калимаи «пул»-ро гӯед.
6. Дар қисмати қафои 10-сомонӣ шеър себад шудааст. Онро ба дафтаратон навишта, аз ёд кунед ва муаллифаширо гӯед.

ТОҶ ВА ТОҶИК

Парвардигори ҳаҷдаҳ ҳазори олам пардаи қабати осмони ҳафтумро бишқофт ва ба замин нигарист. Сарзамини беканоре дид: биҳиштосову мардумоне хурлиқо, заминрону ғаллакор, ромгару боғпарвар, некуфтору некирдору некиндор, ростоину ростқавлу босидку вафою накӯкор, меҳмондору меҳмоннавоз, нарму ҳалиму меҳрубон, илмпарвару фарҳангдӯсту хунарманд, бунёдкору хушбину хушбонавар. Гуфт: инҳоянд бондагони ман — парастандагони замину ороштагони ботин ва зоҳири худ, инҳоянд сазовори тоҷи қасбӣ. Фарштагонро бифармуд, то тоҷе бисозанд аз тилло, нурпош бошад чун Офтоб. Он тоҷро бар сари аввалин шоҳи мардумони нексиришт, ки худро ориёӣ меномиданд, ниҳоданд. Аз ҳамон вақт Ҷамшед лақаби Хшатро — ҳукмрони тоҷи нурдор, рӯшноидор, фуруғдорро қабул кард. Албатта, қисме аз ин гуфтаҳо ривояте беш нестанд, аммо ривояте, ки асоси заминӣ дорад. Тоҷ ҳоҳ аз осмон омада бошаду ҳоҳ дар заминаш сохта бошанд, мансуби тоҷикон аст. Ба андешаи мо, шояд бо мурури замон мақом ва нуфузи тоҷу тоҷгузорӣ афзуда ва дар бисёр ҷизҳо пайдо шудан мегирад.

Луғати ориёӣ ҳам ба тоҷу тоҷдорон мубаддал мегардад, ки решаи калмаи «тоҷик»-ро ташкил медиҳад. Дар ибтидо ориёӣ, ориён, ориёнҳо, баъдтар тоҷ, тоҷик, тоҷикон. Ин ду калима — ориёӣ ва тоҷик ҳаммаъно буда, номи умумии ҳамон як халқ—ориёӣ (тоҷик) аст, ки бо мурури замон ба шоҳаҳои гуногун тақсим мешавад. Он тавре ки тоҷ

муқаддас аст ва аз зари хос — тилло ва нуқра сохта мешавад, маъноӣ калимаи ориёӣ ҳам хос, пок, начиб, чаноб, асилзода, озода, меҳмондору меҳмоннавоз мебошад. Ҳамаи калимаҳое, ки дар забони мо аз решаи «точ»-и тоҷикию пайвандҳо ё решаҳои худӣю калимаҳои дигар (масалан, арабӣ) сохта шудаанд (сохта ё мураккаб), арҷманд, зебо ва дилписанд мебошанд: тоҷик, Тоҷикистон, тоҷвар. тоҷдор, хуштоҷ, соҳибтоҷ, тоҷгул, Тоҷмаҳал, Тоҷиддин, Тоҷинисо... Ҳамчунин калимаҳои зиёде дар забони модарии мо пурмаъно, раван ва хушбаёнанд, ки бо ҳарфҳои калимаи «тоҷик» оғоз меёбанд.

Т-тоҷик, Тоҷикистон, Тоҷикобод, тоҷикшинос...

О-Ориф, оқил, офтоб, об, обрӯ, омӯзгор, оғӯш...

Ч-чаноб, чавон, чамол, чомеа, чаҳон, чустучӯ...

И-имон, ибрат, ибтидо, инсон, инсоф, идона...

К-кабир, кабк, кабӯтар, китоб, комил, кулоҳ, кӯҳ...

(М. Лутфуллоев)

Савол ва супориш:

1. Ҳар як сифати одамони сазовори тоҷи каёниро шарҳ диҳед.
2. Тоҷи тиллоиро ба сари кӣ ниҳоданд ва чаро ба ӯ лақаби *Хиатро* доданд?
3. Маъноӣ ориёӣ чист?
4. Калимаҳои аз решаи «точ» пайдошударо номбар кунед.
5. Ҳашидогӣ калимае номбар кунед, ки бо ҳарфҳои т,о,ҷ,и,к оғоз ёбанд.
6. Ҳарфҳои дар китобатон навиштаи т,о,ҷ,и,к-ро аз боло ба поён хонед.

АЗ ДИРАФШИ ПЕШДОДИИ КОВИЁН ТО ПАРЧАМИ ДАВЛАТИИ ТОҶИКИСТОН

Парчам гувоҳи барҷастаи истиқлолияти давлатӣ, таҷассумгари ғурури миллий ва ифтихори ватандорӣ мост.

Парчам таърихи 3-3,5 ҳазорсола дорад. Қабилаҳои гуногун дар қадим ҳини набард вобаста ба тасаввуроти ҳайвонот ва набототпарастияшон ба нӯги ҷӯбҳо тасвири ҳайвон ё растаниро, ки ҳомии ҳуд мешумурданд, мебардоштанд ва тавассути он худихоро аз бегонагон фарқ мекарданд. Ҷӯби барҷаставу мунаққашӣ бар болои сафҳои лашкариён бардошташуда аз бошишгоҳи сипахсолор хабар меод. Ин рамзҳо ба ҷанговарон самти пешрафт, ҷойи ҷамъшавӣ, сафорию нишон меод, ба дилҳои қабилаҳои ҷанговарон боварӣ ба қувваи ҳуд ва эътимод мебахшид.

Нахустин парчам дар Эрони қадим, Чин ва Миср пайдо шудааст. Дар «Авасто» парчамҳои Бохтари қадим ва дирафшҳои душманони он тасвир шудааст. Парчамдориву парчамбардорӣ ба ҳалқи мо аз аҷдодон ба мерос мондааст.

Таърихи тоҷикон парчамдориро аз дирафши пешдодии Ковиён ёд дорад. Дар «Шоҳнома»-и Фирдавӣ, дар достони «Коваи оҳангар» ҳикоят карда мешавад, ки Кова пешдомани ҷармини сурхи ҳудро дирафш кард ва мардумро алайҳи истибдоди Заҳҳоки морон ба мубориза даъват намуд. Мардум зерин парчам, ки бо номи «Дирафши Коваён» машҳур аст, ҷамъ омаданд ва пирӯз шуданд. Сипас, шоҳ Фаридун ба тахт омада, ин парчамро «Дирафши Коваёнӣ» хонду бо зару зевар ороиш дод ва аз он замон парчам чун рамзи давлату давлатдорӣ, озодаи байни аҷдодони мо қабул ва муқаддас дониста шуд.

«Дирафши Коваён» то ҳучуми арабҳо (асрҳои VI-VII) вучуд дошт, вале арабҳо онро аз байн бардоштанд. Ба Аврупо парчамро арабҳо бурданд ва парчамдориро ёд доданд. Аввалин парчамҳои ба парчамҳои имрӯза

монанд, яъне дар шакли матои дар чӯбдаста басташуда дар Чин пайдо шудааст, ки онҳоро соли 100 -уми то мелод истифода мекарданд. Аксари парчамҳои гузашта сегӯша буданд ва рангҳои сурх (зиёдтар), сафед, зард, бунафш доштаанд. Баъдтар азбаски парчамҳои чоргӯша барои дар кишти овехтан мувофиқ буданд, тадричан аввал дар Аврупо ва пас дар ҷаҳон парчамҳои чоргӯша (ба ғайр аз парчами Непал, ки сегӯша аст) пайдо шудаанд.

Парчами аморати Бухоро низ чоргӯша буд ва акси моҳу ситора ва панҷаҳои дастро дошт. Аз асри XVIII сар карда, истифодаи парчам чун рамзи миллатҳо оғоз ёфт. Танҳо парчами лӯлиён-ҷарху ароба, ифодакунандаи (рамзи) халқ буд.

Куҳантарин парчами бетағйирмонда парчами давлати Дания мебошад, ки аз соли 1219 вучуд дорад.

Рӯзи парчамро на танҳо Тоҷикистон, балки дар Мексика, Канада, ИМА, Шветсария, Полша, Япония, Либерия низ ботантана ҷашн мегиранд. Манораҳои бузурги парчам то 162 метр дар Озорбойҷон, 160 метр дар Кореяи Шимолӣ, 133 метр дар Урдун ва 126 метр дар Уммон мавҷуд аст. Соли 2011 баландтарин манораи Парчам дар Тоҷикистон дар баландии 165 метр барафрохта шуд.

Дар давраи шӯравӣ аз соли 1924 то 1991 парчами давлатӣ чанд бор иваз карда шуд. Аввалин парчами Ҷумҳурии Мухтори Шӯравии Сотсиалистии Тоҷикистон парчами умумии СССР буд. Аз соли 1922 то соли 1953 парчами ҶШС Тоҷикистон якрангаи сурх буда, дар он пай дар пай нишони ҷумҳурӣ, навиштаҷоти «GSSTojikiston», аломатҳои досу болға ва номи ҷумҳурӣ бо забони русӣ ҷойгир шуда буд. Бо қарори Президиуми Шӯрои Олии РСС Тоҷикистон аз 20 март соли 1953 муқаррар шуд, ки парчами давлатии РСС Тоҷикистон аз матои росткунҷа ва аз чор раҳи рангаи бо таври уфуқӣ ҷойгирифта бунёд ёбад, ки раҳи ранги боло сурх (нисфи бари парчам), раҳи сафед ($1/5$ ҳисса), раҳи сабз (аз $1/10$ ҳисса) ва раҳи поёнии сурх (аз $1/5$ ҳисса) бари парчамро ташкил меод. Дар раҳи болои сурх назди дастаи парчам досу болғаи заррин ва болои онҳо ситораи сурхи бо зар ҳошия кашидашуда ҷойгир карда мешавад.

Дар арафа ва баъди пошхӯрии ИҶШС ва сохибистиклолии Тоҷикистон (1991) аз 24 августи соли 1990 аз ҷониби Шӯрои Олии РСС Тоҷикистон «Эълomia дар бораи сохибиштиёрии РСС Тоҷикистон» қабул ва масъалаи таҷдиди нишонҳои давлатӣ гузошта шуд. Шӯрои Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон 28 июни соли 1991 дар бораи рамзҳои давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон қарор қабул намуд ва барои ин комиссияи махсус барои таҳияи намунаҳои нави рамзҳои давлатӣ тасдиқ ва озмун эълон шуд. Иҷлосияи Шӯрои Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон 16-24 ноябри соли 1992 рамзҳои давлатиро низ тасдиқ намуд ва сарвари нави давлат Эмомалӣ Раҳмон Парчамро бўсида, қасами сулҳоварии худро эълон кард. 12.05.2007 баъди баррасӣ дар Маҷлиси намояндагони Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон Президент Эмомалӣ Раҳмон ба зери Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи рамзҳои давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон имзо гузошт, ки боби 2-юми он «Парчами давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон» ном дорад ва аз 2 модда (1.Тартиби афрохтани Парчами давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон; 2. Ҷойгиркунии тасвири Парчами давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон) иборат аст. Аввалин бор бо ибтикори Президент 24 ноябри соли 2009 рӯзи Парчами миллий таҷлил гардид.

Дар забони тоҷикӣ шаш муродифи парчам мустаъмал аст:

Дирафш - қадимтарин вожаи ориёии ифодакунандаи парчам, ливо, байрақ аз ҳама вожаи серисеъмол дар забони адабиёти классикӣ мебошад. Дирафш ҳамчун рамзи пирӯзӣ ва давлатдорӣ дар «Шоҳнома»-и Фирдавсӣ маънидод шудааст. Ин аст, ки ибораҳои дирафши Коваёнӣ, дирафши сурх, феълҳои дирафшидан, ки маънои дурахшидан, алвонҷ хӯрдани матоъ аз бод, барқ заданро дорад, ҳамчунин вожаҳои дирафшон- дурахшон хеле маъмуланд.

Алам - калимаи арабӣ буда, маънои байрақ, ливо, парчамро дорад (Фарҳанги забони тоҷикӣ, Душанбе, 1969, ҷ.1, с. 54).

Аламбардор - сипоҳии далеру нерӯманди баргузида, ки пешопеши лашкар мерафт ва вазифаи ифтихорӣ ҳисоб мешуд. Чунончи, Лоик мефармояд:

*Аламбардори номи ман ту боӣш,
Давоми ман , паёми ман ту боӣш
Бимирам дар ҳақат, эй тифли фардо,
Агар қоиммақоми ман ту боӣш.*

Дар забон тақрибан шаш вожаномаи алам дучор меояд, ки инҳояд :

- алам бардоштан- пайдо шудан;
- алам баркашидан – парчам бардоштан;
- алам баровардан - пайдо шудан;
- алам берун задан- пайдо шудан;
- алам гардидан - машхур шудан;
- алам шудан - машхур шудан.

Чунончи , Ҳилолӣ мефармояд:

*Чу шамиери шуҷоатро алам кард,
Ба як тег устухонаширо қалам кард.*

Ливо – калимаи арабӣ буда, маънои байрақ, алам, парчамро дорад (Фарҳанги забони тоҷикӣ .- Душанбе, 1969, ҷ. 2, с. 753). Ибораҳои ливои дӯстӣ, ливои зафар, ливои истиқлол ва монанди инҳо маъмуланд. Масалан, Мирсаид Миршакар бо номи «Ливои зафар» достоне дорад.

Роят – вожаи арабӣ мебошад, ки маънои парчам, ливо, аламо ифода мекунад. А. Лоҳутӣ дар манзумаи «Зинда аст Ленин» мегӯяд:

*Шаҳри таърихи Маскав шуда мотамкадае,
Ҳама ҷо сурху сиёҳ,
Ҳама дар қисвати мотам, ҳама дар ҳоли азо
Рояту хайлу сипоҳ.*

Байрақ-лафзи туркист. Матои ранги муайян, ки ба ҷӯби борики дарозе насб мекунанд ва дар он аксаран сурати нишонаи давлат, ҷамъият, ташкилот ҳамчун рамзи мавҷудият кашида мешавад ва муродифи парчам, ливо, алам мебошад . Ибораҳои *байрақи давлатӣ, байрақи сурх, байрақи ҳарбӣ* ва ғайраҳо маъмуланд . (Фарҳанги тафсирии забони тоҷикӣ.- Душанбе, 2008, ҷ. 2, с. 127). Баъди

Инкилоби Октябр калимаи байрақ афзалият дошт. Ибораҳои *байрақи Октябр*, *байрақи сурхи меҳнат*, *байрақи Ленин* ва монанди инҳо машҳур буданд. Ин аст, ки Мирзо Турсунзода мачмӯаи аввалинашро «*Байроқи зафар*» (1932) номид, А. Лоҳутӣ бо номи «*Тоҷ ва байрақ*» достоне эҷод намуд.

Парчам калимаи тоҷикии китобӣ мебошад. Дар адабиёти классикӣ маънии дирафш, алам, ливо ва байрақро намедихад. Дар луғатҳо дар ин хусус омадааст:

«*Ғиёс-ул – луғот*»: чизест, ки аз абрешими сиёҳ сохта шуда, дар сари алам банданд;

«*Бурҳони қотеъ*»: парчам чизе бошад сиёҳ, мудаввар, ки бар гардани найза ва алам банданд;

Садриддин Айнӣ (ҷ.11) : парчам шилшилаест, ки бар гардани байрақ ва найза банданд;

Фарҳанги забони тоҷикӣ (М.,1969,ҷ. 2): пӯпаки абрешимӣ, мӯй ё думи гови кӯҳӣ, ки бар нӯги байрақ ё найза мебастанд.

Фарҳанги тафсири забони тоҷикӣ (Д., 2008,ҷ. 2): 1) байрақ; 2) пӯпаки абрешимин, ки бар байрақ баста мешавад, яъне дар ин ҷо маънии асосӣ ба ҷойи дуюм кӯчидааст ва маънои байти Абдурраҳмони Ҷомӣ то андозае сарфи назар шудааст:

*Ҷаъди ломаш чу зулфи хубон ҳам,
Бар ливои зафар бувад парчам.*

Ниҳоят, ҳаминро таъкид менамоем, ки бигузор Парчами Тоҷикистон боиси гурури миллӣ, ифтихори давлатдорӣ, истиклолият ва ватандорӣ мову шумо бошад. Тавре ки дар суруди миллии мо зикр шудааст, ба зер парчам саф кашида бошем ва дар сояи он мо, мардуми шарафманди Тоҷикистон барои ояндаи неку ҷовидонаи Ватани азизамон ҳамеша саъю талош намоем.

ПАРЧАМИ БАЛАНД

Давлат Сафар

*Дар хотира мазмуни баланд аст ливо,
Бар гӯиши дилам ҳикмату панд аст ливо.
Чун боли ҳаёл пар қушояд рангин,
Аз ранги ҳаёли дилтисанд аст ливо.*

*Тоҷаи ба мисоли шуълабарги фонус,
Ин тоҷи сари баланди нангу номус.
Дар вожаи парчам аст сад маънӣ ҷой,
Сад маънии бинҳуфта ба ҷилди қомус.*

*Дар ранги сафедаи, ки бувад бахти сафед,
Рамз аст ба сабзии баҳори уммед.
Рӯсурхии мо бувад ба ранги сурхаи,
Тоҷ аст ба домани шафақ чун хуришед.*

*Афроста мо дирафш дар боми фалак,
Бардошта мо ливои аҳроми фалак,
Дар домани атласаи ба зар бинвиштем
Сад розу ниёзи ҳеҷ бар номи фалак.*

*Ҳар хурду бузурги ин Ватан хушҳоланд.
Аз парчами қадбаланди мо меболанд.
Ҳангоми гузар парандаҳои кӯчӣ
Бӯсида дирафшии мо, ба рӯ мемоланд.*

Луғат:

дирафш- парчам, ливо, алам, байрақ,

Пешдодиён- нахустсулолаи диҳандаи доди давлатдорӣ
аз наҷоди ориёӣ,

вожа- калима,

қомус- донишнома, энциклопедия,

аҳром- ҳарам, хона.

Савол ва супориш:

1. Аз таърихи парчамдори тоҷикон чӣ медонед?
2. Аввалин парчамҳо кай, дар қучоҳо пайдо шудааст?

3. *«Дирафиши Коваён»-ро шарҳ диҳед.*
4. *Баландтарин манораи парчам дар Тоҷикистон кай кушода шуд ва чанд метр баландӣ дорад?*
5. *Нахустин бор кай Рӯзи Парчами давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон, бо ташаббуси кӣ қайд карда шуд?*
6. *Парчам рамзи чист?*
7. *Чаро мо Парчами давлатӣ дорем?*
8. *Парчами Тоҷикистон аз чанд ранг иборат аст?*
9. *Тоҷ ва ситораҳои Парчам рамзи чист?*
10. *Парчами давлатии Тоҷикистон дар кадом мавридҳо ва дар қуҷоҳо барафроста мешавад?*
11. *Оё таҳқири Парчам ҷиноят ҳаст ё не?*
12. *Дар дарси расмкашӣ расми Парчами Тоҷикистонро кашед.*
13. *Муродифҳои калимаи «Парчам»-ро аз лугат ёфта, шарҳ диҳед.*
14. *Шеъри Давлат Сафар «Парчами баланд»-ро хонда, азёд кунед.*

НИШОНИ ДАВЛАТИИ ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН

Нишони давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон рамзи Истиқлолияти давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон мебошад.

Нишони давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон иборат аст аз тасвири тоҷи тансиқшуда ва нимдоира аз хафт ситорае, ки бо нурҳои офтоби аз паси кӯҳҳои барфпӯш тулӯкунанда рӯйи он ҷой гирифтааст ва бо чанбаре оро ёфтааст, ки атрофашро аз тарафи рост хӯшаҳои гандум ва аз тарафи чап шоҳаҳои пахтаи шукуфон ихота кардаанд. Болои чанбар бо тасмаи сераха печонида шуда, дар қисми поён рӯи курсӣ китоби боз ҷой гирифтааст.

Нишони давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон ранга буда, тоҷ, офтоб, кӯҳҳо, хӯшаҳои гандум, пахта, рахҳои тасмаҳои сурх, сафед ва сабз буда, муковаи китоб сурх мебошад.

Тасвири Нишони давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон дар ҷойҳои зайл гузошта мешавад:

-дар болои биноҳои қароргоҳи расмӣ Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон, Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон, вазоратҳо ва кумитаҳои давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон;

-дар болои биноҳои Маҷлиси намояндагони халқи Вилояти Мухтори Кӯҳистони Бадахшон, вилоятҳо, шаҳри Душанбе, шаҳрҳо, ноҳияҳо, мақомоти ҳокимияти иҷроияи маҳалҳо (ҳукуматҳо), мақомоти худидораи шаҳрак ва деҳот (ҷамоатҳо), судҳо, мақомоти прокуратураи Ҷумҳурии Тоҷикистон; дар болои биноҳои намояндагии дипломатияи консулӣ ва муассисаҳои тиҷоратии дар хориҷа будаи Ҷумҳурии Тоҷикистон;

-дар толорҳои маҷлисҳои Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон, Раёсати Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон, Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон, маҷлисҳои закилони халқи Вилояти Мухтори Кӯҳистони Бадахшон, вилоятҳо (ҳукуматҳо), шаҳри

Душанбе, шаҳрҳо, ноҳияҳо, маҷлисиҳои мақомоти ҳудудораи шаҳрак ва деҳот (ҷамоатҳо), инчунин ҳучраҳои қорӣи Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, раисони Маҷлиси миллий ва Маҷлиси намояндагони Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Сарвазирӣи Ҷумҳурии Тоҷикистон, раисони вилоятҳо, шаҳри Душанбе, ноҳияҳо ва дар толорҳои чаласаҳои судии судҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон, дар биноҳои мақомоти сабти асноди ҳолати шаҳрвандӣ ва биноҳои бақайдгирии тантанавӣи таваллуд ва акди никоҳ;

-дар муҳру бланкаҳои ҳуччатҳои Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон, Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон, вазоратҳо ва кумитаҳои давлатӣи Ҷумҳурии Тоҷикистон; маҷлисиҳои намояндагони халқи Вилояти Мухтори Кӯҳистони Бадахшон, вилоятҳо, шаҳри Душанбе, шаҳрҳо, ноҳияҳо, мақомоти ҳокимияти иҷроияи маҳалҳо (ҳукуматҳо), мақомоти ҳудудораи шаҳрак ва деҳот (ҷамоатҳо), судҳо ва мақомоти прокуратураи Ҷумҳурии Тоҷикистон, идораҳои давлатӣи нотариалӣ. мақомоти сабти асноди ҳолати шаҳрвандӣи Ҷумҳурии Тоҷикистон, инчунин корхонаҳо, муассисаҳо ва ташкилотҳои ҷумҳуриявӣ. ки бо қонунҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон ба онҳо ҳуқуқи дар муҳру бланкаҳои ҳуччатҳо ҷой додани тасвири Нишон дода шудааст.

Ашхосе, ки дар таҳқир кардани Нишони давлатӣи Ҷумҳурии Тоҷикистон гунаҳкоранд, мувофиқи Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон ба ҷавобгарӣи кашаида мешаванд.

Савол ва супориш:

1. Нишони давлатӣи Ҷумҳурии Тоҷикистон рамзи чист?
2. Нишон аз чӣ иборат аст ва тоҷ, нимдоираи дорои ҳафт ситора, нурҳои офтоби аз паси кӯҳҳои барфпӯш тулӯкунанда, хӯшаҳои гандум ва шохаҳои пахтаи шукуфон рамзи чӣ мебошанд?
3. Нишони давлатӣ дар кучоҳо гузошта мешавад?
4. Чаро таҳқири нишони давлатиро ҷиноят меҳисобанд?

РАМЗҲОИ ПРЕЗИДЕНТИ ТОҶИКИСТОН

Ливо ва Нишони Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон рамзҳои расмӣ ҳокимияти президентӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон мебошанд.

Ливо Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон матои махмалини хоси росткунҷааст, ки аз се раҳи уфуқии ҳамранги Парчами давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон иборат аст. Паҳноии раҳҳои сурху сабзи болою поён ба ҳам баробар буда, паҳноии раҳи сафед якуним баробари яке аз раҳҳои рангаро ташкил медиҳад. Даври Ливо бо ресмони зарҳалин дастдӯзӣ ва бо шилшилаҳо ороиш ёфтааст. Дар маркази Ливо тасвири «Дирафши Ковиён» омадааст, ки он нишони хос ва босуботи давлатдорӣ милли аз даврони қадим аст.

Дар қисми болоии «Дирафши Ковиён» найза тасвир ёфтааст, ки рамзи ирода ва қудрати ҳифзи давлат мебошад.

Қисмати чаҳоргонаи «Дирафши Ковиён» чаҳор тарафи чаҳонро таҷассум мекунад, ки рамзи равобити нек, дӯстӣ ва ҳамкорӣ бо ҳама кишварҳо ва халқҳо аст.

Дар дохили «Дирафши Ковиён» чаҳор шоҳаи марғула дар даври Хуршед ҳамчун рамзи ҳамеша дар ҳаракат будани вақту замон, даври замин ва аносири коинот дар атрофи Хуршед инъикос ёфта, баёнгари бахт, ваҳдат, саодат ва пешрафти кишвар мебошанд.

Дар маркази «Дирафши Ковиён» Шери болдор ҳамчун рамзи қудрат, нерӯмандӣ ва шукӯҳи давлат дар заминро осмон тасвир ёфтааст.

Дар болои тасвири Шери болдор Тоҷ ва ҳафт ситора ҳамчун асоси Нишони давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон инъикос ёфтаанд.

«Дирафши Ковиён» бо ресмонҳои ранги зарҳалӣ дар ҳар ду ҷониби Ливо дастдӯзӣ гаштааст.

Дар қисмати болоии ҷӯбдасти Ливо лавҳаи заррин васл шудааст, ки дар он номи хонаводагӣ, номи падар ва номи

Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон бо зикри муҳлати салоҳияти конститутсионии ӯ ҳаққокӣ мегардад.

Нӯги чубдасти Ливо шакли гунбази зарринро дорад.

Нишони Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон дар асоси шакли хос ва такмилии ордени «Ситораи Президенти Тоҷикистон дараҷаи як» ва шаддаи хоси овеза таҳия гардидааст.

Нишони Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон аз се қисми таркибӣ — ордени «Ситораи Президенти Тоҷикистон дараҷаи як», шери болдор ва шаддаи заррин иборат мебошад.

Дар меҳвари Нишони Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ситораи ҳафтгӯшаи сурх ҷойгир аст, ки аз ёкути сурх сохта шуда, баёнгари мубориза баҳри озодӣ, истиклол, адолат ва пешрафт аст.

Қобили тазаккур аст, ки ёкути сурх аз ҷумлаи сангҳои қиматбаҳо буда, беҳтарин намунаҳои он дар Тоҷикистон мавҷуд аст. Умуман ёкут, зумуррад, лаъл, тилло ва ҳама сангу металҳои қиматбаҳои дар нишони Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон истифодашуда маҳсули табиати биҳиштосои Тоҷикистонанд.

Дар ҳалқаи давродаври заррини нишон ибораи «Ситораи Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон» аз тилло ҳаққокӣ шудааст.

Дар доҳили доираи ситораи ҳафтгӯша Нишони давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон бо тилло тасвир ёфтааст.

Ситораи ҳафтгӯша бо нурҳои хос аз тиллои сафед оро ёфтааст, ки онро шукӯҳу зиннат баҳшида, рамзи покию озодагии рӯҳ ва сират мебошад.

Ҳар хати тӯлонии нур (маҷмӯан: 7 хат) бо се лаъли ҳалқагин, хатҳои миёна (маҷмӯан: 14 хат) бо ду лаъли ҳалқагин ва хатҳои хурди нур (маҷмӯан: 14 хат) бо лаъл оро ёфтаанд.

Ба ҳар гӯшаи Ситора лавҳаи мураббаи заррин (мачмӯан: 7-то) васл гардидааст, ки дар қисмати болоии он санги зумуррад дар шакли мураббаъ ҷойгир аст.

Ордени такмилёфтаи «Ситораи Президенти Тоҷикистон дараҷаи як» бо нишони ҳалқавии шери болдори дар ҳоли ҳаракати доимӣ буда васл гаштааст. Шери болдор аз даврони қадим рамзи қудрат, шукӯҳ ва азамати давлат шинохтаю эътироф шудааст. Нишони ҳалқавии шери болдор аз ду ҷониб бо лавҳаҳои ҳоси заррин ва шаддаи заррин пайваست аст.

Тасвири ин лавҳаҳо ифодаи лавҳаи суннати қудрат мебошанд.

Шаддаи заррин 13 ҳалқаи зарринро дар таносуби муайян ва пайҳам пайванд намудааст.

Дар 6 ҳалқаи заррин тасвири шери болдор ва дар 7 ҳалқаи заррини дигар дар заминаи ранги осмонӣ тасвири заррини Нишони давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон инъикос ёфтааст.

Қобили таъкид аст, ки Ливо ва Нишони Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон мутабиқи Конститутсияи Ҷумҳурии Тоҷикистон аз як Президент ба Президенти дигар расман сурӯда ва ба таври ҳосса нигоҳдорӣ мешаванд.

Луғат:

аносир – унсурҳо, ҷузъ, қисм,
ливо – парчам, байрақ,
қудрат – тавоноӣ, нерӯмандӣ,
таносуб – баробарӣ.

Савол ва супориш:

1. *Ливо ва Нишони Президент чӣ гунаанд?*
2. *Ливои Президент аз Парчами давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон чӣ фарқ дорад?*
3. *Тасвири «Дирафии Ковиён» дар маркази Ливо рамзи чист?*
4. *Тасвири найза дар қисмати болоии «Дирафии Ковиён» ифодагари чист?*
5. *Чаҳор шоҳи марғула дар дохили «Дирафии Ковиён» чиро мефаҳмонад?*

6. Чаро дар маркази «Дирафии Ковиён» Шери болдор тасвир шудааст?
7. Дар кучои Ливо номи хонаводагӣ, номи падар, номи Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ва муҳлати салоҳияти конституционии ӯ ҳаққокӣ шудааст?
8. Нишони Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон аз кадом қисматҳо фароҳам омадааст?
9. Дар меҳвари Нишони Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ҷойгир шудани ситораи ҳафтгӯшаи аз ёқути сурх сохташуда рамзи чист?
10. Ливо ва Нишони Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон дар дасти кӣ нигоҳ дошта мешаванд?

ФАСЛИ 4. ЗАБОН — ҲАСТИИ МИЛЛАТ

ЗАБОНИ МО — ҶАҶОНИ МО

Забони давлатии Тоҷикистон забони тоҷикӣ аст (Аз моддаи 2, Конститутсияи (Сарқонуни) Ҷумҳурии Тоҷикистон).

Яке аз рухҳои асосии давлатдорӣ милли забони миллат аст. Бинобар ин яке аз нишонаҳои асосии миллати тоҷик забони тоҷикӣ мебошад ва маҳз забони тоҷикӣ аст, ки боиси мавҷудияту бақои миллати тоҷик гардидааст.

Забони тоҷикӣ омили муҳими муоширати одамон ва пайвандгари риштаҳои дӯстӣ ва бародарии тамоми халқҳои сокини Тоҷикистон аст, зеро Конститутсияи (Сарқонуни) Тоҷикистон танҳо ба забони тоҷикӣ мақоми забони давлатиро додааст. Аз ин рӯ, мо чун сокини ин кишвар ва як шахси ватандор вазифадорем, ки ин нуктаҳои конститутсиониро дар бораи амали забони давлатӣ бечунучаро иҷро намоем.

Қонуни забони Ҷумҳурии Тоҷикистон бо талабу дархости тоҷикистониён 22 июли соли 1989 дар иҷлосияи даҳуми Шӯрои Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон қабул гардид ва он ба забони тоҷикӣ ҳамчун лисони аксари сокинони ҷумҳурӣ ва забони ҳамноми ҷумҳурӣ мақоми давлатӣ дод.

Онҳое, ки ба ин амали хайр даст заданд, нағз медонистанд, ки забони тоҷикӣ аз забонҳои тавоно ва соҳибхати дунёст, ки ҳанӯз дар асри даҳ, дар аҳди Сомониён, бе қабули қонуни забон ё чорабиниҳои сиёсии дигар танҳо аз рӯйи иродаи устувор ва сатҳи баланди худшиносии амирони сомонӣ ба мақоми давлатӣ соҳиб шуда буд. Садҳо асарҳои назмию насрӣ ба ин забон таълиф шудаанд, ки эътибори онро баробари забонҳои машҳури асрҳои миёна чун забонҳои латинию арабӣ бардоштаанд. Барои касе пинҳон нест, ки забони тоҷикӣ дар давоми чандин аср аз канораҳои баҳри Миёназамин то баландҳои Ҳиндукуш, аз кӯҳсори Кавказ то халиҷи Форс барои бисёр халқҳои қитъаи Осиё забони давлатдорӣ ва муошират ҳисоб мешуд.

Баъди Инкилоби Бухоро (1920) пас аз табартаксими маъмурию худудӣ дар Осиёи Миёна маҳз ба шарофати мавҷудияти забони тоҷикӣ, ки яке аз нишонаҳои давлат аст, дар як ғӯшаи кӯхистони Бухорои Шарқӣ соли 1924 Ҷумҳурии Мухтори Тоҷикистон дар ҳайати ҶШС Ўзбекистон ва соли 1929 Ҷумҳурии Шӯравии Сотсиалистии Тоҷикистон таъсис ёфт.

Дар тӯли таърих аҷнабиёне, ки ба кишвари мо дастдарозӣ кардаанд, пеш аз ҳама барои аз байн бурдани забони тоҷикӣ чораю тадбир андешидаанд, вале на ҷунунӣ, на арабу турку муғул ин забонро аз байн бурда натавонистанд. Дар солҳои мавҷудияти Ҳокимияти Шӯравӣ ҳам тадриҷан забони тоҷикӣ аз даҳони воломақомон афтод, дар чор девори хона маҳдуд шуда монд, ҷойи онро забони русӣ танг карда гирифт. Маҳз қабули Қонуни забон ба ин амали номатлуб хотима гузошт, вале раванди татбиқи Қонуни забон ба монеаҳо саҳт дучор мешуд.

Танҳо бо дамидани субҳи истиқлол ва махсусан баъди ба сари қудрат омадани фарзанди бошарафи халқи тоҷик, Президенти кунунии Ҷумҳурии Тоҷикистон, мухтарам Эмомалӣ Раҳмон ба даҳони даъвогароне, ки дар Тоҷикистон дузабонӣ сазабонӣ қорӣ карданӣ буданд, муҳри хомӯшӣ зада шуд. Бо мақсади такмили забони тоҷикӣ бо ташаббуси Президент Эмомалӣ Раҳмон аз 5 октябри соли 2009 “Қонун дар бораи забони давлатӣ” қабул гардид. Минбаъд ҳар сол 5 октябр ҳамчун Рӯзи забони давлатӣ дар ҷумҳурӣ ҷашн гирифта мешавад. Номбурда дар тамоми баромадҳои ба масъалаи забон дахл намуда, ҳар як шаҳрванди Тоҷикистон ва ҳар як инсони бедордилро таъкид менамояд, ки забони давлатиро омӯзанд, барои рушду тақомули он кӯшиш намоянд, зеро ҳанӯз ҳам дар ҷаҳми мо ҳар рӯз носуфтагиҳои зиёди забонӣ воқеъуранд, ҳанӯз ҳам баъзе зиёиёни мо ба забони тоҷикӣ андеша рондан ва сухан карданро наомӯхтаанд, ҳанӯз ҳам забони аксари мардум камбағал буда, баъзеҳо аз омӯختани забони модарӣ ор мекунанд.

Бачаҳои азиз! Илоҳо, забонатон бурро, фикратон расо ва умратон чун забони тоҷикӣ бобақо бошад!

Лугат:

лисон – забон,
бақои миллат-дарозумрии миллат,
эътибор-шаън, шараф, обрӯ,
муошират-муносибат, робита, алоқа,
дар масири-дар тӯли, дар давоми,
тадриҷан-оҳиста-оҳиста,
воломақом-болонишин, сардор, рохбар,
кунунӣ-ҳозира,
тақомул-такмил, рушду нумӯъ,
зиёӣ-равшанфикр,
ба даҳон муҳри хамӯшӣ задан-даъвои касеро ботил сохтан.

Савол ва супориш:

1. *Кадам ҳуҷҷат ба забони тоҷикӣ ҳуқуқи забони давлатиро додааст?*
2. *Забон ва миллат чӣ муносибат доранд?*
3. *Чаро забони тоҷикиро дар ҷумҳурӣ чун пайвандгари дӯстӣ ва бародарии тамоми тоҷикистониён меноманд?*
4. *Қонуни забон дар Тоҷикистон кай қабул гардид ва аҳамияти он дар чист?*
5. *Хизмати Давлати Сомониён дар ташаккули забони тоҷикӣ дар чист?*
6. *Аз харитаи олам баҳри Миёназамин, кӯҳҳои Ҳиндукуш, давлатҳои кӯҳҳои Кавказ ва халиҷи Форсро нишон диҳед.*
7. *Забони тоҷикӣ дар ташаккули Тоҷикистон чун Ҷумҳурии Шӯравии Сотсиалистӣ ва давлати мустақил чӣ мақома дошт?*
8. *Чаро кӯшишҳои аҷнабиён барои аз байн бурдани забони мо барабас рафтанд?*
9. *Дар инкишофи забони тоҷикӣ Президенти кунунии мамлакат Эмомалӣ Раҳмон чӣ нақше дорад? «Қонун дар бораи забони давлатӣ» аз кай қабул гардид?*
10. *Дар айни ҳол дар татбиқи Қонун дар бораи забони давлатӣ ягон монеа ҳаст?*

**ПРЕЗИДЕНТИ ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН ЭМОМАЛӢ
РАҲМОН ДАР СИТОИШИ ЗАБОН**

1. Забон барҷастатарин ва гӯётарин поя, шиноснома ва нишони бақои ҳар як халқу миллат аст.
2. Забони тоҷикӣ ҳоло бояд ҷавобгӯии ниёзҳои замон бошад ва тамоми таҳаввулотии сиёсӣ ва иқтисодӣ ва фарҳангии ҷомеа ро дар худ инъикос намояд.
3. Боиси ифтихор ва сарфарозист, ки дар ҳама ҳолат миллати тоҷик сипари боэътимод, ганҷи гаронбаҳои ниёгон – забони модари ро аз даст наодоааст.
4. Поку беолоиш нигоҳ доштани забон ва асолати шевоии онро ҳифз кардан қарзи фарзандии ҳар яки мову шумост.
5. Дар асри бисту як – дар замони ҷаҳонишавии босуръати проблемаҳои башарӣ низ, ки аз рӯйи пешгӯииҳои олимон эҳтимоли маҳвшавии тақрибии дусад забони хурди олам вучуд дорад, забони тоҷикӣ бояд пойдевори таърихии худро ҳифз карда тавонад.
6. Дар замони шӯравӣ низ забони тоҷикӣ бо кӯшиши шахсиятҳои фидокори илмӣ ва адабӣ бузургӣ ва асолати худро нигоҳ дошт ва ба миллат хизмат кард.
7. Забони тоҷикӣ дар гирудорҳои шадид ва тохтутозҳои бераҳмонаи аҷнабиёни истилогар на танҳо ҳастӣ ва покии худро нигоҳ дошта тавонист, балки ғосибонро маҷбур кард, ки онро ҳамчун забони девону дафтар ва давлатдорӣ хеш қабул намоянд.
8. Забони классикии порсии дарӣ, яъне тоҷикӣ, ки дар заминаи забонҳои авастӣ ва паҳлавӣ ба вучуд омадааст, минбаъд бояд яке аз забонҳои тамаддуни ҷаҳонӣ гардад.
9. Забони тоҷикии форсӣ бо ғасохату болоғаташ асрҳо боз оламиёнро дар ҳайрат гузоштааст.
10. Мо агар қадру манзалати Ватан, миллат ва забони худро ба таври амиқ дарк насозем, зарурати густариши худшиносии худогоҳӣ, таҳкими Ваҳдати миллии ва ҳифзи Истиқлолияти Тоҷикистонро пайваста таъкид накунем, амнияти миллии ва рушди иқтисодӣ ва фарҳангӣ ро таъмин карда наметавонем.

11. Таърих гувоҳ аст, ки баъди гум кардани забони модарӣ миллат низ дер ё зуд тафаккур, ифтихор ва ҳатто давлату давлатдории миллии худро аз даст дода, забон ва унсурҳои фарҳанги бегонаро мепазирад.
12. Забон дар ҳақиқат асоси ҳастӣ ва бақои умри миллат аст.
13. Забон хишти аввалини кохи миллат аст.
14. Таърих гувоҳ аст, ки агар забони милли аз байн равад, миллат ҳам дер ё зуд тафаккури миллии худро аз даст дода, оқибат завол меёбад.
15. Ифтихор аз Ватан, ифтихор аз таъриху фарҳанг, ифтихор аз хувияти милли ва гузаштагони сарбаланди хеш маҳз аз поку бегазанд нигоҳ доштани забони модарӣ сар мешавад.
16. Ҳамчунин номи тоҷик ҳам таърихи ғанию рангин дорад ва дар набардҳо баҳри ҳифзи ҳастии худ бо забонҳои бегона ҳамеша пирӯз мондааст.
17. Забони тоҷикӣ на фақат гавҳари ҳастии миллати мо, балки нишонаи барҷастаи фарҳанги қадимӣ ва камолоти он аст.
18. Забони тоҷикӣ омили муҳими якдигарфаҳмии одамон ва пайванддиҳандаи риштаҳои дӯстӣ ва бародарии халқҳост.
19. Лафзи модарӣ муқаддас аст ва онро азизу гиромӣ бояд дошт.
20. Забон моли халқ, мероси миллат ва сармояи маънавии давлати соҳибистиқлол аст.
21. Мо бояд ифтихор аз он дошта бошем, ки соҳиби чунин забони ширину гӯшнавози қадимӣ ва пурғановат, забони илм ва шеърӯ адаби оламгир ҳастем. Бояд ба қадри он расем.
22. Забони модарӣ хишти нахустини пойдевори кохи миллат ва яке аз рукҳои асосии давлатдории миллист.
23. Мо пеш аз ҳама барои рушди забони давлатӣ тадбирҳои лозимӣ андешида, танҳо дар ҳамин замина

омӯзиши забонҳои хориҷӣ, хусусан забонҳои русӣ ва англисиро вусъат медиҳем.

24. Халқҳои дар ҷаҳон кам нестанд, ки бар асари ғоҷаҳои таърихӣ аз забони худ пуштибонӣ карда натавонистаанд, табдили забон кардаанд ва аз забони аслии худ маҳрум гаштаанд.

ҲУЧЧАТИ БУНӢДИ МО

Камол Насрулло,
Шоирӣ халқии Тоҷикистон

*Миллати тоҷикро аслан забонаш зинда дошт,
Чунки ӯ ҳам ин забонро ҳамчу ҷонаш зинда дошт.
Ҷавшанааш буд ин забону меҳанааш буд ин забон,
Ин забонро чун тавоне дар равонаш зинда дошт.
Ин забоне, ки чу шири модарон покиза аст,
Покрӯву покҷисму покҷонаш зинда дошт.
То забони мардуми аҳли бихишташ хондаанд,
Халқ онро чун каломӣ ҳақ ба ҷонаш зинда дошт.
Ҳамчунон дар ҳолаи оинаву оини нек,
Пок ҳамчун ҷашмаи оби равонаш зинда дошт.
Ҳарчи ӯ аз доду ҳарчи бирбуданд аз ӯ,
Дар забонаш, дар забонаш, дар забонаш зинда дошт,
Рӯдакӣ бар ӯ шукӯҳи безаволӣ додааст,
Бӯалӣ чун офтоби осмонаш зинда дошт.
Ҳоҷа Ҳофиз ин забонро худ забони шиқ кард,
Ин забонро гармии шиқи ниҳонаш зинда дошт.
Ӯ раҳи иқболи моро дар шаби таърихи тор
Бо дурахши озараҳи вожагонаш зинда дошт.
Кохи шаъну эътибори миллати фархундаро
Устувони ин забон чун устухонаш зинда дошт.
Ҳучҷати пирӯзии мо, ҳучҷати бунёди мост,
Ин забоне, ки ҷаҳонро дар ҷаҳонаш зинда дошт.*

Луғат:

ҷавшан- либоси тирногузар,
меҳан- ватан,
ҳола- доираи ғуборолуда дар гирди Моҳ,
Бӯалӣ – Абӯалӣ ибни Сино,
фархунда – хушбахт,

озарахш –барқ,
вожа – калима, луғат.

Савол ва супориш:

1. *Чаро забонро омили асосии рушду камоли миллат меноманд?*
2. *Магар забондонӣ низ ифтихори ватандорӣ ҳисоб мевебад?*
3. *Чаро забон дар паноҳи давлат будааст?*
4. *Барои чӣ давлат дар паноҳи забон амал мекардааст?*
5. *Робитаи забон бо миллат ва давлатдории миллӣ дар чӣ зоҳир мегардад?*
6. *Чаро Президенти мамлакат Эмомалӣ Раҳмон омӯзиши забонҳои хориҷиро дар заминаи забони давлатӣ ба роҳ мондани ас?*
7. *Кадам ғоҷеаҳои таърихӣ ба мавҷудияти забони тоҷикӣ таҳдид кардааст? Оё аҷнабиён ба мақсади худ расиданд?*
8. *Чаро Сарвари давлат забони тоҷикиро мероси волои аҷдодон номидааст?*
9. *Тамоми ситоишномаи Президентро дар васфи забон аз ёд намуда, дар мавзӯи «Ситоишномаи забони тоҷикӣ» иштироки мухтасар нависед.*
10. *Дар шеъри Камол Насрулло «Ҳуҷҷати бунёди мо» сухан дар хусуси чӣ меравад? Ҳуҷҷати бунёдӣ чист? Шеъри Камол Насрулло «Ҳуҷҷати бунёди мо»-ро аз ёд кунед.*

ДАСТУР БАРОИ СОҲИБЗАБОНОН*(Аз “Азизномаи Лутф”)*

Азизон, забони тоҷикӣ, ки худ ширину гуворост, муҳити тоза, оромию осудагиро мепарварад. Лаҳни форамро гӯши шунавою тоза, муҳити гуворо мебояд, ҳам гӯянда ва ҳам шунавандаи ин забон бояд одамони поку покиза, орий аз ҳар гуна фиску фучур бошанд.

Азизон, забонро нигоҳ доред, ки ба қавле, посбони сар аст.

Азизон, сухандон бошед, вале доништа, бомаврид, кӯтоҳ ва баандеша сухан гӯед.

Азизон, аз он рӯзе, ки Парвардигор ба инсон забони гӯё ато намуд, одамон ба васфу таҳқиру таҳдиду таъкиди якдигар пардохтанд. Яке дигареро болои зин бароварду гоҳе зери зин фуравард. Забон нерӯест, ки одамо ҳам ба хоки сиёҳ яксон мекунаду ҳам зинда. Забон қудрате дорад, ки одамо аз марг наҷот диҳад.

Азизон, ду чиз аст, ки агар эҳтиёт накунем, болои азим ё душмани ҷон мегардад: яке нафси шум, дигаре забони сурх.

Азизон, ба ҳавли Саъдии бузургвор якро сад мағӯед, садро як гӯед.

Азизон, иддае ҳазор сухан гӯянд ҳам, кам аст, дигаре як сухан гӯяд, зиёд аст.

Модарони азиз, забони шумо мисли шири сафедатон пок ва беолоиш аст. Намеарзад, ки ин гуна забонро бо дуою дашном ва алфози қабех биолоед.

Азизон, забони шумо ширину гуворост, агар аз ғайбату бўҳтону дашному носазо орий бошед.

Азизон, забони худро, ки беҳтарин ганҷинаи инсонист, бо шакар омезед, на бо захр.

Азизон, дар робита бо ҳифз, омӯхтан ва доништани забони модариамон таъкид карданиам, ки:

-аввал ҳамаамон забони модариамонро ва пеш аз ҳама забони адабиро, ки забони коргузорӣ, илму адаб, мактабу маориф, таъбу нашр аст, омӯзем ва донем;

-дар муқоиса бо забони модариамон аз омӯхтани забонҳои дигар, махсусан забонҳои русӣ, англисӣ, олмонӣ, арабӣ сар мапечем;

-забони модарии худро байни забонҳои дигар ҳакиру нотавон муаррифӣ накунем, балки заковат, равонӣ ва имкониятҳои васеи онро дар муомилаю муносибат, илму фарҳанг, ифодаи фикр собит намоем;

-аз забони ноб ва равони тоҷикӣ ифтихор намоем, шарафи онро, ки на камтар аз шарафи миллат аст, ҳифз бикунем, парчами забонамонро баланд бардорем, ки пайваста бо шири модар омада.

Луғат:

лаҳн-забон, садо, **орӣ**-холӣ,
азим-калон, бузург, **алфоз**-лафз, сухан,
аллома-унвони баландтарин, ифодакунандаи илму дониши шахс, олим,
махлут-омехта,
мусаххар кардан-тасхир кардан, ба вачд овардан.

Савол ва супориш:

1. Муаллиф кадом талаботҳоро ба гӯяндаву шунавандаи забони тоҷикӣ пеш гузоштааст?
2. Андарзи дуҷум моро ба чӣ водор мекунад?
3. Чаро забонро посбони сар гуфтаанд?
4. Кадом талабот ба сухангӯи пешиниҳод шудааст?
5. Қудрати забон дар чӣ зоҳир мегардад?
6. Аз чехраи ҳамдарсонатон оё шумо покии дилу забони онҳоро хонда метавонед?
7. Магар аз сухани гӯянда мо ақлу дониш ва фаросати ўро фаҳрида метавонем?
8. Ғайбату бӯхтон — душмани забон. Чаро ин тавр?
9. Забонҳои тоҷикӣ, форсӣ, дарӣ дар кадом давлатҳои забони давлатианд?
10. Талаботеро, ки оид ба ҳифз, омӯхтан ва донишмани забони модарӣ устод Лутф пешиниҳод кардааст, шарҳ диҳед.
11. Забони тоҷикӣ чаро ҳатто дар тӯли ҳазор соли бедавлати тоҷикон аз байн нарафт?

ФАСЛИ 5. ЧАШНИ ИСТИҚЛОЛИЯТИ ДАВЛАТИИ жУМӢУРИИ ТОжИКИСТОН. ПОЙТАХТ ВА ШАӢРӢОИ АЗИМИ ТОжИКИСТОН

ЧАШНИ ИСТИҚЛОЛИЯТ

Дар жумхурии Тоҷикистон чашнҳои миллӣ хеле хотирмон ва бо шукӯху шаҳомати хоса мегузаранд. Махсусан чашнҳои рӯзи қабули Конститутсияи жумхурии Тоҷикистон (6 ноябр), 21-22 март — иди байналмилалии Наврӯз, 27 июн — Рӯзи Ваҳдати миллӣ, 5 октябр — Рӯзи қабули Қонун дар бораи забони давлатӣ хеле бо шавқу завқӣ бепоён таҷлил мегарданд.

Дар байни ин чашнҳои миллӣ чашни Истиқлолияти давлатии жумхурии Тоҷикистон, ки ҳар сол рӯзи 9 сентябр кайд карда мешавад, мавқеи махсус дорад, зеро Истиқлолият орзуву омоли мардуми тоҷик буд. Тоҷикистон баъди даҳ асри бедавлатӣ соли 1924 (14 октябр) ҳамчун жумхурии худмухтор дар ҳайати Ёзбекистон таъсис ёфт. Маҳз орзуи истиқлолият ва ҷонфидоии фарзандони фарзонаи миллат буд, ки Тоҷикистон соли 1929 (16 октябр) ба ҷумхурии мустақил дар ҳайати Иттиҳоди Шӯравӣ табдил ёфт. Бо пош хӯрдани давлати бузурги шӯравӣ Тоҷикистон 9 сентябри соли 1991 Истиқлолияти давлатии худро эълон намуд. Халқи тоҷик баъди зиёда аз ҳазор сол аз нав соҳиби давлати мустақили миллӣ гардида, мақому манзалати махсус пайдо кард, ки барои тоҷикон ин воқеаи фараҳбахш ва бузург буд.

Бо фарорасии фазои мустақили сиёсӣву иқтисодӣ ва фарҳангӣ вазифаҳои мо — ватандорон афзун гардид. Тоҷикистон, ки ба сӯйи ҷомеаи демокративу дунявӣ қадамҳои устувор мениҳад, бе ваҳдати ақлу амали ҳар як сокини худ наметавонад аз ин имтиҳони ҷиддии таърих гузарад. Ташаккули замони ҳозира ба кашфи техникаи нав, ихтироот, заҳмату талош, робита бо давлатҳои пешрафтаи дунё ниёз дорад.

Ҳоло ки Тоҷикистонро ҷомеаи ҷаҳонӣ чун кишвари озод эътироф кардааст, мо - шаҳрвандони он бояд мисли

ангуштони як даст, шохобҳои як рӯд, гулҳои як боғ, фарзандони як модар амал намуда, дар бунёди Тоҷикистони навин саҳм бигузorem ва бо исми миллат ифтихор кунем.

Мову Шумо метавонем, танҳо бо хониши хубу аъло, бо нерӯи ақлонӣ ва ҷисмонии худ истиқлолияти давлатии Тоҷикистонро ҳифз намоем ва дар пайи ободии Ватан бошем.

ИСТИҚЛОЛИЯТ

Давлат Сафар

Чист Истиқлолият?

*Сарбаландиву сарафрозӣ ба ҷон,
Қадри худ бишнохтан то ҷовидон.
Қасри бунёди саодатмандӣ аст,
Нахли ширинмеваи пайвандӣ аст.*

Чист Истиқлолият?

*Дар Бадахшони сухан лаъли Яман,
Зар шумурдан зарраи хоки Ватан,
Ишқро омехтан бо ҷону тан,
Аз қафас парвоз бар сӯи чаман.*

Чист Истиқлолият?

*Дар сари минбар сари нанг асту ном,
Гул шамида аз гулистони мақом.
Бошад аз аҷдоди Сосонӣ паём,
То ҳамин донед умри бардавом.*

Чист Истиқлолият?

*Қуллаи умедҳоро сохтан,
Парчами фахру фараҳ афрохтан,
Най ба тамъи найшакар бинвохтан,
Девӣ навмедӣ ба чоҳ андохтан.*

Чист Истиқлолият?

*Пайки бахту муждаи озодӣ аст,
Дар Ватан сарманиши ободӣ аст,
Маҳви ҷугзи гам зи тири шодӣ аст,
Ишқи Ширину дили Фарҳодӣ аст.*

*Чист Истиқлолият?
 Дидаву дилро зиё баҳшидан аст,
 Бар ятиме муттако баҳшидан аст,
 Бенавоеро наво баҳшидан аст,
 Интиҳоро ибтидо баҳшидан аст.*

*Чист Истиқлолият?
 Роҳ қушодан дар дили кӯҳи Ватан,
 Роҳ паймудан ба сӯи анҷуман,
 Боги умедест дар дашту даман,
 Тоби хуршедест андар ҷони ман.*

*Чист Истиқлолият?
 Бар ватангумкардагон огоҳӣ аст,
 Шаҳсутуни бахту тахти шоҳӣ аст,
 Ибрате аз меҳру обу моҳӣ аст,
 Дар ватандорӣ муҳаббатхоҳӣ аст.*

*Чист Истиқлолият?
 Мояи эҳсосу дарки ифтихор,
 Дар дили фасли хазон пайки баҳор,
 Иттиҳодеро намудан устувор,
 Бошад ин армони қавми тоҷдор.*

*Чист Истиқлолият?
 Муҳри маҳтоб аст аз сандуқи шаб,
 Номаи меҳрест аз асли насаб,
 Ояти шукрона пиндораи ба лаб,
 Ваҳдати моро ҳамин бошад сабаб.*

Луғат:

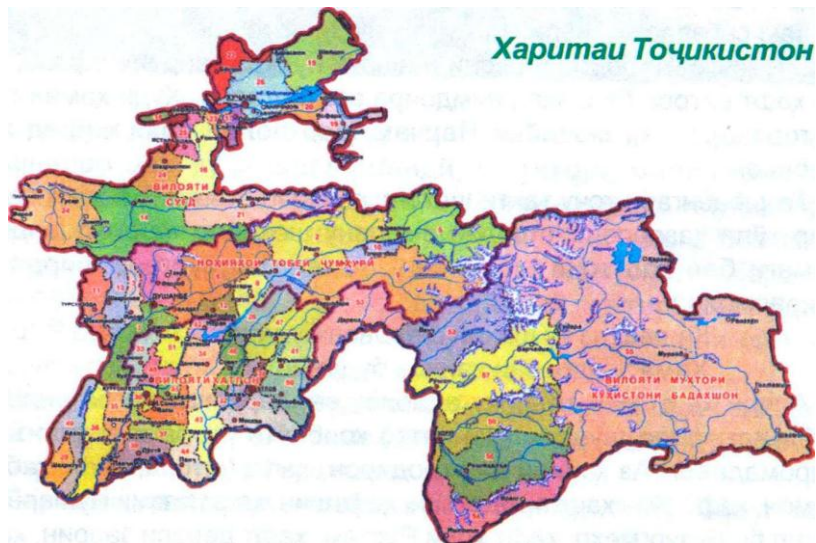
манзалаат-мавқеъ, кадру қиммат,
исм-ном,
нерӯ-қувва.
шамидан-бӯидан,
пайк –хушхабар,
манша – оғоз, ибтидо,

зиё – нур,
муттако- такагоҳ.

Савол ва супориш:

1. Кадом ҷашнҳои миллиамонро медонед?
2. Тоҷикистон аз кай ҳамчун ҷумҳурии худмухтор ва Ҷумҳурии Шӯравии Сотсиалистӣ таъсис ёфт?
3. Истиқлолияти давлатӣ чист?
4. Тоҷикистон чӣ тавр давлати мустақил ва ссҳибистиқлол гардид?
5. Рӯзи Истиқлолияти давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистонро аз кай ҷашн мегиранд?
6. Ту вазифаи худро чун як ватандор дар чӣ мебинӣ? Бо кадом қору амалат истиқлолияти Тоҷикистонро ҳифз мекунӣ?
7. Шеъри Давлат Сафар “Истиқлолият”-ро азёд кунед.

ТОЧИКИСТОН

Ҷумҳурии Тоҷикистон бо масоҳати 143,1 ҳазор километри мураббаъ дар Осиёи Миёна воқеъ гардидааст. Тоҷикистон бо давлатҳои Афғонистон, Ўзбекистон, Қирғизистон ва Чин ҳамсоя мебошад. 93 фоизи ҷумҳурии моро кӯҳҳо фаро гирифтаанд. Баландтарин куллаҳои кӯҳҳои кишварамон «Исмоили Сомонӣ» (7 495 метр), «Абӯалӣ ибни Сино» (7 134 метр) мебошанд. Дар ҳудуди Тоҷикистон беш аз ҳашт ҳазор пирахҳои хурду бузург ҷой доранд, ки онҳо манбаи асосии оби тоза на танҳо барои кишварамон, балки барои кишварҳои ҳамсоя мебошанд. Тоҷикистон дорои кӯлҳо, обанборҳо ва дарёҳои хурду бузург ва обҳои шифобахши зиёде аст. Бузургтарин дарёҳои кишварамон дарёҳои Сир, Панҷ, Вахш, Зарафшон, Кофарниҳон, Сурхоб, Яхсу, Мурғоб ва Хингоб мебошанд. Тоҷикистон дорои сарватҳои зиёди зеризаминӣ аз қабилҳои тилло, нукра, мис, руҳ, сурб, оҳан, уран, симоб, сурма, ҳамчунин сангҳои қиматбаҳо мебошад.

Тоҷикистон аз ҷиҳати маъмурӣ ба 3 вилоят – Хатлон, Суғд ва Вилояти Мухтори Кӯҳистони Бадахшон, 17 шаҳр, 55 шаҳрак, 62 ноҳия, 368 ҷамоати деҳот тақсим шуда, дар онҳо беш аз 8 миллион аҳоли умр ба сар мебарад. Бузургтарин

шаҳрҳои Тоҷикистон Душанбе, Хӯҷанд, Қӯрғонтеппа,
Кӯлоб мебошанд.

ТОҶИКИСТОН

Меҳринисо

*Аз Душанбе то ба Хатлон,
Аз Зарафшон то Бадахшон
Сарзамини Тоҷикистон
Баҳри мо густурда домон.
Тоҷикистон, Тоҷикистон,
Каъбаи дил, нури имон.
Тоҷдорӣ – суннати мо,
Растагорӣ – зиннати мо.
Бахту тахту савлати мо
Бошад андар Ваҳдати мо.
Тоҷикистон, Тоҷикистон,
Каъбаи дил, нури имон.
Кӯҳсорат пуштибонам,
Чашмасорат ҳамзабонам.
Ман бихишти ҷовидонро
Ҷуз канорат менадонам.
Тоҷикистон, Тоҷикистон,
Каъбаи дил, нури имон.*

Луғат:

густурда-пахншуда,
имон- эътиқод, боварӣ ба чизе,
растагорӣ- раҳой, ҳалосӣ, наҷот,
Каъба- хонаи Худо, зиёратгоҳи мусулмонон дар шаҳри
Макка,
маснад- ҷойгоҳ, поя, таъягоҳ.

Савол ва супориш:

1. Ҷумҳурии Тоҷикистон чӣ қадар масоҳат дорад, дар қуҷо воқеъ гардидааст ва бо кадом давлатҳо ҳамсарҳад аст?
2. Чанд ғоизии Тоҷикистонро кӯҳҳо фаро гирифтаанд?
3. Баландтарин қуллаҳои Тоҷикистон кадомҳоянд?
4. Дар Тоҷикистон чӣ қадар пирах аст?
5. Тоҷикистон дорои кадом дарёҳост?

6. Дар Тоҷикистон кадом сарватҳои зеризаминӣ мавҷуд аст?

7. Аҳолии Тоҷикистон чӣ қадар аст ва он аз ҷиҳати маъмури ба чанд вилоят, шаҳр, шаҳрак, ноҳия ва ҷамоати деҳот тақсим мешавад?

8. Бузургтарин шаҳрҳои Тоҷикистон кадомҳоянд?

9. Шеърӣ Меҳринисо “Тоҷикистон”-ро ифоданок хонед ва аз ёд кунед.

ДУШАНБЕ — ПОЙТАХТИ ВАТАНИ МО

Душанбе шаҳри калонтарини ҷумҳури буда, маркази илму фарҳанги тоҷикон ва пойтахти Тоҷикистон аст. Ин шаҳри зебову дилоро соли 1924 баъди тақсимои миллии марзӣ ба вуҷуд омад. Халқҳои Осиёи Миёна ба давлатҳои хурд тақсим гаштанд ва пойтахти тоҷиконро аз Бухоро ба деҳаи хурди кӯхистон — Душанбе кӯчониданд. Онро маркази Тоҷикистон эълон намуданд.

Халқи тоҷик ҳама чун як чону тан барои ободии Душанбеге азизаш камар баст. Дар як муддати кӯтоҳ Душанбе ба як шаҳри бузург табдил ёфт. Соли 1929 баъди ҳафтумин ҷумҳурии иттифоқӣ номида шудани Тоҷикистон Душанбе номи Сталинободро гирифт. Соли 1961 боз номи аввалааш барқарор шуд.

Душанбе дар давоми мавҷудияти худ хеле тез таракқӣ карда пеш рафт. Хонаҳои серошёна, қасру толорҳои боҳашамат, театр, биноҳои маъмурию фарҳангӣ хусни шаҳрро як бар сад афзун сохтанд.

Дар оғӯши ин шаҳри зебо намояндагони миллатҳои гуногун дӯстона ҳаёт ба сар мебаранд ва якҷоя барои ободии диёр саҳм мегузоранд. Маҳз бо заҳмату талошҳои ин мардони меҳнат Душанbero ҷаҳониён чун шаҳри дилоро эътироф кардаанд:

Аҷаб шаҳри дилорой, Душанбе,

Ҳаёлам зеби дунёй, Душанбе.

(Боқӣ Раҳимзода)

Имрӯз масъулияти сокинони шаҳри Душанбе чун дили Ватани мо бештар меафзояд. Ҳамаи мову Шуморо зарур аст, ки ба қадри сарватҳои пойтахт ва моликияти давлатӣ — об, фазо, барқ, боғу дарахтзор, гулбоғу чаманзор, роҳ, нақлиёт, муҷассамаҳои бузургон, оромгоҳ ва зиёратгоҳҳо расида, дар ин шаҳри бихиштосо ҷароғи меҳру вафо ва сидку сафоро фурузон нигоҳ дорем.

Душанбе хонаи умеди ҳамаи тоҷикони дунё, макони бахту иқбол, ҳазинаи илму дониш ва сарфарозии мост:

Шаҳри паймони ман, Душанбе,

Фаҳри даврони ман, Душанбе.

Пояи Ваҳдати тоҷикон,

Дар дилу ҷони ман, Душанбе.

(Сайдали Маъмур)

Савол ва супориш:

1. Душанбе аз кай пойтахти Тоҷикистон аст?
2. Аз кай Душанbero Сталинобод номиданд?
3. Номи аввалии пойтахти Тоҷикистон—Душанбе кадом вақт дубора барқарор шуд?
4. Ту чун сокини Тоҷикистон бояд масъулияти шаҳрдориро чӣ гуна ба дӯш дошта бошӣ?
5. Ҷаро Душанbero хонаи умеди тамоми тоҷикони дунё меноманд?
6. Дар мавзӯи «Душанбе -дили Ватани мо» иштирок кунед.
7. Шеърҳои дар матн бударо аз ёд кунед.

ЧАРОҒИ ЗИНДАГӢ

Тобистон. Ҳаво тафсидааст. Паранда дар осмон параш, чаранда дар замин пояш месӯзад. Кӯдакон чӯй, дарё ва фавворахоро ичора гирифтаанд.

Чор тан аз чор сӯйи Душанбешаҳр дар сояи зарбеди лаби чӯй нишастаанд. Яке аз самти шарқӣ, дигаре аз самти ғарбӣ, сеюмӣ аз самти ҷанубӣ ва чорумӣ аз самти шимолии шаҳр. Аввалӣ мегӯяд: Душанбе ҳам дил асту ҳам дида. Вай нигин аст дар водии Ҳисори Шодмон. Махсусан самти шарқии он дилрабост. Бозори Шоҳмансур дар ҳамин самт воқеъ

гардидааст. Аз ин самт шоҳроҳи Душанбе-Кӯлоб, Душанбе-Хоруғ, Душанбе-Рашт ибтидо мегирад. Офтоб ҳам аз ҳамин самт тулӯ мекунад.

Дувумӣ мегӯяд: «Маъкул, вале самти ғарбии шаҳри азизамон боз ҳам зеботар аст. Маҳаллаи ободу зебои 82, хиёбони

Исмоили Сомонӣ, қасру биноҳои маҳаллаи Испечак қомат афрохтаанд. Офтоб паси ҳамин самт ғуруб мекунад.

Сеюмӣ мегӯяд: «Шоҳроҳи Душанбе — водии Вахш аз самти ҷануби шаҳрамон оғоз меёбад. Бозорҳои Султони Кабир, Ганчина ва Корвон ба одамон ризку рӯзӣ мебахшанд. Хиёбони Неъмат Қарабоев ҳамто надорад».

Чорумӣ, ки то ин вақт хомӯш нишаста буд, сар боло мекунад ва мегӯяд: «Таҳсин ба шумоён. Ҳақиқатан ҳам самтҳои шарқу ғарб ва ҷануби Душанбешаҳрамон ҳар рӯз рангу бӯйи тоза мегиранд. Аммо, ҷанобон, бигӯед, ки ҳамин ҳоло мо дар кадом самт нишастаем, аз гармии офтоби сӯзону ҳавои тафсон дар кучо панаҳ бурдаем?»

-Чӣ хел дар кучо? - Якбора мепурсанд он се тан ва худ ҷавоб медиҳанд: «Дар самти шимоли шаҳрамон. Ин чӯй аз ҳамин самт ҷорист».

-Офарин, дӯстон. Ин аст самти шимоли шаҳрамон. Ман аз донишгоҳҳо хуёбонҳои он, боғу гулгаштҳои он, одамони наҷибу некхоҳи он ҳарф намезанам. Танҳо ҳаминро мегӯям, самти шимоли Душанбешаҳри дилорои мо аз дараи арӯсон — Варзоб оғоз меёбад ва дар ин самт даҳҳо хуёбону кӯчаҳо, шаҳраку маҳаллаҳо воқеъ гардидаанд, ки ҳазорон ҳазор одамон машғули кор ва дилбастагӣ ба зиндагӣ доранд.

Намедонам, ҳукми тақдир буд ё зулми замона, ки 3000 сол пеш чор тан аз чор сӯйи Ватани паҳновари бобоиямон дар як ғӯшаи мулк ба ҳам вохӯрданд. Чун онҳо моҳҳо ва рӯзҳо сафар мекарданд, аз ҳад зиёд хаста ва шалпар шуда буданд, тани афсурдаи худро зери дарахти азими чормағзе гирифтанд, ғанаб рафтанд. Насими форае, ки аз Варзобдара мевазид, ба тани хастагон рӯҳи тоза мебахшид. Дарёи Варзоб алла меғуфт.

Субҳи барвакт чашми рӯз нақафида бедор шуданд ва аз ҳолу аҳвол ва касбу шуғли ҳамдигар воқиф гардиданд: чармгар, заргар, барзгар ва оҳангар. Мавзӯи маъкул шуд. Паҳлуи ҳамдигар кулбаҳо сохтанд, чароғи зиндагӣ фурузон карданд.

Ва инак, 3000 сол аст, ки ин чароғ фурузон аст ва аз насл ба насл мегузарад, фурузонтар мегардад. Вобаста ба вазъи сиёсӣ иқтисодӣ замоне паст ва замоне ҳам баланд мешавад чароғ.

Оҳангар оҳангарӣ мекард, асбобу олати рӯзгор месохт: бел, каланд, даст, корд, теша, табар, кафгир, пойи аспонро наъл мезад. Заргар асбобҳои зебу зиннат месохт: ғӯшвор, халқа, муҳра, ангуштарӣ, даспонаву бозубанд.

Чармгар ба чарм машғул буд: зин, тасма, ғилоф, нӯхта месохт. Барзгар деҳқонӣ мекард. Ҷуфти гов дошт. Ҷав, гандум, арзан, зағир мекошт. Болои маҳалла заминҳое буданд васеъ, ҳамвор, ҳосилхез. Деҳқонию барзгарӣ кори умум ва ҳама буд: заргару оҳангару чармгар деҳқонӣ ҳам мекарданд.

Он замонҳо Душанбе шаҳр набуд, аммо серодам буд. Намедонам аз чӣ бошад, ки ҳар ҳафта рӯзи душанбе одамони гирду атроф аз Ҳисори Шодмонӣ Кофарниҳон,

Файзободу Андигону Варзоб, Нораку Данғара пиёдаю аспакию ҳаракӣ ба Душанбе меомаданд. Бозор меоростанд. Шояд аз ин сабаб буд, ки дар гузашта рӯзи душанбе мобайни ҳафта қарор дошт. Се рӯзи аввал — чумъа, шанбе, якшанбе, се рӯзи дуюм — сешанбе, чоршанбе, панҷшанбе ва дар мобайн душанбе. Се рӯз кор мекарданд, як рӯз истироҳат ва боз се рӯз кор.

Заргар дар санъати худ ҳамто надошт. Ҳалқаю гӯшвораҳояш дар ҷаҳон машҳур шуда буданд. Одамон аз дуру наздик хонаи заргарро суроғ мекарданд. Мардон барои бонувон, ҷавонон барои арӯсони ояндашон ҷавохирот меҳариданд. Солҳо гузаштанд. Аз ибораи хонаи заргар маҳаллаи Заргар пайдо шуд.

(М.Лутф)

Савол ва супориш:

1. *Муҳтавои суҳбати чорнафаронро нақл кунед.*
2. *Шаҳру ноҳияҳоро, ки дар атрофи Душанбешаҳр ҷойгир шудаанд, номбар кунед.*
3. *Ҳаритаи таҳминии мавқеи ҷойгиршавии шаҳри Душанберо кашед. Роҳҳои даромад ба пойтахтро аз шарқу ғарб ва ҷанубу шимол шарҳ диҳед.*
4. *Душанбе 3000 сол пеш чӣ гуна бунёд ёфт?*
5. *Оид ба касбҳои чармгарӣ, заргарӣ, барзгарӣ ва оҳангарӣ маълумот диҳед. Кадом муродифҳои (синонимҳои) калимаҳои чармгар, заргар, барзгар ва оҳангарро медонед?*
6. *Таркиби «Дарёи Варзоб алла мегуфт» чӣ маъно дорад?*
7. *Муродифи таъбири «чаими рӯз накафида»-ро ба дафтаратон нависед.*
8. *Оҳангар кадом асбобҳоро месохт?*
9. *Заргар кадом асбобҳои зебу зинат месохт?*
10. *Барзгар кадом зироатҳоро мекошт?*
11. *Чармгар чӣ медӯхт?*
12. *Дар хона оид ба хусусиятҳои яке аз ин пешаҳо: заргар, чармгар, барзгар ва оҳангар ишҳои мухтасар нависед.*

ШАҲРҲОИ АЗИМИ ВАТАНИ МО ҚҶРҒОНТЕППА

Қўрғонтеппа яке аз шаҳрҳои калони Тоҷикистон ва маркази вилояти Хатлон мебошад. Ин шаҳр соли 1926 таъсис ёфтааст. Он дар соҳили чапи дарёи Вахш дар баландии 428 метр аз сатҳи баҳр воқеъ гаштааст. Ҳарорати ҳаво дар ин шаҳр дар зимистон тахминан 0,9°C

ва дар моҳи июл 46,9°C аст. Масофаи байни Қўрғонтеппа ва шаҳри Душанбе 99 километр аст. Қўрғонтеппа маркази муҳими саноатӣ, иқтисодӣ ва фарҳангӣ буда, дорои заводҳои трансформатор, таъмири механикӣ, пахта, нон, равған, консерв, шир, оби ҷав, комбинатҳои гӯшт, маҳсулоти ғаллагӣ, хизмати маишӣ, фабрикаҳои калобаресӣ, «Тоҷикатлас», «Дилоро», Донишгоҳи давлатии Қўрғонтеппа ба номи Носири Хусрав, Донишқадаи давлатии энергетикӣ, коллеҷҳои тиббӣ, омӯзгорӣ ва омӯзишгоҳи касбҳои техникии рақами 9 мебошад.

Мувофиқи сарчашмаҳои таърихӣ Қўрғонтеппа дар аҳди Кӯшонӣён (асрҳои 1-4) ба вучуд омада, Леваканд ном дошт. Наҳрҳои Ҷӯйбор ва Ҷӯйи Хонум ва теппаи Қўрғон аз ҳамон асрҳо арзи вучуд доранд. Қўрғонтеппа таърихи беш аз 2500-сола дорад.

Қўрғонтеппа дар сарчашмаҳои таърихӣ бо номи шаҳри Вахш ҳам ёд мешавад ва маҳз бузургон бо ҳамин ном онро васф кардаанд:

*Умри ҷузвӣ ҳамчу барқ асту дурахш,
Бо дурахше кай тавон шуд сӯйи Вахш.*

(Мавлоно Ҷалолиддини Балхӣ)

*Шунидам, ки бигрист донои Вахш,
Ки ё Раб, мар-маро тавба бахш.*

(Саъдии Шерозӣ)

Ҳоло шаҳри Қўрғонтеппа аз беҳтарин шаҳрҳо буда, симои худро рӯз то рӯз зебову дилоро месозад.

КҶЛОБ

Кўлоб дар шумори яке аз қадимтарин шаҳрҳои Осиёи Марказӣ маҳсуб буда, аз калонтарин шаҳрҳои вилояти Хатлон аст. Сарчашмаҳои таърихӣ, бахусус ҳафрии бостоншиносӣ собит сохтааст, ки ҳанӯз дар асри

неолит (8-7 ҳазор сол то мелод) аҷдодони тоҷикон ин куҳандиеро макони зисти худ ихтиёр кардаанд.

Имрӯз Кўлоб яке аз шаҳрҳои азими Ҷумҳурии Тоҷикистон ба ҳисоб рафта, дар сари роҳи бузурги абрешим мавқеъ дошта, дар ҷануби Ҷумҳурии Тоҷикистон ҷойгир шудааст.

Масоҳаташ 12,02 км² мебошад. Аҳолии Кўлобшаҳр то соли 2000 78 ҳазор ва ноҳияи Кўлоб 72 ҳазор нафарро ташкил мекард.

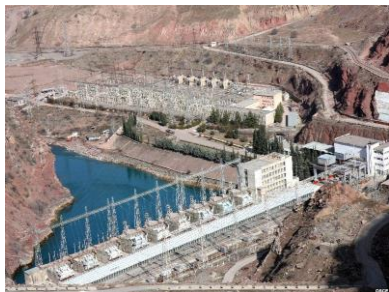
Кўлоб табиат ва иқлими ба худ хос дошта, ҳавояш дар тобистон ниҳоят гарму хушк, дар зимистон начандон сард аст. Дар ин водӣ беш аз 30 намуди сарватҳои зеризаминӣ мавҷуд аст. Дар ин ҷо дарёҳои Яхсӯ ва Сурхоб аз кӯҳсoron сарчашма гирифта, оби фаровонро ба водӣ таъмин менамоянд.

Моҳи июни соли 2002 бо ташаббуси Президенти кишвар Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи баргузори чашни 2700- солагии шаҳри Кўлоб» ба тасвиб расид. Ин чашн моҳи сентябри соли 2006 дар сатҳи баланди сиёсиву фарҳангӣ таҷлил гардид.

Имрӯзо дар ҳамаи ҷабҳаҳои хоҷагии халқи шаҳр тағйироти кулӣ ба амал омада, хусни шаҳр зебо ва зиндагии мардум воло гардида истодааст.

НОРАК

Шаҳри Норақ аз соли 1960 аз бозе, ки ба сохтмони нерӯгоҳи барқии Норақ оғоз карданд, таъсис ёфт. Сохтмони ин нерӯгоҳ то соли 1979 идома дошт. Дарёҳои Сурхобу Хингоб якҷоя шуда, дарёи Вахшро ташкил мекунанд. Сохтмончиён, ки аз тамоми

халқҳои собиқ Иттиҳоди Шӯравӣ омада буданд, бо меҳнати аҳлона ва зарбдори худ пеши дарёи Вахшро бастанд ва нерӯгоҳи обии Норақро бунёд карданд, ки он дар Осиёи Миёна аз калонтаринҳост.

Нерӯгоҳи барқии Норақ бародарҳои худро низ дорад. Инҳо нерӯгоҳҳои барқии Бойғозӣ, ки аз соли 1985 ба истифода дода шудааст ва нерӯгоҳҳои барқии Сангтӯда-1 ва Сангтӯда-2 мебошанд.

Он рӯзҳо дур нестанд, ки ҳамаи силсила-нерӯгоҳҳои дарёи Вахш—Роғун, Сангтӯда-1, Сангтӯда-2, Сарбанд, Шаршара, Марказӣ бо тамоми иқтидорашон ба аҳоли барқ медиҳанд.

ХҶЧАНД

Хӯҷанд ҳамчун шаҳр таърихи қадима дорад. Дар бораи Хӯҷанд ҳамчун шаҳр ҳанӯз муаррихони Юнони қадим дар асрҳои 6-5-и то мелод маълумот додаанд, вале номи Хӯҷанд дар маъхазҳои нимаи дууми асри 7 ёд шудааст. Хӯҷанд ба ҳайати давлати Ҳайтолиён дохил мешуд.

Хӯчанд чун дигар шаҳрҳои тоҷикнишин борҳо аз ҳучуми арабҳо, муғулҳои ғоратгар ва дигар аҷнабиён ғарқи хун гардидааст. Соли 1866 Хӯчанд ба ҳайати Русия ҳамроҳ карда шуд. Соли 1916 аҳолии шаҳри Хӯчанд ба муқобили сиёсати мустамликадорӣ ҳукумати подшоҳии Русия шӯриш бардоштанд. Шаҳри Хӯчанд баъди Инқилоби Октябр 9 январи соли 1936 таъсис ёфтааст.

Дар айни замон Хӯчанд маркази вилояти Суғд буда, яке аз дилоротарин ва дилработарин шаҳрҳост. Дар ин шаҳр марказҳои калонтарини саноатӣ, иқтисодӣ ва фарҳангӣ қомат афрохта, ба ҳусни шаҳр ҳусну таровати тоза ато менамоянд. Бо шарофати истиқлолияти давлатии ҷумҳурӣ дар Хӯчанд муассисаҳои маориф, фарҳанг боз ҳам рушду нумӯёфтаанд, таълимгоҳҳои нави олию миёнаи махсус ва миёнаи умумӣ дари худро ба рӯи толибилмон боз намудаанд.

ХОРУҒ

Хоруғ дар қисмати ҷанубу ғарбии Вилояти Мухтори Кӯҳистони Бадахшон ҷойгир шуда, шаҳрест, ки маркази ин вилояти дурдасти Тоҷикистон ҳисоб меёбад.

Шаҳри Хоруғ дар ҳарду соҳили дарёи Ғунд дар баландии 2200 метр аз сатҳи баҳр воқеъ гаштааст. Тобистонаш гарм ва

зимистонаш хуноки мӯътадил аст.

Дар Хоруғ комбинатҳои хизмати маишӣ, гӯшту шир, заводи нон, матбаа ва дигар муассисаҳои истеҳсолӣ мавҷуд аст.

Дар ин шаҳр донишгоҳи олий, омӯзишгоҳҳои тиббӣ, техникӣ, омӯзгорӣ, мусиқӣ амал мекунанд. Театри драмаи мазҳакаӣ ба номи Рӯдакӣ, қасри фарҳанг, осорхонаи кишваршиносӣ ва дигар иншоотҳо ба ин шаҳр ҳусни тоза ато намудаанд.

Муассисаҳои илмӣи Хоруғ—Пажӯҳишгоҳи биологии Помир, боғи ботаникии Хоруғ, Пажӯҳишгоҳи ҷомеашиносӣ шуҳрати ҷаҳонӣ доранд.

Хоруғ аз соли 1925 маркази вилоят ва аз 27 ноябри соли 1932 шаҳр шуд.

Бунёди Донишгоҳи байналмилалӣи Кӯҳистон дар шаҳри Хоруғ ва ба истифода дода шудани шоҳроҳи Кӯлоб-Кулма-Қароқурум шаҳри Хоруғро ҳамчун маркази тиҷорат ба ҷаҳон пайваст хоҳад намуд.

Савол ва сунориш:

1. Норақ аз кадом сол, ба кадом муносибат ба шаҳр таъдил ёфт?
2. Нерӯгоҳи барқии Норақ кадом сол ба истифода дода шуд?
3. Кадом силсиланерӯгоҳҳои барқиро дар қад-қади дарёи Ваҳш медонед?
4. Шаҳри Кӯргонтеппа кай таъсис ёфтааст ва аз кай арзи вуҷуд кардааст?
5. Номи қадимаи Кӯргонтеппа кадом аст ва аз кай арзи вуҷуд кардааст?
6. Дар хусуси наҳрҳои Ҷӯйбор, Ҷӯйи Хонум ва теппаи маркази шаҳр чӣ медонед?
7. Кадом корхонаҳои калони саноатии шаҳри Кӯргонтеппаро медонед?
8. Оид ба таърихи шаҳри Кӯлоб ва Хӯҷанд чӣ медонед?
9. Кай 2700-солагии шаҳри Кӯлобро ҷашн гирифтанд?
10. Хӯҷанд замони ҳуҷуми арабҳо, мугул, Руссияи подшоҳӣ дар кадом вазъ буд?
11. Хӯҷанд баъди Инқилоби Октябр аз кай чун шаҳр таъсис ёфт?
12. Кадом марказҳои саноатӣ, илмӣ, фарҳангӣ ва маърифатии шаҳри Хӯҷандро медонед?
13. Шаҳри Хоруғ ва мавқеи ҷойгиршавии онро гӯед, муассисаҳои асосии шаҳрро номбар кунед.
14. Хоруғ кай маркази вилоят ва аз кай чун шаҳр эътироф шуд?
15. Бунёди Донишгоҳи байналмилалӣ ва шоҳроҳи Кӯлоб-Кулма-Қароқурум ба пешрафти тиҷоратии Хоруғ чӣ нақше доранд?

16.Аз харитаи Тоҷикистон шахрҳои Норақ, Қўргонтеппа, Хўҷанд, Хоруг ва дарёҳои Ваҳш, Сурхоб, Хингоб ва Ғундро нишон диҳед.

17.Дар мавзӯи «Роҳ — шахраги ҳаёт» ҳикояча нависед.

ҲИСОР

Ноҳияи Ҳисор дар тарафи ғарбии пойтахти Ҷумҳурии Тоҷикистон – шаҳри Душанбе ҷойгир аст. Дар қисми ҷанубии ноҳия, якчанд километр дуртар аз марказ қалъаи овозадори Ҳисор воқеъ

шудааст, ки баёнгари фарҳанги қадимаи тоҷикон буда, бо таърихи сеҳазорсолааш яке аз боигариҳои бузурги меъмории Осиёи Миёна ба шумор меравад. Тибки ҳафриёти бостоншиносӣ ва маъхазҳои муътамади таърихӣ водии Ҳисор аз ҷумлаи марказҳои хеле қадими аҳолинишини минтақа махсуб гардида, дорои таърихи куҳану ғанӣ ва фарҳанги волои эътирофшуда мебошад. Ёдгориҳои таърихӣ бадастомада шаҳодат медиҳанд, ки ҳанӯз дар ҳазораҳои VI - III пеш аз милод дар ҳудуди имрӯзаи ноҳияи Ҳисор бошишгоҳҳои одамони қадим, яъне аҷдоди тоҷикон мавҷуд буда, бошандагони онҳо бо кишоварзӣю чорводорӣ шуғл доштаанд. Соли 2015 3000-солагии Ҳисори бостон таҷлил гардид. Ҳарчанд Ҳисор як гӯшаи тоҷикнишин, як водии зарнисор, як шаҳри зебои қадимаю ҷавон ба назар расад ҳам, ҷашни он ҷашни Тоҷикистони дирӯзу имрӯз, тоҷикони кулли дунё ба ҳисоб меравад.

Ҳисор ҳамчун минтақаи сукувати одамон аз замонҳои хеле қадим аз худ дарак медиҳад. 50 ҳазор сол пеш дар ин водӣ одамон сукунат доштанд. Аз водии Ҳисор, аз Симиғанч, Хонақо, теппаи Ғозиён, Лучоб, Душанбе асбобу анҷоми меҳнат ва бошишгоҳҳои одамон то ҳазорсолаи 6 пеш аз милод ёфт шудаанд, ки ба маданияти бо ном ҳисорӣ – зироаткорону чорводорон дохил шудаанд. Ба таъкиди таърихшиносон водии Ҳисор як гӯшаи пахнои Ориёно то

ҳазораи 6 пеш аз милод, Эронвич то ҳазораи 2 пеш аз милод, Эроншаҳр то асрҳои XI пеш аз милод, Бохтари қадим то асри 6 пеш аз милод, Ҳахоманишиҳо то соли 329 пеш аз милод, Селевкиҳо то асри 2 пеш аз милод, Юҷиҳо то асри 2 милодӣ, Қушонӣён то асри 4 милодӣ вучуд доштааст ва шояд аз асри 5 ҳамчун мулки ниммустақил бо номи Шумон арзи ҳастӣ карда бошад. Баъзе таърихчиён бар он ақидаанд, ки аввалин ҳокими ниммустақили Ҳисор дар таърих аз замони Искандар бо номи Уксорт, ки тобеи Суғд ва яке аз сарлашқари суғдиён буд, маълум аст. Вале истиқлолияти пурраи Ҳисор бо номи Шумон аз асри XII оғоз меёбад.

Дар замони ҳуҷуми арабҳо номи Шумон борҳо ёд мешавад. Дар ин маврид дар минтақаҳои ҷанубии Тоҷикистон якҷанд ҳокимиғарӣҳои мустақил таъсис ёфтанд, ки яке аз онҳо Шумон ба ҳисоб мерафт ва тавассути ҳудуди он роҳи қорвонгузар вучуд дошт. Аз Тирмиз роҳи қорвонгузар қад-қадӣ дарёи Сурхондарё ба Ҷағон сӯйи шаҳри Ҷағонӣён, ки дар наздикии Деҳнави имрӯза ҷойгир аст, мегузашт. Ҷағонӣён шаҳри азиме буд дар водии Шумон. Роҳи дигар аз тарафи шимол тавассути водии дарёи Қаратоғ, ки онро Қамрӯд меномиданд, ба тарафи ҳокимиғарии Аҳорун мегузашт. Аҳорун ва Шумон дар ҳамсоғии ҳам ҷойгир буданд. Шумон дар шарқии Аҳорун ҷойгир буд. Аз шаҳри Аҳорун роҳ бо гардиши ҷанубу шарқӣ ҳамчунин ба сӯйи Шумон мепайваст. Шумон дар бурришгоҳи ин ду роҳ дар наздикии шаҳри Ҳисори имрӯза ҷойгир будааст. Ҳокимиғарӣҳои Шумон ва Аҳорун, ки нисбатан хурд будаанд, дар замони ҳуҷуми арабҳо ба ҳайати ҳокимиғарии Ҷағонӣён ворид шуданд. Дар водии Ҳисор бостоншиносон қариб дар ҳама теппаю баландиҳои он мавзёҳои аҳолинишинеро бо санъати баланди ҳунармандӣ, ашёҳои рӯзгор, аз қабилӣ шишаи сафолӣ бо рангҳои гуногун истехсолшуда дарёфт кардаанд. Дар тӯли асрҳои XV-XVI баъди ҳуҷуми муғулҳо ва барпошавии ҳокимияти онҳо дар водии Ҳисор дар ҳудуди он шумораи зиёди намояндагони бонуфуз ва олимартабаи қабिलाҳои турку муғул ҷойгир шуданд. Дар сарчашмаҳои ҳатти

асрҳои минбаъда Ҳисор бо номи Ҳисори Шодмон бисёр ёд шудааст. Инчунин аз ҷониби бархе муаллифон номи Шумон оварда шудааст. Гумони ғолиб он аст, ки азбаски маънои калимаи «Шумон» ба мардум номаълум буд, онро Шодмон талаффуз мекардагӣ шуданд ва дар асоси он шаҳри Ҳисор номи Ҳисори Шодмонро гирифтааст. Ҳисор маънояш қалъа, девор аст, яъне маънои Ҳисори Шодмон қалъаи Шодмон (Шумон) аст. Тадричан калимаи қалъа (Ҳисор) ҷойи номи асосии шаҳр – Шумон (Шодмон)-ро гирифтааст.

Сарзамини Ҳисор садҳо олимон, шоирону нависандагон, ҳунармандон, санъаткорон, қаҳрамонони меҳнат ва паҳлавонони часурро ба камол расонидааст, ки номи Ватани худ – Тоҷикистони азиз ва хоки бобоии худ Ҳисори шодмонро ба арсаи ҷаҳонӣ баровардаанд.

Савол ва супориш:

1. Ҳисор дар кадом қисмати Тоҷикистон ҷойгир шудааст?
2. Оид ба таърихи Ҳисор чӣ медонед?
3. Баъди истилои мугул дар ҳаёти Ҳисор чӣ ҳодиса рух дод?
4. Ҳисор дар таърих бо кадом номҳо дучор меояд?
5. Чаро онро Ҳисори Шодмон мегӯянд?
6. Ҳисор дар лугат чӣ маънӣ дорад?
7. 3000-солагии Ҳисор кай ҷашн гирифта шуд?

ИСТАРАВШАН

Истаравшан яке аз шаҳрҳои қадимтарин дар Осиёи Марказӣ ба шумор меравад. Курушкада, Киропол, Уструшана, Суйдуйшана, Уротеппа аз номҳои пештараи ин шаҳр буданд. Ҳар пора хишту похсадевори осори куҳани Истаравшани бостонӣ

аз афтидану хестанҳо, сӯхтану сохтанҳо, шикастану пайвастанҳо ва борҳо заволи ёфтани бозгашта эҳё шуданҳо, яъне аз тамаддуни дерина, давлатдории куҳанбунёд ва

заҳматписандию ободгарии миллати ҷафокашидаю сарбаланди тоҷик қисса мекунад.

Истаравшан дар қисмати шимолии Тоҷикистон, дар вилояти Суғд дар доманаи силсилакӯҳҳои Туркистон дар баландии 1040 метр аз сатҳи баҳр воқеъ аст. Он 90,4 км мураббаъ масоҳат ва зиёда аз 190 ҳазор нафар аҳоли дорад.

Таърих мисолеро ёд надорад, ки ин ё он шаҳре мисли Истаравшан аз рӯзи пайдошавӣ дар саҳифаи таърихи тамаддуни инсоният шаҳр ё кишваре қалъа андар қалъа ёд шавад. Қалъаи Муғ, Қалъаи Баланд, Қалъаи Меҳнат, Қалъачаи Гули Зард, Қалъачаи Бакавул, Қалъачаи Араб ва ғайра, ки имруз номи бархе аз мавзеъ ва деҳоти Истаравшанро ба худ доранд, дар рӯзгори пешин дижу истехкоми Курушкада (Киропол), Истаравшан ва Уротеппаро дар бар мегирифтаанд. Ин шаҳри бостонӣ, ки дар гузашта дар таърихи башарӣ ҳамчун давлати мустақил ва вилояти комилҳуқуқ солиёни зиёд мавқеи муҳимро ишғол мекардааст, ба қавли академик Бобочон Ғафуров дар китоби бузурги мардумони ориёнаҷод «Авесто» 2500 сол қабл аз ин чун яке аз мавзеъҳои сукувати аҷдодони тоҷикон зикр шудааст. Нахустин сарчашмаҳои хаттӣ оид ба Истаравшан ҳамчун яке аз марказҳои Суғди бузург ба асри VI то милод, яъне ба он давраҳо тааллуқ дорад, ки Истаравшан яке аз вилоятҳои империяи Хахоманишиён маҳсуб мешуд.

Имрӯз дар Истаравшан зиёда аз 150 адад ёдгориҳои таърихӣ фарҳангӣ ва меъморӣ маҳфуз мондаанд, ки ҳар яке аз 300 то 1500-сола таърих доранд. Мақбараҳои бобои Абӯбакри Шиблӣ (асри VIII), Хоча Абдурахмони Авф (асри VIII), маҷмааи меъмории Ҳазрати Шоҳ (асрҳои XVII-XIX), Сари Мазор (асри XVI) ва ғайра номгӯи хурди офаридаҳои бузургу нотақрори мардуми ин куҳандиёранд, ки ҳар яки он боиси ифтихори миллии халқи тоҷиканд. Обҳои ҷонбахшу чашмаҳои мусавффо, мевачоти лазизу гуворо, гиёҳҳои шифобахши кӯҳҳои Истаравшан аз азал табобатгоҳи табиӣ мардумони Осиёи Марказӣ будааст.

Сарфи назар аз он, ки ин кишвари дар гузашта мустақил, вилояти маъмул ва шаҳри азим дар дарозии даврони таърихӣ борҳо хароб гардидаю аз нав эҳё

гардидааст, тавассути заҳмати дастони тиллоии хунармандони мумтозаш ва мардуми бонангу номусаш суннатҳои фарҳангию хунари ҳифзшудааш ғанитар мегардад. Истаравшан дар таърихи пурмоҷаро, пуршебу фароз, вайронихою ободиҳои хеш шахсиятҳои зиёдеро дар ёд дорад, ки бо ин ё он амали худ аз хоҳири одамон зудуда намешаванд. Мардум имрӯз ҳам номҳои сарлашқари Чингизу Темури Ланг, Искандари Макдунӣ ва дигаронро, ки барои амалӣ сохтани мақсадҳои сиёҳи хеш харобқориҳои зиёд кардаанд, фаромӯш карда наметавонанд. Дар баробари ин тӯли асрҳои солиёни зиёд мардумони бостоншаҳр номҳои шахсонро, ки барои ободии диёру осудагии мардуми он шуҷоату қорнамоиҳо нишон додаанд, ҳамвора вирди забон мекунаанд. Ноибу Рухшона, Абдулатиф Султонӣ Рустамбек, Хоҷа Фаҳриддину Эшонӣ Хоҷаҷон, Мулло Сирочу Бобо Мӯсо, Бобо Содиқу Олим Почоев, Раҳмон Раҳимову Набӣ Акрамов, Роза Ҳақимоваю Сабоҳат Чамолова ва даҳҳо дигарон аз ҳамин радиф родмардону бонувони шуҷоу ободқори Истаравшан будаанд.

Соли 2002 мардуми Тоҷикистон 2500-солагии шаҳри қадимаро ҷашн гирифт.

Имрӯзҳо шаҳри Истаравшан дар ҳоли рушд аст ва минбаъд низ бо шарофати Истиқлолияти давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон нумӯъ хоҳад кард.

Лугат:

тамаддун-маданият, фарҳанг,
эхё- аз нав нумӯъ кардан,
завол- шикаст хӯрдан, фано шудан.

Савол ва супориш:

1. Номҳои пешинаи Истаравшан кадомҳоянд?
2. Чаро Истаравшанро шаҳри қалъа андар қалъа мегӯянд?
3. Номи Истаравшан дар китоби “Авесто” чанд сол қабл аз ин зикр шудааст?
4. Нахустин сарҷашмаҳои хаттӣ оид ба Истаравшан ҳамчун яке аз марказҳои Сугди бузург ба кадом давра тааллуқ дорад?
5. Дар Истаравшан кадом мақбараҳо мавҷуд аст?

6. Мардуми Истаравшан номи кадом шахсони ободкори ин шаҳрро ба некӣ ёд мекунанд?

7. Кай мардуми тоҷик 2500-солагии Истаравшанро ҷашн гирифт?

МУЪЦИЗАИ ИСФАРА

Агар рафту гузоратон ба Исфара афтад, ҳатман як сари қадам ба ороишгоҳи «Зумрад» дароед. Номи «Зумрад» шакли кӯтоҳшудаи «Зумуррад», «Зумурруд», «Зумруд» буда, лафзи юнонист. Санги гаронбаҳои сабзрангро зумуррад мегӯянд.

Ороишгоҳи «Зумрад» соли 1970 таъсис ёфта, дар баландии 940 метр аз сатҳи баҳр ҷойгир шуда, дар мавзеи зеботарини ноҳияи Исфара дар масоҳати 20 гектар доман паҳн кардааст. Табиати хушманзара, оби софу ҳавои тозааш ва мардуми инсондӯсту меҳнатқаринаш ба бинанда бетаъсир намеронад.

Соле зиёда аз 8-10 ҳазор нафар беморон дар ин ороишгоҳ саломатии худро барқарор мекунанд. Дар ин ҷо ба зиёда аз 60 намуни касалиҳои хоси ороишгоҳ даво мебахшанд. Оби шифои он аз селроҳаи шаҳраки Ким оварда мешавад, ки онро табибон барои табobati маризҳои узвҳои асабу рағҳои хунгард, дилу пайванди устухону мушакҳо ва бемориҳои занона истифода мекунанд. Ҳамчунин муми кӯҳӣ низ барои табobati касалиҳо ба кор бурда мешавад. Ороишгоҳ маҳсулоти нафтро, ки нафталан ном дорад, аз Озарбойҷон мегирад. Лойи шифобахши табииро аз кӯли Оксукони ноҳияи Ашт мекашонанд. Ҳамчунин бехтарин дармони беморон забони хуши табибон, лафзи ширини қормандони ороишгоҳ аст.

Ҷойхонаи «Сино» бошад, бемуболиға гӯшаи дилкаштарини ороишгоҳ буда, он барҳақ намунаи санъати волои ҳунармандони Исфара аст. Ин зебоию нафосат на танҳо дилҳоро шод мегардонад, балки ба кас оромиву

осудагӣ ва алалхусус ба дилҳои беморон таскин мебахшад, ки ин ҳам як намуди табобати рӯҳи инсон аст. Чойхонаи «Сино» дар байни биноҳои зебои шифохона яке аз дурдонаҳои бебаҳост. Ин муъҷизаи санъати тоҷик — иморати боҳашаматест, ки тухфа аз насли имрӯз ба фардост.

Савол ва супориш:

1. *Осоишгоҳи «Зумрад» дар қучо ҷойгир шудааст?*
2. *Калимаи «Зумрад» чӣ маънӣ дорад?*
3. *Дар осоишгоҳ ба кадом касалиҳо даво мебахшанд?*
4. *Дар хусуси чойхонаи «Сино» чӣ медонед?*
5. *Аз матни «Муъҷизаи Исфара» синонимҳои «бино», «осоишгоҳ», «бемор»-ро ёфта, ба дафтарадон нависед.*
6. *Муқобили калимаи «тулӯъ» кадом вожа аст?*

ФАСЛИ 6. ВАТАНИ НИЁҶОНИ МО НАЖОДИ ОРИЁ

Чамшед аз муҳочирати ҳамқаवмонаш ба мавзеи нав, ки ободон, сабзу хуррам буд ва обҳои равону чашмасорони ҷӯшон дошт, қаноатманд гардид. Бори дигар ба ҳидояти ҳудои ягона Аҳурамаздо ва маслиҳати Зардушти олишон қоил шуд. Дилаш ба Ватани аҷдодиаш - Ориёнвич ханӯз кашол буд, вале яхбандии даҳ соли охир барои мардум ва ҳайвонот гарон афтод. Микдори одамону ҳайвонот афзуд, аммо хунукӣ онҳоро хеле азоб меод. Охир дар рамзи ҳамнаждони ӯ мақоми асосиро тасвири Офтоб, ки тимсоли эҳёи зиндагист, ишғол карда, дар ҷаҳонфаҳмӣ, дарки ҳақиқат ва дониш мақоми ҳоса дошт. Аз ин ҷост, ки Аҳурамаздо ба ин қавми бузург фотеҳа дод, то ки ҷониби мавзёҳои гарм кӯч банданд. Онҳо дар тамоми китъаи Осиё ва Аврупо паҳн шуданд. Ӯ шуқр мекард, ки ҳамнаждонаш дар ҷангалзорҳои кӯҳдомани Тяншон, Помиру Олой, Ҳимолой, Ҳиндукуш, Қарқоз, Карпату Балкан, водихою марказҳои Авросиё, ҳавзаҳои Ҳинду Ганг. Амударёву Сирдарё, Днепру Дунай, Адриатину Рейн маскан гирифтаанд.

Аз он ифтихор намуд, ки ҳар кучое, ки ориёӣҳо рафтанд, ҳамроҳи худ ба қабिलाҳои ваҳшиву кӯчманҷӣ нури саводу маърифат бурданд, ба инкишофи илму фарҳанги онҳо мусоидат карданд. Аз ҳама муҳимаш рисолати таърихӣ ориёӣҳо муаллимиву устодӣ ба халқҳои дигар будааст.

Чамшед бештар аз он хурсанд шуд, ки ин гурӯҳи ҳамқавмонаш ба кишвари пешорӯӣи хуршед омадаанд, ки барояшон беҳтарин эҳсони Аҳурамаздост ва он кишвари хуршедиرو Хуросон номид. Мардумро дар даст китоби «Авасто» ба ободкорию созандагӣ ва меҳанпарастӣ даъват намуд:

-Ватани худро муҳофизат намо, манзили худро нигоҳ дор ва халқи худро тарқ нақун!

Чамшед ифтихор мекард, ки Аҳурамаздо барои бо роҳи рост ҳидоят намудани ҳамқавмонаш Зардуштро зухур намуд.

Калимаи «Зардушт» маънои дорандаи шутури зардро дорад. Ватани Зардуштро Бохтар донистаанд. Падари Зардушт— Пурушасп писари Спитамон ва модараш Дугдуча ном дошта, яке дар канори рӯди Дориҷ ва дигаре дар ноҳияи Роғи Афғонистон чашм ба олам кушодаанд. Худи Зардушт дар соҳили рӯди Дейтиё (Вахш) зиндагӣ кардааст.

Вақте ки Зардушт таваллуд шуд, чун одами бузург хандид. Ин нишонаи тавлиди бузургмарде буд. Баъди зоида шудан девҳо шабона ўро дуздида, ба таги пойи говҳо партофтанд. Дафъаи дуюм ба зери суми аспон ҳаво доданд. Маротибаи сеюм ўро ба оташ андохтанд, вале ягон маротиба ба вай осебе нарасид. Девҳо фаҳмиданд, ки ў фиристодаи Худованд аст ва барои зарар расонидан ба ў очизанд. Дар синни ҳаштсолагӣ Зардушт ба мактаб рафта, ҳашт сол хонд. Сипас, ба сифати ҳакиме дар ҷангҳои байни ориёноҳо иштирок мекунад ва ба захмиён ёрӣ мерасонад. Баъд ба Хутааст ном зане хонадор мешавад. Дар синни сисолагӣ Худованд ба ў нишони пайғамбарӣ ато менамояд ва ў барои зикри Худованд ба кӯхи Саблон меравад ва дар муддати даҳ сол ба тоату ибодат ва қабули паёмҳои Худованд машғул мешавад. Вай дар ин ҷо паёмҳои Худовандро бо номи «Дафтари Готҳо» тартиб дода, ба назди мардум барои даъват меояд.

Вақте ки Зардушт ба тарғиби яккахудой пардохт ва парастии худоёни маҳаллиро девпарастӣ гуфт, чиҳилсола буд. Ў бо мақсади муттаҳид намудани тамоми ориёноҳо ва итоат ба Худои ягона деҳа ба деҳа гашта, тарғибот мебурд. Азбаски ўро таъқиб карданд, вай мачбур шуд, ки ба дарбори шоҳи ҷаҳон Вишгосп (Гуштосп) ояд ва ўро аз дини худ огоҳ созад. Шоҳ Вишгосп ойини зардуштиро пазируфт ва ба тарғиби он пардохт. Аммо Зардушт ба осонӣ ба мақсад намерасид ва бо роҳи набард ғалаба ба даст меовард. Ҷангҳои Зардушт гӯё 17 сол идома меёбанд ва ў дар синни 77-солагӣ, вақте ки аз намоз аз маъбад берун меомад, аз захми ханчари бутпарастии тӯронӣ ҷосуси шоҳи Тӯрон-Арҷосп Баратракраш шаҳид мешавад. Зухури Зардуштро ҳазораи шашуми пеш аз мелод донистаанд.

Зардушт нахустпайғамбари дунё буд, ки яккахудоиро чорӣ намуд, намоз, рӯза, закот, пули сирот, дӯзах, биҳишт, рӯҳ, чон, фариштагони ҳафтгона, иблис (Ахриман), тӯфони ҷаҳонӣ ва ғайра ба дигар китобҳои муҳаддас аз паёмҳои Зардушт гузаштаанд.

Луғат:

нажод-умумияти қавмии одамон аз рӯйи забон, ранги пӯст, чашм, тарҳи рӯй ва ғайра,

Аҳурамаздо-Худои ягонаи ориёниҳо,

Зардушт-пайғамбар, чорикунандаи дини зардуштӣ,

эҳё-зиндашавӣ,

рисолати таърихӣ-вазифаи таърихӣ,

маъбад - ибодатгоҳи зардуштиён.

Савол ва супориш:

1. Чаро ориёиҳо аз Ориёнвич кӯч бастанд?
2. Ба кучоҳо муҳочират карданд ва паҳн шуданд?
3. Ҳамзабонони мо то кучо омаданд ва чаро ин мавзеъ ба онҳо хуш омад?
4. Рисолати қавми ориёӣ дар байни қавмҳои дигар аз чӣ иборат буд?
5. Чаро онҳо кишварии пешорӯйи хуришедро дӯст доштанд? Чамиед ин кишварро чӣ номид?
6. Чамиед ба ҳамватанонаш чӣ панд дод?
7. Калимаи «Зардушт» чӣ маъно дорад ва Ватани ӯ кучост?
8. Оид ба айёми мактабҳои ва тарғиботи яккахудой аз тарафи Зардушт нақл кунед.
9. Зардушт аз синни чандсолагӣ ба тарғиби дини зардуштӣ пардохт ва чаро ба дарбори Виштосп (Гуштосп) фирор кард?
10. Кӣ Зардуштро кушт? Зухури Зардушт ба кадом асрҳо рост меояд?
11. Кадом расму оинҳои дини зардуштӣ то ба имрӯз боқӣ мондаанд?

АЗ ТАЪРИХИ «АВАСТО»

«Авасто» яке аз ёдгориҳои қадимаи халқҳои ориёӣ буда, ба давраи пеш аз мелод мансуб аст. Мувофиқи таҳқиқоти олимон «Авасто» дар асри 4 пеш аз мелод дар Осиёи Миёнаву Хуросон эҷод шудааст. «Авасто» бо номҳои «Авесто», «Афасто», «Бустак», «Усто», «Васто», «Сто», «Ависто», «Аваста» ва «Апастак» дучор меояд, ки маънои «асос», «бунёд»-ро дорад.

«Авасто» аввал даҳонӣ нақл карда мешуд, вале баробари пайдоиши алифбои авастой (асри 3-юми то мелод) дар рӯи пӯсти 1200 ғов бо ҳарфҳои заррин навишта мешавад.

Аз ин китоб танҳо ду нусха вуҷуд доштааст. Искандари Макдунӣ баъди истилои Эрону Осиёи Миёна «Авасто»-ро низ ба даст овард. Бо фармони Искандар як нусхаи он ба Юнон фиристода шуда, нусхаи дигараш оташ зада шуд. Баъдтар бо фармони шоҳи Ашкониён Валахашӣ (Вологеси) 1 (асри 1 мелодӣ) «Авасто» аз рӯи пораҳои боқимонда ва аз даҳони мубадон аз нав навишта шуд.

Маротибаи сеюм «Авасто» дар замони ҳокимияти Сосониён (асри 4) дар давраи подшоҳии Хусрави 1 таҳти роҳбарии Атурпати Меҳроспандом бо номи «Хурд-Авасто», яъне «Авастой хурд» аз нав навишта шуд, ки он аз 21 китоб (наск) иборат буд. Ду нусхаи он то ба имрӯз дар китобхонаи шаҳри Копенҳаген маҳфуз аст.

Ҳамаи матнҳои «Авасто»-и давраи Сосониён аз 345 ҳазору 700 калима иборат будааст, вале ҳоло 83 ҳазор калимаро фаро мегирад.

«Авасто» аз панҷ қисм иборат аст:

- 1. Ясно**, ки маънои қурбонӣ ва ибодатро дорад ва дар он Офаридгор ситоиш шудааст. Ясно 72 бахшро фаро гирифта, 17 бахши онро Готҳо-сурудҳои пайғамбар Зардушт ташкил медиҳанд.
- 2. Виспарад**, ки маънояш ҳамаи сарон, ҳамаи сарварон буда, ибодат ва дигар расмҳои диниро ифода менамояд.
- 3. Яштҳо**-маънии гуфтори хуш ва ситоишро дошта, дар ситоиши Худо аст.

4. Вандидод-мачмӯи амрҳои динӣ буда, ба маънии қонуни зидди дев омадааст ва дар 22 боб сурудҳои маънидорро фаро гирифтааст.

5. Хурд-Авасто, яъне Авастои хурд, ки дуову ниёиш ва гуфтаҳои чор бахши аввал ва ҳамчунин дуоҳои гирдовардаи мубадони замони сосонӣ ва пас аз онро фаро гирифтааст.

Се асоси «Авасто»: пиндори нек, рафтори нек ва гуфтори нек имрӯз низ қимати худро аз даст наводааст ва моро водор месозад, ки ботинан зебо бошем, хислату рафтори шоиста ва нутқи зебову бурро дошта бошем.

Ҳамин тавр, дар «Авасто» баробари андешаву ақидаҳои динии Зардушт ва пайравонаш роҷеъ ба тамоми сурудҳо, устура, афсонаву ривоятҳо оид ба таърихи фарҳанг ва хату забони халқҳои ориёӣ маълумоти пурра пайдо карда метавонем.

Луғат:

устура – асотир, миф,

мубад - рӯҳонии аҳди зардуштиён.

Савол ва супориш:

1. «Авасто» чӣ гуна асар аст ва кай эҷод шудааст?
2. Кадом номҳои «Авасто»-ро медонед?
3. «Авасто» чӣ маъно дорад?
4. Ватани «Авасто» қучост?
5. «Авасто» чанд маротиба навишта шуд ва замони эҷоди ин асар ба давраи ҳокимияти кадом подшоҳон рост меояд?
6. «Авасто» аз чанд қисм иборат аст ва ин қисматҳо чӣ маънӣ дошта, дар чӣ хусус баҳс мекунанд?
7. Се асоси «Авасто» кадом аст?

НОҲИД (АНОҲИТА)

Бачаҳои азиз! Он моеи шаффофи беранг, ки мо онро об мегӯем ва мучиби зиндагонӣ медонем, аз рӯзе, ки дунё биност, буду онро шахсе низ зери назорат дошт.

Дар кучое, ки об чорӣ шуд, гиёҳҳо сабзиданду дарахтон ҳосил оварданд ва ба мардум шодию сурур бахшиданд. Ин буд, ки мардум низ ин обҳову заминҳову гиёҳҳоро ситоиш намуданд. Ориёӣҳо тамоми хислатҳои табиатро омӯхта, аз ҳама бештар ба Хуршед, ки ба онҳо рӯшанию гармӣ мебахшид, дил бастанд. Ин буд, ки Митра (Хуршед. Мехр)-ро ба сифати Эзиди бузург шинохтанд. Митра худоёни дигарро ба ёрӣ даъват кард, ки яке аз онҳо Эзадбону Аноҳита (Ноҳид)-Худои обу рӯдхонаҳо буд. Аз ҳамон замон то ҳозир хангоми шунидани суруди об симои зебои Аноҳита пеши назар меояд.

Вақти тақсими кудрат кӯҳҳоро вазифадор намуданд, ки то абад меҳи замин бошанду гаҳи аз нури хуршед гарм шудани замин яху барфҳоро об карда, ба ҷониби дашту ободиҳо равона созанд.

Ноҳиди нозанини поку беолоиш ва нерӯманд ба бонувони ориёӣ хуш омад. Чунки ин Эзадбону ба дилҳо хушӣ оварда. рӯзгори инсонҳоро рангин месохт. Охир, Ноҳид ба онҳо об, оби ширину гуворо медод. Мардуми лабташнаро аз марг, заминҳоро аз хушкидан наҷот медод, ба мардуми боғайрату ободгар обрӯ мебахшид.

Бонувони аҳди қадим Эзадбонуро хуб мешинохтанд, вале ӯ ба назарҳо ҳар ранг чилвагар мешуд. Яке ӯро дар ҷомаи пурчину заррини гаронбаҳо медид. Ба назари дигаре вай шоҳи буридаи дарахте дар даст, гӯшвораҳои заррини чоргӯшаи овезон дар гӯшҳо намоён мешуд. Сеюмӣ Эзадбонуро чун маликае медид, ки дар сараш тоҷе ҳасту он садҳо ситора дорад ва ин тоҷи заррин ҳаштгӯша монанди чархе сохта шуда ва рангоранг зиннат ёфтааст.

Бонувони парастанда аз Ноҳид ҳусну латофат, нозукию фаросат ва зиндагии ба мисли об равонро таманно мекарданд. Мардҳо бошанд, аз Ноҳид арҷманд будан,

нерӯмандӣ ва соҳиби аспони зиёд шуданро хостгор мешуданд.

Ҳамин тавр, Ноҳид сад сол пеш аз зуҳури дини зардуштӣ арзи вучуд дошту тамоми ориёӣҳо ўро ба ҳайси олиҳаи бузургу тавоно мепарастиданд ва ситоиш мекарданд:

*Эй обшор, навҳагар аз баҳри чистӣ?
Чин бар ҷабин фиканда з-андӯҳи кистӣ?
Дардат чӣ дард буд, ки дишаб тамоми шаб,
Сарро ба санг мезадию мегуристӣ?*

(Зуфархон Ҷавҳарӣ)

Лугат:

муҷиб - сабаб, боис,
Эзадбону - бонуи соҳибэҳтиром, Худозан,
Ноҳид - Аноҳита,
Митра - Хуршед, Меҳр,
арчманд - азиз, муҳтарам,
зуҳур – зоҳир шудан, пайдоиш,
олиҳа - Худое, ки бонуст.

Савол ва сунориш:

1. *Об чист?*
2. *Чаро обро муҷиби зиндагонӣ медонанд?*
3. *Чаро мардум обҳо, гиёҳҳо ва заминҳоро ситоиш мекарданд?*
4. *Барои чӣ мардум Хуршедро чун Худои бузург - Митра шинохтанд?*
5. *Ноҳид (Аноҳита) кӣ буд?*
6. *Вазифаи кӯҳҳо аз чӣ иборатанд?*
7. *Чаро Ноҳид ба бонувони ориёӣ хуш омад?*
8. *Ноҳидро бонувони аҳди қадим дар кадом шаклҳо тасаввур мекарданд?*
9. *Бонувон ва мардҳо аз Ноҳид чиро меҳостанд?*
10. *Ноҳид аз кадом замон вучуд дошт?*

ФАСЛИ 7. МУБОРИЗАИ ХАЛҚИ ТОҶИК БАРОИ ҲИМОЯИ ВАТАН

ТАЪРИХ СИЁҲНАВИС НАДОРАД

Таърих гувоҳ аст, ки аҷдодони бофарҳангу бохиради тоҷиконро дар дунё ҳамчун намояндагони миллати тамаддунсоз эътироф намудаанд. Ин тамаддун ва ин сохти давлатдорӣ аз даврони асотирии Пешдодиён ибтидо мегирад, ки зиёда аз 5 ҳазор сол пеш арзи вучуд доштанд. Аз замони «шоҳи аввалини» олам Каюмарс то подшоҳи аввалини сулолаи Пешдодиён-Ҳушанг, ки лақабаш «Пешдоди додвар» буд, 285 сол сипарӣ мешавад ва ин сулола 2370 сол ҳукмронӣ мекунад. Баъди ин даврони сулолаи Каёнӣён оғоз мешавад, ки сарсулолаи онҳо Кайқубод буд ва то намояндаи охирини онҳо Доро бинни Доро 984 сол идома меёбад, яъне то он даме, ки Доро аз ҷониби Искандари Мақдунии ғоратгар соли 331 пеш аз мелод кушта ва ин сулола пароканда карда мешавад. Баъди марги Искандар ҳокимияти сулолаи Ашкониён оғоз мегардад. Ин сулола зиёда аз 300 сол ҳукмронӣ мекунад ва сарсулолаи онҳо Ашк бинни Ашкон ном дошт. Давлатдории Ашкониён дар солҳои дусадуми солшумории мелодӣ ба поён мерасад ва ба ҷои онҳо сулолаи Сосониён ба сари тахт менишинад. Давлатдории Сосониён бештар аз 440 сол давом карда, соли 651 мелодӣ аз тарафи истилогарони араб барҳам дода мешавад. Сулолаи Сосониён аз Ардашер бинни Бобак оғоз шуда, бо Яздигурд бинни Шаҳриёр ба охир мерасад.

Анъанаи таърихии давлатдории тоҷиконро баъдтар Тоҳириён (солҳои 821-873), Саффоориён (873-903) ва Сомониён (солҳои 899- 999) идома доданд, ки то асрҳои 9-10 тӯл мекашад. Баъди ин ҳокимият ва давлатдории тоҷикон ба дасти бегонагон мегузарад. Аз сулолаи Ғазнавиён сар карда, то сулолаи Манғитиён туркзабонон ҳукм меронанд. Дар ин миён дар асри 13 истилои муғул даҳшатаңгезтарин ва ғочааңгезтарин саҳифаи таърихи тоҷикон аст.

Танҳо бо шарофати ғалабаи Инқилоби Октябр тоҷикон соҳиби давлати алоҳида шуданд ва Истиқлолияти давлатӣ (9 сентябри соли 1991) ба мо давлатдории миллӣ бахшид.

Савол ва супориш:

1. Сохти давлатдории тоҷикон аз кай оғоз меёбад?
2. Аввалин бор давлатдории тоҷиконро истилои кӣ барҳам дод?
3. Истилогарони араб кадом давлатро барҳам доданд?
4. Инқилоби фарҳангӣ ба итолиёвиҳо дар асри 15, ба англисҳо дар асри 16, ба франсавиҳо дар асри 17, ба олмонҳо дар асри 18 ва ба русҳо дар асри 19 даст дод. Ба тоҷикон чӣ?
5. Аввалин давлати муттамаркази тоҷикон чӣ ном дошт ва кай ҳокимият рондааст?
6. Пас аз истилои Искандар, араб, боз даҳшатноктарин саҳифаи таърихи тоҷикон истилои кадом золим ва гонатгар буд?
7. Инқилоби Октябр ба тоҷик чӣ дод?
8. Истиқлолияти давлатӣ ба тоҷик кай даст дод?
9. Агар ҳиҷоҳоро дуруст ҷо ба ҷо гузоред, як байти Муҳаммадали Аҷамӣ ҳосил мешавад:

Аз	ла	таъ-	-би	-ри-	-хи	ман-	ме-	хун	-ра	-вад
Рӯ	хи	-қи	хал-	ман	гар-	ба	дун	-ра	ме-	-вад

РӮҲИ БЕШИКАСТ

Миллате, ки Худованд ўро рӯйи замини паҳновар, хосилхезу пурфайз дар канори рӯдҳои хурӯшон, чашмасорони зулолу ҷӯшон, дар оғӯши кӯҳсорони пурганҷу дарахтзорони пурмева ҷой дод; миллате, ки хиради кашфи асрор, ҷилои истеъдоди ғавқуллода ва шоҳкорҳои фарзандҳои нобиғааш аз қаъри асрҳо то ҳанӯз оламиёбро дар ҳайрат гузошт; мардуме, ки чун офаранда ва ғизобахши маънӣ дар маснади сарчашмаи тамаддуни башарӣ нишаст; тоҷике, ки ҳазорон сол пеш қасру шаҳрҳо бунёд кард; пойдевори нахустини давлату вазоратҳоро гузошт, бо дили нарма ва пур аз меҳру шафқат бо қавму қабилаҳои кӯчманчиву саҳронишин тарзу усули зиндагии инсонвор, маданияти истифода аз неъматҳои табиатро омӯзонд; қавме, ки илму адаб, риояи адлу инсоф ва ишқу вафоро парчаму ҳадафи рӯзгори абадӣ донист, саршори ғоҷиа, шӯриву талхҳо гардид. Ва фарёди талху ҷонхароши устои шодравон Лоик Шералӣ аз нокомиҳои гузаштаи миллат ҳамеша дар гӯш садо медиҳад:

*Ҷабри торих ягон қавм надидаст, ки мо,
Заҳри торих наҷоде начашидаст, ки мо.*

Вале, ба ҳар сурат, таърих чун узви пайкар аст ва миллат аз гирудор, пирӯзиву нокомиҳои гузаштаи хеш ҳаргиз ҷудо буда наметавонад. Хуб, иқрор мекунем, ки тоҷик даҳ аср пеш давлат, тоҷу тахтро бохт, зиллату хориҳо дид, аммо ҳеҷ гоҳ ва дар саҳттарин марҳилаҳои зиндагӣ шукӯҳу шаҳомат, ғазлу заковат ва ғуруру сарбаландиҳоро гум накард. Ин ҳам пӯшида нест, ки ғосибон борҳо тоҷикро поймол, саркӯбу нимҷон кардаанд, аммо бо меҳрубонии Худованд маҳв нашуда, ин миллати ҷонсаҳт гоҳе аз байни оташ, баъзан аз зери хокистар ё аз дили дарё, ҳатто аз дами шамшеру тиру сад офати дигар раҳида, қад афрохт. Ва боз бо созандагӣ, шоҳкорӣ ва эҷозҳои нав ба нави фарзандони нобиғааш оламиёбро мафтун сохт.

Аз ҳама муҳим он аст, ки рӯҳи миллати азизи мо дар ғоҷиабортарин даврони таърихӣ устувор монд ва навадлатони хомтамаъ ноилоҷ мудом ба роҳнамоӣ, ақлу

тамиз ва асокашии тоҷики оқилу доно мухтоҷ буданд. Ин ҳам воқеияти таърихӣ аст.

Дигар, боиси шукр ва ифхори мо ин аст, ки фарзандони нодираистеъдод бо офаридаҳои хайратангез ва осори гаронбаҳо қасри илму адабро пойдор нигоҳ дошта, барои миллати худ шиносномаи ҷовидонӣ офариданд. Ва ҳеҷ гоҳ андешаи истиқлол ва озодиҳоҳиро низ аз сар дур накардаанд.

(Абдулҳамид Самад)

Савол ва супориш:

1. *Шумо эҷози тоҷиконро дар чӣ мебинед?*
2. *Чаро тоҷик ҷабри таърихро аз ҳама бештар кашидааст?*
3. *Бузургии тоҷик дар чист?*
4. *Чаро навдавлатони хомтамаъ ба роҳнамоии тоҷик эҳтиёҷ доштанд?*
5. *Тоҷикро чӣ аз фаношавӣ нигоҳ дошт?*
6. *Ҳичоёбак. Агар ҳичоҳоро дуруст ҷо ба ҷо гузоред, як байти Лоиқ ҳосил мешавад:*

Ҷаб-	-рих	то-	-ри	я-	қавм	-гон	мо	ки	на-	-даст	ди-	,
Заҳ-	-рих	то-	-ри	на-	-де-	-жо	-мо	ки	на-	-даст	-ча	-ши

САДДИ ХАТЛОН

Ба Искандари чангчӯ роҳ ба сӯйи кӯҳу дараҳои фароҳу сабзи Бохтару Суғд кушода гардид. Лашкари бешумори ӯ аз биёбонҳои беобу тафсон убур карда, ба соҳили дарёи Окс расид, ки дар он тарафи он Хутали бостонӣ буд. Шоҳи Бохтар -Бес муқобилиятро бефоида шумурда, аз тарс ба Суғд гурехт. Ба ҷойи ӯ Сотибарзанро ба тахт нишонданд. Сотибарзан низ давом додани муқобилиятро бефоида шумурда, ҳокими Хутал Туғдиро ба назди худ хонда, қарор намуд, ки лашкари Бохтарро ҷавоб дода, мамлакатро ба нияти пешгирӣ аз хунрезӣ ба Искандар таслим кунад. Туғдӣ аз назди Сотибарзан баргашта, сардори дастаи камонварони худ Катанро наздаш хонда, ба ӯ қазияро фаҳмонд ва фармуд, ки сарбозони худро ҷавоб дода, қорвоне таҳия карда, хонавода ва дороияшро ба кӯҳистони Ховалинг интиқол диҳад.

Искандар дар рӯзи сеюми баъди аз дарёи Окс гузаштан бохтариҳоро бо тухфаю пешниҳодҳо қабул намуда, дар ҳайма зиёфат орошт. Дар аснои зиёфат ошқор гардид, ки сарварони бохтариҳо ҳамаи дороияшонро бо аспу ароба ба кӯҳ интиқол додаанд. Ба Фердиг ва Гефистон фармон дод, ки бохтариҳоро дастгир карда, як-як ба қатл расонанд. Ҳамин тавр ҳам шуд. Баъди ин воқеа алайҳи Искандар муборизаҳои пинҳонӣ ошқоро сар шуд. Искандар ба ҳокими Бохтар бо навиштани нома хоҳиш кард, ки ба ин қор хотима диҳад.

Катан дар ҷавоби нома хомӯширо авло донист. Сотибарзан ҳам аз тарс мамлакатро тарк карда, ба Суғд фирор кард. Баъди даҳ рӯз Искандар ба Балх ворид гардид, вале шаҳр холӣ буд. Искандар ба шаҳри торочшуда Алиатро ҳоким монд.

Катан ҳанӯз то ба дарёи Окс наздик омадани лашкарони Искандар бо дастаи камонварони худ аз кӯчиёни бодиянишин марзу буми Хуталро ҳимоя мекард.

Дар ин миён ҳокими Хутал Туғдӣ ӯро ба шаҳр хонда, талаб намуд, ки камонваронашро ҷавоб диҳад. Вай ба хоҳиши ҳоким ночор сар фурувард. Пас аз ҳафтае Катан ва

Туғдӣ зану фарзанд ва дороияшонро ба кӯҳ равона карданд. Катан баъд аз чанд рӯз фаҳмид, ки қофила ба тороч рафта, одамон, зану фарзандонашон кушта шудаанд. Ғаму алами ӯ беандоза гардид. Туғдӣ худро ба рӯи часади писараш - Митан андохта нолид ва аз хуш рафт. Вақте ки ӯро бардоштанд, чон ба чонофарин супурда буд. Ҳамаи ин Катанро ором нагузошт. Ӯ ба қароре омад, ки аҳолиро бар зидди макдуниҳо бархезонида, аз сарзамини худ дур андозад, зеро бо онҳо гуфтугӯ бефоида аст. Ба дифои муқаддас мардумро бархезонидан, макдуниҳоро саркӯб кардан мароми ниҳони ӯ гардид. Катан баъд аз тайёри дидану машқҳои зиёд ба дастаи савораҳои макдунӣ дар остонаи Хутал аввалин бархӯрд кард ва дастаи кашшофони синафараи душманро нобуд кард. Катан, ки дар ин ҷангҳо роҳу усулҳои мухталифи набардро ба кор мебард, дигар пеши роҳи ӯро гирифтани мумкин набуд, амалиёти худро дар атрофи қароргоҳи Искандар идома медод. Катан вақте фаҳмид, ки Кратер бо лашкари бешумор сарбозонашро ихота кардааст, хост байни сарбозони душман даромада, хатти ҳаракати онҳоро гузарад. Аммо ҷунониҳо ду баробар зиёд буданд, ҷанги тан ба тан сар шуд. Катан бо Кратер дар муқобили ҳамдигар аввал бо найза, баъд бо шамшер ҳарб карданд. Кратер ночавонмардона Катанро ба зарби шамшер зада кушт, Австанро асир гирифтанд. Австан ҳамон устои гулдасти бохтарие буд, ки дару тирезаи хонаи Катанро кандакорӣ намуда, сарварии камонварони Хуталро ба ҷону дил пазируфт ва ба таъмири хонаи ӯ шурӯъ кард. Баъди ғоҷаи ба сарашон омада, ӯро ба Бохтар барои одамонро ба пайкор даъват кардан фиристода буд. Дар рафти тамоми мубориза онҳо якҷоя буданд. Австан ҷавонмарди шучоъ ва далер, ватандӯст, матинирода, ҳунарманди покдил буд. Баъди кушта шудани Катан муборизаро идома медиҳад, вале душман бо фалаҳмон, бо гулӯлаи кӯрғошимин ба сараш зада, ӯро аз по меафтад. Вайро зинда нигоҳ дошта, ба назди Искандар мебаранд. Искандар бо ғурур ба ӯ гуфт: «Ту зидди ман исён бардошта, ба чӣ ноил шудан мехостӣ?» Ӯ дар ҷавоб истехзоомез: «Ғурмагас вақте ки аспро нештар мезанад, чӣ хӯрдан

мехоҳад?»-Чавоби ғайричашмдошт дод. Искандар саволи дигар додан хост, вале Австан ба Искандар гуфт: «Шоҳо, дар атрофи худ даҳҳо аскар дорӣ, фармон деҳ, ки дастони маро аз банд озод кунанд, баъд ба саволхоят ҷавоби сахҳеҳ медиҳам».

Банд аз дастони Австан гирифтанд. Вай ҳам шуда, кордро аз соқи мӯза бароварда, ба шоҳ хучум кард, вале ёвари шоҳ ба сари Австан бо сипар зад. Вай аз хуш рафта афтод. Вақте ки ба хуш омад, худро андаруни қафаси оҳанин дид, ки аз ақиби лашкар мебаранд. Искандар аз ин кори худ лаззат мебурд. Австанро се моҳ дар қафас нигоҳ доштанд. Вай ба ҳамаи ин шиканчаҳо тоб оварда, назди мақдуниҳо шикояту лоба накард. Аз ин як фараҳмандӣ дар ниҳоди худ эҳсос менамуд. Ў ба ҳеҷ кас тавачҷуҳ намекард. Аммо рӯзе дар назди қафаси худ шахсеро дид, ки ба ӯ хайрхоҳона менигарад. Ин Алиатти лидиягӣ буд. Алиатт пинҳонӣ ба ӯ хӯрок оварда, таклифи ёрӣ додан кард. Онҳо аз ин баъд дӯст шуда, пинҳонӣ суҳбатҳо мекарданд. Австан боре ба Алиатт маслиҳат дод, ки гурехта, ба Суғд ё ба ватани ӯ — Бохтар раванд. Дар ҳақиқат, Алиатт баъди кушта шудани Австан пинҳонӣ бо бохтариён - дастаи Гелон пайваст ва аз корнамоиҳои Катану Австан ба ҳамдиёрони онҳо қисса кард. Ҳамин тавр, матонат ва шуҷоати Катану Австан вирди забонҳо гардиданд.

*(Мазмун аз романи Ато Ҳамдам,
Леонид Чигрин «Садди Ҳатлон»)*

Луғат:

садд- девор, монеа,
интиқол додан - кашондан,
алайҳи - муқобили,
набард - ҷанг,
гулӯла - тир.

Савол ва супориш:

1. Чаро шоҳони Бохтар ва Хутал дар аввал бо Искандар муқобилият накарданд?
2. Чаро бохтариҳо ба мубориза бархостанд?
3. Катан кӣ буд? Чаро ӯ ба Искандар сар нафурувард?

4. *Кадам ҳодиса Катанро ба муборизаи беамон кашид?*
5. *Муборизаи Катан бо чӣ анҷомид?*
6. *Австан кӣ буд? Вай чӣ корнамоиҳо кард? Алиатт ба ӯ чӣ таклиф кард?*
7. *Аз матонат ва шуҷоати Катану Австан кӣ қисса мекард?*

СПИТАМЕН

Бачаҳои азиз, бо чашми хирад ба куллаҳои нурполои кӯҳсорони тоҷик нигаред ва гумон хоҳед кард, ки аз фарози онҳо хуни муқаддаси Спитамен қатра-қатра чакида, атрофро лолагун сохтааст. Спитамен чун лашкаркаши тавонои сарзаминҳои Суғду Бохтар ларза бар пайкари урдуи ғоратгари Искандар андохта буд. Вай соли 329 то мелод лашкари пурқуввате ҷамъ оварда, барои озод кардани пойтахти давлати Суғд - шаҳри Мароканд (Самарканд), ки дар он ҷо қушунҳои юнониён ҷойгир шуда буданд, мекушад. Юнониёро шикаст дода, шаҳро озод ва қалъаро мавриди муҳосира қарор медиҳад. Искандари Мақдунӣ, ки ин вақт ба фуру нишондани шӯриши соҳили дарёи Сир ва ободонии шаҳри Искандарияи Ақсо машғул буд, ба мадади лашкари худ тахти сарвари сарлашкар Фарнух се ҳазор аскари пиёда ва ҳаштсад нафар савора фиристод, вале ин дафъа низ урдуи Искандар ёрои набард бо Спитаменро накарданд ва ба шикаст мувоҷеҳ гардиданд. Искандари Мақдунӣ ин дафъа бо нерӯи нав ба лашкари Спитамен ҳуҷум мекунад. Спитамен ҷониби дашт қафо менишинад, вале муборизаро идома медиҳад. Спитамен баҳори соли 328 то мелод дар Бохтар низ юнониёро ғалаба ба даст меорад. Тирамоҳи ҳамон сол бо лашкари пурқуввати зиёда аз сеҳазорнафара барои озод кардани шаҳри Мароканд кӯшиш мекунад. Дар набарди хунин ҳарду тараф низ талафоти калон медиҳанд.

Спитамен ин дафъа низ ба тарафи дашт ақибнишинӣ мекунад. Ҳангоми ақибнишинӣ ногаҳон ва ғайриҷашмдошт ба зарбаи қабिलाҳои бодиянишин рӯ ба рӯ мегардад. Онҳо сари нозанини Спитаменро аз тан ҷудо карда, чун армуғон

ба Искандар мефиристанд, то мавриди таваҷҷуҳи вай қарор биғиранд. Аммо амали зишташон чун рафтори хоинона дар саҳифаи таърих сабт гардид ва наслҳои нав ба нави инсонӣ ба душманоне, ки дар дохили кишвар аз пушт ханҷар мезананд, лаънату нафрин меҳонанд.

Гӯё имрӯз аз дили кӯҳсорон овози раъдоси ин лашкаркаши даврони бостон ба гӯш мерасад: - Мо дар соҳилҳои Ому, Сиру Зарафшон, дар саросари Суғду Бохтар ба душмани ғаддор амон нахоҳем дод!

Оид ба қаҳрамони Спитамен шоир Абдучаббор Қаҳҳорӣ драмаи «Шамшер ва рангинкамон»-ро навишт, бастакор Толиб Шаҳидӣ балети «Спитамона» офарид ва дар вилояти Суғд ноҳияро бо номи ӯ гузоштанд.

Ному корномаи Спитамен барои наслҳои имрӯзу фардо намунаи баланди ватандӯстӣ ва ҷавонмардист.

Луғат:

бодиянишин - кӯчӣ, саҳрогард,

армуғон - тухфа, дастовез,

урду- лашкар,

бостон- куҳан.

Савол ва супориш:

1. Спитамен кӣ буд?
2. Ӯ ба муқобили кӣ меҷангид?
3. Вай чӣ гуна диловариҳо нишон дод?
4. Спитаменро кӣ кушт?
5. Кадом асарҳо ба Спитамен бахшида шудаанд?
6. Оё дар Тоҷикистон хотираи Спитамен пос дошта мешавад?

КУРУШИ КАБИР

*«...шубҳае нест, ки асли баромади Куруш
аз қавми шоҳони ориёӣ буд.»*

(Б.А. Тўраев, академики АИ Россия, асри XIX).

Муаррихони дунёи қадим ҳама бо як овоз Куруши Кабирро асосгузори империяи нахустини Форс меноманд.

Куруш аз қавми шоҳони Ҳахоманишӣ буд. Падари Куруш Камбиз, модараш бошад, Мандана, духтари шоҳи Модҳо Астиаг буд.

Фаёлияти Куруши Кабир аз соли 560-559 пеш аз милод, аз замони ба тахти Аншон ҳамчун вориси Камбизи Аввал нишастани ӯ оғоз меёбад. Аншон дар Осиёи Миёна, аниқаш дар водии Зарафшон буда, яке аз вилоятҳои Форсҳои қадим ба шумор мерафт. Дар нимаи аввали асри VI пеш аз милод Аншон дар зери таъсири подшоҳи Модҳо Астиаг қарор дошт. Куруш ба муқобили ҳокимияти Модҳо баромад кард. Артиши Астиаг ба тарафи Куруш гузашт ва ба ин сабаб ӯ ба тезӣ ғалаба ба даст овард. Ин ғалаба дар натиҷаи содик будани модҳо ба Куруши Кабир ба даст оварда шуд. Аз он вақт сар карда, Модҳову Форсҳо, яъне эрония тӯронӣ дар зери парчами Куруши Кабир якҷоя кишваркушоӣ мекарданд. Ба таври дигар гӯем, давлати Моду Форсҳо ба вучуд омад, ки худуди он аз соҳили дарёи Ҳинд то баҳри Эгей тӯл мекашид.

Куруш артиши Форсро дар ҳайати қушунӣ савора ва пиёдагард созмон дод, ки аз қушунҳои давлатҳои дигари ҳамзамонаш бартарӣ доштанд. Куруш ба тамоми артиш така карда, сиёсати худро ба амал баровард.

Куруши Кабир қувваҳои Модҳои эронӣ ва Форсҳои Осиёи Миёнаро муттаҳид намуда, қитъаи аз ҳама хавфнок-қисми ғарбии Модҳоро ба даст даровард, ки шоҳи Модҳо сарҳади худро васеъ намуда, онро зери тасарруфи худ қарор дода буд. Ҳамин тавр, Куруши Кабир ба ҳокимияти подшоҳӣ бо номи давлати Форсҳо асос гузошт.

Куруши Кабир ҳомии ростиву адолат, озодии дину мазҳаб ва баробарҳуқуқии халқи сарзаминаш буда, устуворонаи ӯро нахустин Эъломияи ҳуқуқи башар эътироф кардаанд. Эъломияи Куруш нахустин ҳуҷҷати таърихӣест,

ки 2500 сол муқаддам аз фарҳанги ориёӣ ва ақоиди инсондӯстӣ сарчашма гирифта, эҳтироми ҳуқуқ, озодии мазҳабу эътиқод ва ҳифзи дороии шахрвандонро пуштибонӣ намудааст. Яке аз нусхаҳои Устувонаи Куруш ҳоло дар осорхонаи Британияи Кабир маҳфуз аст.

Савол ва супориш:

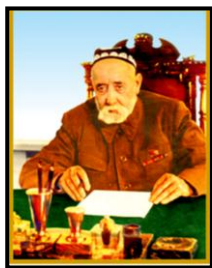
1. *Куруши Кабир кӣ буд ?*
2. *Чаро Куруши Кабирро асосгузори империяи Форс меноманд?*
3. *Ҳудуди Анионро дар Осиёи Миёна муайян намоед.*
4. *Ҳудуди давлати Моду Форсхоро гӯед.*
5. *Чаро Устувонаи Куруширо нахустин Эълумияи ҳуқуқи башиар шумурдаанд?*

ҚАҲРАМОНОНИ ТОҶИКИСТОН

Бачаҳои азиз! Қаҳрамонҳои Тоҷикистон инҳо мебошанд: Садриддин Айнӣ (1878-1954), Бобочон Ғафуров (1909-1977), Эмомалӣ Раҳмон (таваллудаш 1952), Мирзо Турсунзода (1911-1977), Нусратулло Махсум (1881-1938), Шириншох Шохтемур (1899-1937).

Донишмандони зиндагиномаи ҳар як Қаҳрамони Тоҷикистон барои мову шумо ҳатмӣ аст.

САДРИДДИН АЙНӢ

15 апрели соли 1878 дар деҳаи Соктарей ноҳияи Ғиждувони Бухоро зода шуда, дар мадрасаҳои шаҳри Бухоро таҳсил намудааст. Ӯ поягузори адабиёти навини тоҷик ва нахустин президенти Академияи илмҳои Тоҷикистон буд. Осори назмию насрӣ ва таҳқиқоти илмӣ дар таърихи тамаддуни муосири тоҷик нақши бузург гузоштааст. «Чаллодони Бухоро», «Одина», «Дохунда», «Ғуломон», «Марги судхӯр», «Ёддоштҳо» «Таърихи амирони манғитияи Бухоро», «Таърихи инқилоби Бухоро» аз муҳимтарин осори бадеӣ ва таърихӣ вай буда, роҷеъ ба Абӯалӣ Сино, Фирдавсӣ, Рӯдакӣ, Саъдӣ, Навоӣ, Бедил таҳқиқоти муҳими илмӣ намудааст. С.Айнӣ Ходими хидматнишондодаи илми Тоҷикистон ва Ёзбекистон, доктори илмҳои филология, вакили Шӯрои Олии ҶШС Тоҷикистон (1937, 1947), вакили Шӯрои Олии ИҶШС (СССР) (1950, 1954) буда, хидматҳояш бо ҷандин ордену медалҳои ИҶШС қадр гардидаанд. Вай 15 июли соли 1954 ғавтида, оромгоҳаш дар боғи ҳамноми ӯ дар шаҳри Душанбе ҷой дорад.

Дар соли 2007 сазовори унвони олии Қаҳрамони Тоҷикистон гардидааст.

БОБОЧОН ҒАФУРОВ

31 декабри соли 1909 дар деҳаи Исфисори ноҳияи Хӯҷанд ба дунё омадааст. Соли 1930 Донишгоҳи олии ҳуқуқшиносии шаҳри Самарқанд ва соли 1935 Институти

умумииттифокии коммунистии журналистикаро хатм кардааст. Дар Вазорати адлияи ҶШС Тоҷикистон, рӯзномаи «Қизил Тоҷикистони» кор кардааст. Солҳои 1968 – 1941 аспиранти Институти таърихи АИ ИҶШС (СССР) буд. Солҳои 1941 – 1944 котиби КМ ҲК (б), солҳои 1944 – 1946 котиби дувум ва солҳои 1946 – 1956 котиби якуми КМ ҲК(б)

Тоҷикистон буд. Аз соли 1956 то охири умр директори Институти шарқшиносии АИ ИҶШС – ро бар уҳда дошт.

Б. Гафуров муаррих ва шарқшиноси барҷастаи шӯравӣ буда, бузургтарин асараш «Тоҷикон. Таърихи қадимтарин, қадим ва асрҳои миёна» мебошад. Ӯ академики АИ ҶШС Тоҷикистон, академии АИ ИҶШС, Ходими хидматнишондодаи илми Тоҷикистон буда, бо нишону медалҳои зиёде сарфароз гардонида шудааст. Вай 12 августи соли 1977 вафот карда, оромгоҳаш дар боғи ба номи С.Айнии шаҳри Душанбе ҷой дорад.

Барои хидматҳои бузургаш соли 1999 ба унвони олии Қаҳрамони Тоҷикистон мушарраф гардидааст.

ЭМОМАӢ РАҲМОН

5 октябри соли 1952 дар ноҳияи Данғара таваллуд шудааст. Баъд аз хатми омӯзишгоҳи касбию техникии №40-и шаҳри Калининобод (Сарбанди кунунӣ) ба ҳайси устои барқ дар корхонаи равшанкашии шаҳри Қӯрғонтеппа ба фаъолияти меҳнатӣ оғоз намудааст. Солҳои 1971– 1974 дар хидмати сарбозӣ ба

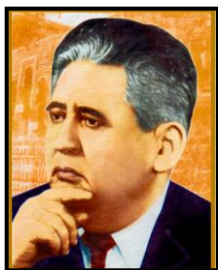
сар бурдааст. Соли 1982 факултаи иқтисоди Донишгоҳи миллии Тоҷикистонро хатм кардааст. Солҳои 1976 – 1987 дар мақомоти давлатию ҳизбии ноҳияи Данғара ифои вазифа намудааст ва аз тирамоҳи соли 1992 раиси Кумитаи иҷроияи шӯроӣ намояндагони халқи вилояти Кӯлоб буд. Аз соли 1990 вакили мардумӣ дар Шӯрои Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон буда, 19 ноябри соли 1992 дар иҷлосияи XVI

Шӯрои Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон Раиси Шӯрои Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон интиҳоб гардид.

6 ноябри соли 1994 бори аввал, 6 ноябри соли 1999 бори дувум, 6 ноябри соли 2006 бори сеум ва 6 ноябри соли 2013 бори чорум аз тариқи овоздиҳии умумихалқӣ Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон интиҳоб гардидааст.

11 декабри соли 1999 унвони олии Қаҳрамони Тоҷикистонро дарёфт кардааст.

МИРЗО ТУРСУНЗОДА

2 майи соли 1911 дар деҳаи Қаратоғи ноҳияи Турсунзода таваллуд шудааст. Соли 1930 Дорулмуаллимини шаҳри Тошкандро хатм намуда, дар идораи рӯзномаи «Ҷавонони Тоҷикистон», театри мусиқӣ – мазҳакавии шаҳри Хӯҷанд, иттифоқи нависандагони Тоҷикистон хидмат намудааст. Аз соли 1946 то охири умр раиси иттифоқи нависандагони Тоҷикистон буд.

М. Турсунзода яке аз бузургтарин шоирони адабиёти навини тоҷик буда, барои эҷоди асарҳои сазовори давраи замон бо ҷоизаҳои давлатии ИҶШС (СССР), ленинӣ, ба номи Рӯдакӣ, байналмилалӣ ба номи Ҷавохирлол Неҳру, комсомоли ленинӣ Тоҷикистон ва ғайраҳо сарфароз гардидааст. Хидматхояш бо унвонҳои олии Қаҳрамони меҳнати сотсиалистӣ, Шоири халқии ҶШС Тоҷикистон, академики АИ ҶШС Тоҷикистон ва чандин нишону медалҳои ИҶШС ва дигар кишварҳои хориҷӣ қадр шудаанд. Вай 24 сентябри соли 1977 вафот карда, макбарааш дар маҳалли Лучоби шаҳри Душанбе ҷой дорад.

Ба Мирзо Турсунзода соли 2001 унвони олии Қаҳрамони Тоҷикистон дода шудааст.

НУСРАТУЛЛО МАХСУМ (ЛУТФУЛЛОЕВ)

Соли 1881 дар деҳаи Чашмаи Қизии ноҳияи Рашт таваллуд шудааст. Миллаташ тоҷик. Солҳои 1985 – 1906 коргари яке аз корхонаҳои шаҳри Қўқанд буд. Соли 1921 ба

сафи муборизони пойдор намудани Ҳукумати Шӯравӣ пайваста, то соли 1923 ҳамчун намояндаи Кумитаи хӯроквории Ҷумҳурии Халқии Шӯравии Бухоро оид ба таъмини артиши сурх бо хӯрока дар Рашт ва Душанбе фаъолият намудааст. Солҳои 1921 – 1924 вазифаҳои бо хӯрокворӣ таъмин намудани аскарони сурх, раиси Кумитаи фавқулодаи диктатории Бухорои Шарқӣ, раиси Кумитаи Иҷроияи Марказии Бухорои Шарқӣ ва баъди таъсиси Ҷумҳурии Мухтори Шӯравии Сотсиалистии Тоҷикистон вазифаи раиси Кумитаи инқилобии ҷумҳуриро иҷро намудааст.

Якуми декабри соли 1926 анҷумани 1–уми умумитоҷикии муассисони шӯроҳои намояндагони коргарон, деҳқонон ва аскарони сурх мақоми олии давлатӣ – Кумитаи Иҷроияи Марказии ҶМШС Тоҷикистонро таъсис дод, ки Нусратулло Махсум раиси он интихоб карда шуд. Соли 1929 баъди ташкил ёфтани ҶШС Тоҷикистон раиси Кумитаи Иҷроияи Марказии ҶШС Тоҷикистон интихоб гардида, то соли 1933 дар ин вазифа кор кард. Соли 1933 барои таҳсил ба Академияи банақшагирӣ ба ихтиёри КМ ҲК (б) ба Маскав даъват гардид. Соли 1933 ба таъкибот гирифтор шуд.

Соли 2006 бо фармони Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ба ӯ унвони олии Қаҳрамони Тоҷикистон дода шуд.

ШИРИНШОҲ ШОҲТЕМУР

Соли 1899 дар деҳаи Поршневи Бадахшон таваллуд шудааст. Миллаташ тоҷик. Солҳои 1914 – 1919 дар корхонаҳои шаҳри Тошканд кор кардааст. Соли 1920 ба Хӯҷанд омада, дар қори комиссияи тақсимои хӯрока иштирок намудааст. Соли 1921 дар ҳайати Комиссияи ҳарбии сиёсӣ ба Бадахшон фиристода шуд. Солҳои 1921– 1922 раиси Кумитаи инқилобии Бадахшон,

солҳои 1922– 1923 раиси Комиссияи ҳарбии сиёсӣ, солҳои 1923– 1924 корманди дастгоҳи КМ ҲК (б) Тоҷикистон буд. Соли 1924 корманди Комиссариати халқии нозироти коргару деҳқон, соли 1927 сардори ҳайати намояндагии Тоҷикистон дар Самарқанд буд. Соли 1929 Донишгоҳи коммунистии меҳнаткашони Шарқро дар шаҳри Москва хатм намудааст.

Аз соли 1929 котиби масъул ва котиби дуҷуми КМ ҲК (б) Ёзбекистон дар Тоҷикситон ва соли 1933 раиси Кумитаи Иҷроияи Марказии ҶШС Тоҷикистон интиҳоб гардид. Бо ордени Байрақи сурхи меҳнат мукофотонида шудааст.

Соли 2006 бо фармони Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ба ӯ унвони олии Қаҳрамони Тоҷикистон дода шуд.

Савол ва супориш:

1. Қаҳрамонони Тоҷикистон кӣҳо мебошанд?
2. Садриддин Айнӣ кай, дар куҷо таваллуд шудааст?
3. Кадом осори назмию насри С. Айнӣро медонед?
4. Вай бо кадом унвону мукофотҳо сарфароз шудааст?
5. С. Айнӣ барои кадом хизматҳояш бо унвони олии Қаҳрамони Тоҷикистон (кай) мукофотонида шудааст?
6. Дар дафтарадон як ҷадвал кашида, насаб ва номи Қаҳрамонҳои Тоҷикистон – Садриддин Айнӣ, Бобоҷон Ғафуров, Эмомалӣ Раҳмон, Мирзо Турсунзода, Нусратулло Махсум ва Ширинишох Шохтемурро навишта, аз рӯйи савол ва супоришҳои рақамҳои 2,3,4 ва 5 хонапури намоед.

ҚАТЛИ ВОСЕЪ (Монолог)

Муъмин Қаноат

Қаср.
 Ишратгоҳи тобистони шоҳ.
 Ҷои қатли «ёғиёни» бегуноҳ,
 Мир бо асҳоб дар айвони арк.
 Бандагони мир дар майдони арк,
 Дар миёна дор,
 Восеъ пойдор,
 Ҳамчу кӯҳи Балҷувонаш устувор.
 Ҳокро бўсид, сарро аз замин
 Кард боло, хӯрд бар чархи барин.
 Кӯҳ ин фурсат ба ӯ ҳамроҳ шуд,
 Дори шоҳон назди ӯ кӯтоҳ шуд...
 Дар ғазаб омад аз ин мири ғазаб,
 Гуфт аркон,
 Гуфт майдон: «Воаҷаб!»
 Аз сафи омода сарбози савор
 Ҳалқаро пайваст бо шоҳи чанор,
 Бандиро овард сӯи зинадор.
 Аз чинор омад яке бўи диёр,
 Аз диёр омад садои Гулизор.
 Танг омад ҳалқа гирди гарданаи,
 Танг омад дар бадан пирӯханаи.
 Кунда аз зери ду пояи дур шуд.
 Шахчаноре бо чаноре ҷӯр шуд...
 Зад амири беҳабар табли зафар,
 На, аморат мезанад бонги хатар!
 Баски бисёр аст ҳамдастони ӯ,
 Рӯди саришор аст кӯҳистони ӯ!

Луғат:

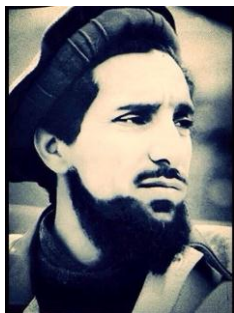
МОНОЛОГ - гуфтугӯи як нафар,
ёғӣ - шахсони бо амир чангӣ, оштинопазир,

асхоб - ҳамсухбатон,
бандагон – гуломон,
арк - қалъа,
аморат - ҳокимияти амирӣ.

Савол ва супориш:

- 1. Ҳисоб кунед. Шоири халқ Бобоюнус Худойдодзода соли 1878 дар деҳаи Косатароии Балҷувон таваллуд шудааст. Дар синни 16-солагииаш дар шӯриши Восеъ иштирок кардааст. Шӯриши Восеъ кай ба амал омадааст? Баъди сӣ соли шӯриш ӯ «Достони Восеъ»-ро навиштааст. Бобоюнус ин достонро кай эҷод кардааст?*
- 2. Восеъ чаро исён бардошт? Вай аз мири Балҷувон чӣ меҳост?*
- 3. Оё Восеъ ба ғалабаи ростӣ, ҳақиқат ва озодӣ боварӣ дошт?*
- 4. Чаро М. Қаноат Восеъро ба чинор монанд кардааст?*
- 5. Магар ёғиҳо қасди Восеъро гирифтанд?*

ИФТИХОРИ ТОЧИКИИ АҲМАДШОҲИ МАСЪУД

Соли 1992 авохири фасли дай бо танҳои худ дар кӯчаҳои Тахор саргардонам, ҳамдиге мехостам, ки барои гурбат, бори ҳасрат ва танҳоиро аз дӯшам баргирад. Маро на як қаламқаш, на як шоир, на як ғариб бидонад ва гурбатамро тасалло бидиҳад. Ҳамдиге мехостам, ки маро мисли як инсон саршор аз муҳаббат ва меҳрубонӣ бипазирад. Дар ҳамин ҳолу ҳаво рӯзҳои гурбатамро худам ба некҷоҳо бадрақа мекардам. Шабе волии шаҳри Тахор чанде аз тоҷиконро ба меҳмонии хеш даъват бинмуд. Банда низ дар он ҷамъ ҳузур доштам, суҳан аз шаш тараф буд, сиёсат, шариат, тариқат, гурбатҳо ва ҳасратҳо, вале аз шеър набуд, дар ҳошияи суҳбат ин байтро аз Мавлавии бузург хондам:

*Бишнав аз най чун ҳикоят мекунад,
Аз ҷудоӣҳо шикоят мекунад.*

Волии Тахор дар посух ин байтро фармуд:

*Ба фиғон на лаб кушудам, ки фиғон асар надорад,
Ғами дил нагуфта беҳтар, ҳама кас ҷигар надорад.*

Дигаронро ростӣ намедонам, вале ишорати ӯро аз рӯйи фаросат дарёфтам. Яъне мехост бигӯяд, ки мо дар ин ҳама пайкор ба фиғон лаб боз надорем. Бар ӯ нигоҳе кардаму андӯхи дилро ба сояи лабханди мулоим пӯшидам ва суҳбат дигар то дили шаб аз шеър буду аз ҳунар. Дами субҳ ба волӣ гуфтам, ки меҳоҳам Аҳмадшоҳи Масъудро бубинам ва дар суҳбаташ биншинам. Вай номае навишт, ки дар чархбол ҳаққи нишастро дорам... Чархбол ба ҳаво хест барои парвоз ба самти Кобул. Баъд аз соате чанд чархбол дар майдони ҳавоии Бағром фуруд омад. Аз Бағром тариқи як худгард ба шаҳри Кобул расидем. Ҳавои Кобул аз барфи борида сард буд, сафедии барф чашмро мебурд... Кобул дар қабои барф

нафас мекашид. Аз як нафар мақари Аҳмадшоҳи Масъудро суроға гирифтаам. Он кас маро то мақари Аҳмадшоҳи Масъуд раҳнамоӣ кард. Омадам ва бинои дутабақа ва дарвозаи нимбоз, посбоне нишаста дар канори дарвоза. Посбонро салом гуфтам ва аз Аҳмадшоҳи Масъуд пурсидам. Хандид ва гуфт: Ба ӯ чӣ кор дорӣ? Гуфтам: Ҳеч. Боз ҳам хандиду гуфт: Агар ҳеч коре надорӣ, пас, чаро аз ӯ суроғ мекуӣ? Гуфтам: Аҳмадшоҳи Масъудро дар Тоҷикистон дӯст доранд ва ҳар кӣ меҳонад, ӯро дида бошад, ман низ аз он ҷумла мебошам. Бо иҷозати посбон ворида бино шудам, рӯз ба шом расид ва шаб омад, касе ба суроғи ман наёмад. Посе аз шаб буд, ки сару садо баланд шуд. Овозе шунидам, ки мегуфт: «Омир Соҳиб (Аҳмадшоҳи Масъуд) меояд, бо хеш гуфтам: дар ин шаб дигар намешавад ӯро дид, аммо иштибоҳ кардам. Баъд аз фурсате буд, ки нафаре омад ва маро ба табақаи дуюм бурд. Гуфт: Ин ҷо бошед. Худуди 10-15 дақиқа интизор будам, дар ин фурсат чанд сатри парешонро дар зеҳн омода кардам. Билохира, дар боз шуд ва ман ворида ҳуҷраи начандон бузург гардидам. 10-12 нафар буд, ки ба ман менигаристанд. Дар он ҷамъ Аҳмадшоҳи Масъуд ва доктор Абдуллоҳро зуд шинохтам. Ба Аҳмадшоҳи Масъуд нигоҳ кардам, ҳаққи салом ба ҷой овардам. Аҳмадшоҳи Масъуд бо чехраи боз ва гарм ба саломам посух гуфт. Дар ин лаҳзаёт бовар надоштам, ки рӯ дар рӯ бо Шери Панҷшер истодаам. Сукутро овози гарми Аҳмадшоҳи Масъуд шикаст: «Хуш омадӣ, бародари тоҷик, бифармояд, дар хидматам». Ҳамон байтеро, ки дар зеҳн доштам, хондам:

*Касе имрӯз агар дорад дили огоҳ,
Ватанро дӯст дорад ҳамчу Аҳмадшоҳ.
Ватанро ҳол вақти буду нобуд аст,
Худо ҳам ёри Аҳмадшоҳи Масъуд аст.*

Худ ҳам ёдам аст, Аҳмадшоҳи Масъуд аз ҷой баланд шуд ва дар он замон буд, ки гуфт: «Бале, Ватан дӯстдоштани аст. Ватан барои мо меҳру муҳаббат ва саодатро омӯхт, ин ҳамаро аз Ватан бигрифтаем. Ватан ҳам аз мо муҳаббат,

меҳрубонӣ ва садоқат меҳоҳад». Ин ҷо буд, ки Аҳмадшоҳи Масъуд номамро пурсид. Гуфтам: Номи ман Муҳаммадалии Аҷамӣ. Ширин хандид ва гуфт: «Магар ҳанӯз ҳам аз Аҷам меғӯянд» ва ин байтро бисёр ҷиддӣ бихонд:

*Басе ранҷ бурдам дар ин сол сӣ,
Аҷам зинда кардам бад-ин порсӣ.*

Ба ин тариқ, аввалин суҳбат ва дидорам бо Аҳмадшоҳи Масъуди сипаҳсолору муқовимат сурат гирифт. Аҳмадшоҳи Масъуд аз Тоҷикистон, аз мардуми он, аз шеърӯ хунари мардум маро суол мекард, ҳарфамро наменикаст. Аҷиб он буд, ки аз набарду пайкор ҳарфе набуд. Худуди соатҳои дувоздаҳи шаб барои намоз баланд шудем. Баъд аз хатми намоз омода, бар он будам, ки Аҳмадшоҳи Масъуд ба истироҳат хоҳанд рафт ва суҳбат боқист барои фардо, аммо ин тавр нашуд. Аҳмадшоҳи Масъуд бо ҳамон болидагӣ ва шодобӣ моро низ даъват бинмуд, ки биншинем, ҳама даври ҳам нишастем. Доктор Абдуллоҳ аз тарафи рост ва ман аз тарафи чап дар канори Аҳмадшоҳи Масъуд. Суҳбат боз ҳам аз шеър буду аз шоирӣ. Дар зехн ин андешаро доштам, ки ин мард чӣ дили саҳт ошноӣ дорад бо он, ки солҳо дар пайкор аст. Ёҳсоси шеър, зарофати шеър, лутфи шеър, ҷавҳари суҳандонӣ дар вучуди ӯ зинда аст. Барои ман аҷибтар аз ҳар чизе он буд, ки Аҳмадшоҳи Масъуд метавонист дар як вақт чанд амалеро анҷом бидиҳад. Аҳмадшоҳи Масъуд дар як он ҳам гӯш мекард, посух медод, фармоиш медод, амалиёти ҷангиро аз тариқи муҳобира идора мекард, бар саволи қаблӣ посух медод ва ҳам мантиқи суҳбати ҷориро бо ҳозирин нигоҳ медошт. Дар дили шаб ҳам ҳоҷатмандон ҳузури ӯ меомаданд, то ҳоҷати хеш бароварда бисозанд. Касеро надидам, ки аз ҳузури ӯ гирифтаву малол берун барояд. Он гуна, ки гуфтам, бо он ҳама гирифториҳо аз суҳбати шеър даст барнамедошт.

Доктор Абдуллоҳ аз девони Халилуллоҳ Халилӣ як ғазал бихонд. Аҳмадшоҳи Масъуд бо диққати тамоми ғазалро шунид ва аз Халилуллоҳ Халилӣ чун шоири бузург сифат кард. Ҳамчунин дар он шаб аз Бедил суҳбат шуд. Ҳеч

интизор надоштам, Аҳмадшоҳи Масъуд ба Бедил то ин ҳад алоқа дорад. Ҳар байт, ки аз Бедил меҳонд, ба ҳолу ҳавои он шаб робита дошт. Дар он шаб Аҳмадшоҳи Масъуд аз ман пурсид, ки шеърҳоямро дар зехн дорам ё на. Гуфтам бархеро хифзам ва бархеро тика – тика ёд дорам. Гуфт: «Пас, аз шеърҳои худ барои мо бихон». Он вақт ҳанӯз дар шеър таҷрибаи зиёд надоштам ва аз нигоҳи имрӯз ба ростӣ ба он шеърҳоям раҳмам меояд, намедонистам барои Аҳмадшоҳи Масъуд чӣ бихонам. Ин ҷо буд, ки ёд аз миллат ва аз таърих сироятам карду ин шеърро хондам:

*Гоҳ – гоҳе пурсам аз худ,
Дар замини Тоҷикистон
Ин қадар санг аз кучо пайдо шудааст?
Дар дили фарзанди тоҷик
Ин ҳама нанг аз кучо пайдо шудааст?
Ман диҳам бар худ ҷавоб:
Халқи тоҷикро бисе
Сангборон кардаанд,
Ҳам парешон кардаанд,
То нақорад дони худро дигар,
То насозад хонаи худро дигар,
То бихушқад тухми тоҷик дар миёни сангҳо.
Халқи тоҷикро бисе
Сангборон кардаанд,
Ҳам парешон кардаанд,
Лек тоҷик бар адӯ гардан надод,
Баҳри фардои Ватан сарро бидоду тан надод.
Сангҳоро чида – чида
Дар бари ҷар,
Дар сари ҷар
Хона аз санг кард,
Хона аз нанг кард,
Хона аз санги кӯҳистони худ,
Хона аз нанги аҷдодони худ
Дар миёни сангҳо ҳам зинда монд.*

Аз шеър берун омадаму чӣ дидам, ҳамаро дар як сукути сангин ва Аҳмадшоҳи Масъудро ашк аз чашм мерехт. Ашк барои як миллат, барои як таърих, барои як сарнавишт. Фикр мекунам, шеъри ман танҳо як баҳона буд дар ин мавзӯ. Ашки Аҳмадшоҳи Масъуд ашки як марди тавоно буд, ашки як марди бузург буд, ашки як сарлашкаре буд, ки ба сипоҳиён таъсир мегузошт. Доктор Абдуллоҳ нигоҳе сӯи ман афканд ва бо овози мулоим барои хониши шеър изҳори ташаккур кард. Шаб ба бедорӣ поён ёфт. Намози бомдодро низ ҷамоат хондем. Субҳ хостам, ба Аҳмадшоҳи Масъуд худохофизӣ кунам, иҷозат надод. Гуфт: «Ҳоло ҳамин ҷо бимон». Субҳ зуди зуд худ бирафт ва ман боз он ҷо мондам. Он рӯз суҳбат танҳо аз ғиряи Аҳмадшоҳи Масъуд буд. Генерал Салим он вақт масъули майдони ҳавоии Бағром аз ман он шеърро пурсид ва дар коғазе барои худ бинвишт. Ин шеър миёни сарбозон даст ба даст рӯйнавис мешуд. Шаб Аҳмадшоҳи Масъуд боз омад ва суҳбат боз аз шеър буду сухан. Аҳмадшоҳи Масъуд ҳамон шеъри дишабро хоҳиш карданд, ки бихонам ва ман хондам. Чашмони Аҳмадшоҳи Масъудро боз тар дидам. Рӯзи дигар буд, як тан аз муҳофизини Аҳмадшоҳи Масъуд бо номи Исмоилдин омад ва гуфт: «Бародари тоҷик, ту бояд фардо аз ин ҷо биравӣ, агар ҳар бор ту ин гуна шеър бихонӣ ва Омир Соҳиби мо ғиря бикунад, заиф хоҳад шуд. Дар тамоми набардҳо боре ҳам ашк нарехтааст, ашки ӯро мо надидаем. Ҳоло ту омадӣ, ҳар шаб мехонӣ ва ӯ ашк мерезад. Мо ҳоло ба ӯ ниёзмандем». Рӯз қасди рафтан гирифтам, вале бо амри Аҳмадшоҳи Масъуд маро дастгир карда, ба қароргоҳ баргардониданд. Мабодо бори дигар фарор накунам, ҳар субҳ Аҳмадшоҳи Масъуд маро бо худ мебурд. Як нафар муҳофиз дар канори ронанда, ман ва Аҳмадшоҳи Масъуд дар ақиби мошин менишастем. Аҳмадшоҳи Масъуд ҳар рӯзе як қисмати шаҳрро бароям нишон меод, аз таърихи шаҳр бароям таъриф мекард. Як рӯз аз тамоми шоирони Кобул даъват намуд ва шаби шеър баргузор кард. Шаб шаби зебо буд, шаби шеър буд. Шоирони афғон дар хузури Аҳмадшоҳи Масъуд бо фурутанӣ шеър мехонданд ва ман низ дар ин шаб шеърҳо хондам. Ду ҳафтара ҳамроҳи Аҳмадшоҳи Масъуд

сипарӣ намудам, бо Аҳмадшоҳи Масъуд будам. Ё ҳар рӯз аз ман хоҳиш мекард, ки ҳамон шеърро бихонам.

Ҳикояти ду ҳафта бо Аҳмадшоҳи Масъуд дар як дафтар намегунҷад. Ин ҷо ҳарчи овардам, ишораҳое буд кӯтоҳ. Ҳоло дар ин рӯзҳои баҳорӣ аз ӯ ёд мекунам. Марги ӯ баробар аст ба марги як миллат, марги ӯ барои ман боз марги як бародар аст, зеро ӯ дар ҳузури доктор Абдуллоҳ ва генерал Салим бо ман аҳди бародарӣ баста буд. Дар таърих мардони бузурги моро ҳамин гуна ночавонмардона куштаанд, вале мо боз зиндаем. Аз лаби таърихи ин миллат хун меравад, аммо ин миллат зинда аст, зеро мардони бузург дорад ва хоҳад дошт, мисли қаҳрамони миллии Афғонистон, шаҳид Аҳмадшоҳи Масъуд.

(Муҳаммадали Аҷамӣ)

Луғат:

Аҷам- мардуми ғайриараб, қавми форсу тоҷикзабон,

Таҳор- шаҳре дар Афғонистон,

воли- раиси вилоят,

бадрақа- раҳнамо, роҳбалад,

қаб- ҷома,

мақар - ҷой, қароргоҳ,

Аҳмадшоҳи Масъуд- сипаҳсолори Афғонистон, ки ба муқобили бегонагон ҷангида, 9. 09. 2001 бо дасти онҳо шаҳид мегардад,

Бағром-майдони ҳавоӣ дар Кобул,

Муҳаммадали Аҷамӣ- шоир, адабиётшинос ва нависандаи тоҷик,

Панҷшер- вилояте дар Афғонистон, зодгоҳи Аҳмадшоҳи Масъуд,

Шери Панҷшер- лақаби Аҳмадшоҳи Масъуд,

пайкор- мубориза, ҷанг,

муҳобира-хабар расонидан ба ҳамдигар ба воситаи телеграф ё телефон,

Халилulloҳ Халилӣ - адиб ва мутафаккири бузурги Афғонистон,

Худоҷофизӣ- хайрбод,

Омир Соҳиб-қумандон, командир, сардор,
доктор Абдуллоҳ- раиси иҷроияи Ҳукумати кунунии
Афғонистон доктор Абдуллоҳи Абдуллоҳ.

Савол ва супориш:

1. *Муҳаммадалии Аҷамӣ кист?*
2. *Чаро ӯ бо Аҳмадишоҳи Масъуд мулоқот орошт?*
3. *Оё Аҳмадишоҳи Масъудро мешиносед? Ӯ кӣ буд?*
4. *Чаро ӯро куштанд?*
5. *Аҳмадишоҳи Масъуд чаро гирифт?*
6. *Шеърӣ Муҳаммадалии Аҷамӣ “Гоҳ – гоҳе пурсам аз худ”-ро азёд кунед ва ифоданок хонед.*
7. *Дар мавзӯи “Ифтихори тоҷикии Аҳмадишоҳи Масъуд” иштироқ намоед.*

ФАСЛИ 8. ИСМОИЛИ СОМОНӢ — АСОСГУЗОРИ ДАВЛАТДОРИИ ТОЧИКОН

ДАВЛАТИ СОМОНИӢН

Дар таърихи давлатдории тоҷикон таърих гувоҳ аст, ки дар гузашта ҳеҷ давлате мисли давлати Сомониён ба халқи худ ин қадар хизмати арзанда накардааст. Махсусан дар аҳди намояндаи барҷастаи сулолаи Сомониён— Исмоили Сомонӣ баъди истилои арабҳо давлати муктадиру муттамарказ арзи вучуд намуд. Ин давлат дар муддати як асри мавҷудияти худ рисолати таърихӣи хурро иҷро намуд. Ин давлат кореро анҷом дод, ки пешгузаштагон аз уҳдааш набаромада буданд. Бо ифтихор эълон кардани Исмоили Сомонӣ, ки «То ман зинда бошам, бораи (девори) вилояти Бухоро ман бошам» аз иқтидори ин шоҳи мардумнавоз гувоҳӣ медиҳад.

Исмоили Сомонӣ тавонист, ки яқум, Давлати Сомониёро аз ҳучуми аҷнабиён девор шавад, дуюм, давлати ҳақиқатан миллӣ созад ва ба маънои томаш даврони тиллоии давлатдорӣи тоҷикон гардад.

Бузургии Исмоили Сомонӣ дар он буд, ки ӯ ба ҷангу ҷидолҳои дохилӣ хотима дод, бо халифаҳои араб мадуро намуд ва давлати миллӣ ва муттамаркази тоҷиконро ташкил дод, кишварҳои бузурги Хуросону Варорӯдро зери Ҳимояи худ гирифт ва ҳомии онҳо шуд, ваҳдат ва ягонагии халқро ба вучуд оварда, ҳисси созандагӣ ва бунёдкориро эҳё намуд. таърих, анъана ва расму ойинҳои аҷдодиро зинда намуд, илм, фарҳанг, адабиёт ва ҳунарҳои мардумиро ривҷ дод.

Сохти давлату давлатдорӣи Сомониён мактаbero мемонд, ки аз он дахҳо шоҳону амирон, ки минбаъд сари қудрат меомаданд, меомӯхтанд. Сохтори ҳукумат, дастгоҳи давлату низоми давлатдорӣ, ки Исмоили Сомонӣ асос гузошта буд,

таърихнигорон, адибон ва сайёҳони хориҷиро мафтун мекард.

Аз огози асри 11 сар карда, қариб ҳазор сол бахт ба рӯйи тоҷикон нахандид ва давлату давлатдории онҳоро бегонагон рабуданд. Ҳарчанд ки барои баргардонидани Давлати Сомониён баъзе комёбиҳои ҷузъӣ аз ҷониби Абӯиброҳими Исмоил ба даст оварда шуд, вале ин кӯшишҳо самар надоданд. Давлату давлатдорӣ ба дасти Ғазнавиён, Салҷуқиҳо, Қарахониҳо, Ғуриён, Хоразмшоҳиён, муғулҳо, Темуриён, Шайбониён, Аштархониён, Манғитиён гузашт.

Хизмати бузурги Давлати Сомониён ва Оли Сомонро миллати фарҳангдӯсти тоҷик ҳеҷ гоҳ фаромӯш намекунад. Ҳаштуми августи соли 1999 Президенти мамлакат Эмомалӣ Раҳмон бахшида ба 1100-солагии Давлати Сомониён бо камоли ифтихору сарфарозӣ халқи кишвар ва тоҷикони тамоми ҷаҳонро табрик намуда гуфт:

«Хизмати бузурги таърихии Исмоили Сомонӣ ва ниёғони он буд, ки низоми ниҳоят муназзам, муассир ва ғаёли идораи марказӣ ва маҳаллиро бунёд гузоштанд. Ин низом унсурҳо ва арзишҳои муҳимтарини давлатдории ориёиро эҳё намуда, онҳоро бо арзишҳои тамаддуни гузаштаи мавҷудаи давр омезиш дод».

Луғат:

ниёгон-гузаштагон,
муназзам-бонизом, ботартиб,
муассир-таъсирбахш,
тамаддун-маданият, фарҳанг, пешрафт.

Савол ва супориш:

1. Чаро аз Давлати Сомониён бо ифтихор ёдовар мешавем?
2. Барои чӣ Исмоили Сомонӣ худро девори Бухоро меномид?
3. Кадом хизматҳои Исмоили Сомониро медонед?
4. Чаро тариқи давлатдории Сомониёнро ба мактабе монанд мекунанд?
5. Давлати Сомониён кай барҳам хӯрд?
6. 1100-солагии Давлати Сомониёнро дар Тоҷикистон кай ҷашн гирифтанд?
7. Суханони Президенти кишвар Эмомалӣ Раҳмонро оид ба хизматҳои Исмоили Сомонӣ аз ёд кунед.

ДЕВОРИ БУХОРО

Замони дар сари ҳокимият буданаш Исмоили Сомониро ҳамчун шоҳи донишманд, соҳибхирад, маърифатпарвару далер ва зирак ҳамагон эътироф мекарданд ва дар бораи кордонӣ, дурандешӣ, хирадмандӣ ва хоксории ӯ нақлу ҳикоятҳо менамуданд.

Меғӯянд, дар Бухоро мавзеи хушманзарае будааст, ки он чоро Ҷӯи Мӯлиён меғуфтаанд. Мӯлиён калимаи кӯтоҳшудаи арабии «Маволиён» аст, ки маънои «ғуломи озодшуда»-ро дорад. Исмоил ҳамин мавзеёро харида, обод мекунад, баъд ба сарбозонаш мебахшад.

Исмоилро одате буд, ки рӯзҳои сард ва боронӣ чома ба бар мекард ва дар сахни қаср гаштан мегирифт. Боре дарбориён Исмоилро дар ҳамин ҳол дида, меғӯянд, ки шоҳон дар чунин рӯзҳо дар хонаҳои гарм мешинанд ва айшу нӯш мекунанд. Шумо чӣ кор мекунед? Исмоил ҷавоб медиҳад, ки на ман аз он шоҳонам ва на онҳо Исмоили Сомонианд. Дигар ин ки метарсам аз он ки мабодо дармондае ва ё корафтодае биёяду маро надида, ноумед шуда баргардад.

Аз ин амал маълум мешавад, ки Исмоил ҳар чизи некро, ки аз ниёгон дар тарзи идораи давлатдорӣ мерос монда буд, мепазирад ва худ давом медиҳад. Тахминан 1600 сол пеш дар аҳди Сосониён Анӯшервони одил силсилазанҷирҳо орошта, ки ситамдидагону корафтодагонро шахсан худаш қабул намояд ва аҳвол бипурсад. Ҳар ситамдида меомад ва силсиларо мечунбонид. Зангӯла занг мезад. Нӯшервон мебаромад, арзу додашон мешунид ва заифонро аз ҷабри қавиҳо ҳимоят мекард.

Бародари Исмоил Наср Аҳмади Сомонӣ шоҳ буду пойтахт- Самарқанд. Наср Исмоилро ҳокими Бухоро таъин карду гуфт, ки аз даромади ҳарсола 700 ҳазор динар ба хазинаи давлат супорад. Исмоил итоат накард ва гуфт, ки ин микдор динарро барои ободии вилоят сарф мекунам. Миёни бародарон игво андохтанд. Наср бо мақсади ҷанг сӯи Бухоро лашкар кашид. Исмоил гуфт, ки Бухороро худат

ба ман дода будӣ, агар хоҳӣ, бе чангу хунрезӣ онро пас гир. Ва ҳудаш шаҳрро тарк кард.

Хунрезӣ рӯй надод. Бори дуюм задухӯрд бо ғалабаи Исмоил анҷомид. Дар майдони ҷанг Наср бо қисми зиёди аскаронаш асир афтод. Насрро назди Исмоил оварданд. Фармуд, ки сару рӯяшро шуста, ба вай либоси тоза пӯшонанд. Исмоил бародарро ба оғӯш гирифт, бӯсид ва сар пеши пояш гузошт. Баъд либосу тухфаҳои зиёде дода, сӯйи Самарқанд равон кард. Наср аз ин рафтори бародар дар хичолат ва аз кардааш пушаймон шуд. Исмоил айнан ҳамин амалро ба Амр ибни Лайс, ки ҳукмрони Хуросон буду бо игвои халифаи араб қасди ҷони Исмоил карда, сӯйи Бухоро лашкар кашид, такрор намуд. Амр асир афтод. Исмоил аз пешонааш бӯсид, меҳмоннавозӣ кард, ҷавобаш дод. Лайси хайратзада пурсид, ки оё маро намекушӣ? Исмоил ҷавоб дод, ки мусулмон магар хуни мусулмон мерезад? Ту – тоҷик, ман - тоҷик, тоҷик магар хуни тоҷик мерезад? Ман бандаи Худоям, ту ҳам бандаи Худоӣ. Ҷаро бандаи Худо ба бандаи Худо бадиро муносиб донад? Тазодро бубинед, ки Исмоили мусулмон ба Лайси мусулмон бадиро раво намебинад, вале халифаи араби мусулмон, ки дар Бағдод менишаст, Амр ибни Лайсро ба ҳузураш даъват карда хоинона мекушад.

Мегӯянд, бародари калонӣ Илёс ба қаср ба назди Исмоил меояд, ки подшоҳ буд. Исмоил бо шахсе суҳбат мекард. Илёс гӯшае нишаста мушоҳида мекунад. Суҳбат ба охир мерасад. Он шахс равон мешавад. Исмоил аз ҷой хеста, ҳафт қадам пеш мегузорад, то он меҳмонро гусел намояд. Илёс хайрон мешавад ва мегӯяд, ки аз рӯйи қоидаи маъмул шоҳ набояд аз ҷой хезад ва ё қадаме пеш гузорад. Исмоил табассум мекунад ва мегӯяд:

-Шарофати илм бисёр аст.

Лугат:

тазод-муқобилгузорию ду кас ё ду чиз,
шарофат-фоида, манфиат.

Савол ва супориш:

1. Барои чӣ Исмоили Сомониро ҳанӯз дар айёми дар сари қудрат буданаи ҳама эътироф мекарданд?
2. Дар хусуси мавзеи Чӯи Мӯлиён нақл кунед. Маънои онро гӯед.
3. Оид ба муносибати Исмоили Сомонӣ бо қорафтадагон чӣ медонед?
4. Ҳоҷатбарориҳои Исмоили Сомонӣ бо усули давлатдориҳои Анӯшервони одил чӣ муносибат дошт?
5. Чаро Исмоил аз андозсупорӣ саркашӣ кард? Барои чӣ шаҳрро тарк кард?
6. Исмоил дар ҳақиқи бародари мағлубаи Наср ва Амр ибни Лайси шикастхӯрда чӣ кард?
7. Барои чӣ амир Исмоил хилофи қоидаи шоҳон аз қафои шахсе ҳафт қадам пеш мегузорад?
8. Сухани Исмоил: «Шарофати илм бисёр аст» чӣ маънӣ дорад?

ПАЙКАРАИ МЕҲР

Ҳамеша серодам аст майдони Ваҳдати миллӣ (Дӯстӣ). Коргарону деҳқонони хокпош, олимону шоирон, арӯсону домодон, меҳмонону мизбонон, муаллимону талабагон, устодону донишҷӯён, сарварону роҳбарон - хулоса ҳазорон одамон ба ин майдон меоянд, ба пояи пайкараи Исмоили Сомонӣ гулдастаю гулчанбарҳо мегузоранд, лаҳзае хомӯш меистанд, сари таъзим фуруд меоранд, шеърҳо мехонанд, ваъз меғӯянд.

Ҳамин тавр, солҳо мегузаранд, наслҳо меоянд, мисли мо пайкараи Исмоили Сомониро зиёрат мекунанд, гулдастаҳо мегузоранд. Савганди аҳду вафо меҳӯранд, ки содиқ мемонанд ба ҳамдигар, ба Ватан — ба Тоҷикистони азиз. Аз омӯзгорон мешунаванд, аз китобҳо мехонанд, ки ин пайкара

бо ин ҳашамату бузургӣ ва бо ин покию зебой кай, чӣ тарз ва дар аҳди кӣ бунёд гардидааст.

Аммо мо хушбахтем, ки сохтмони онро ба чашми сар дидем. Пайкара қомат афроста, сар ба боло мекашад ва ба рӯи хуршед менигарад. Нури ҳаловатбахши хуршед ҷуссаи мисини пайкаро ба оғӯш мегирад, аз рухсора ва чабинаш мебӯсад. Гӯё гуфтанист: «Кучо будӣ, эй сояи Худованд дар рӯи замин, кучо рафтӣ, эй шоҳи олам Исмоили Сомонӣ? Ҳазору сад сол туро кофтам, суроғ кардам аз моху ситорагон, аз обу насим пурсидам. Ин замину ин диёр бе ту бегона буд, сард буд, бе рангу бӯ буд. Эй шоҳи тоҷикон, аз баландӣ назар бикун ҷониби кӯҳу пушта, дашту даман. Чӣ мебинӣ? «Лолазорон мебинам ҳама ҷо». Бале, Исмоил. лолаҳое, ки мебинӣ, аз хуни авлоду наслҳои туст. Зиёда аз ҳазор сол бегонагон омаданд, сӯхтанд, куштанд, бурданд.

Ту обод кардӣ, онҳо хароб, ту боғ бунёд кардӣ, онҳо — хору хас, ту илму дониш овардӣ, онҳо — ҷаҳл, ту сохтӣ, онҳо сӯхтанд, ту шодию сурур овардӣ, онҳо — ғаму андӯх, ту будӣ рамзи озодӣ, онҳоянд рамзи бандагӣ, ту сулҳ овардӣ, онҳо — ҷанг.

Аммо авлоди ту, тоҷики сарсаҳти ту банда нашуд. Мубориза бурд бо илму фарҳангаш, бо ақлу заковаташ, бо забони тавоноу гӯёаш. Дар ҷаҳон кам ҳалқе пайдо мешавад, ки муқобили шамшер китоб, муқобили найза гул, муқобили зоғ кабӯтар, муқобили тӯфанг нон гузошта бошад. Ифтихор бикун, эй Исмоили Сомонӣ, ки гул, китоб, кабӯтар, нон рамзи авлоди ту — тоҷикон аст.

Нури ҳаловатбахшу форами офтоб, дилу дида ва меҳри гарми ҳазорон нафар одамон ба пайкара ҷон даровард, магар ки пайкараи дохӣ ҷашм кушод, назар афканд, мурочиат намуд:

— Мо тоҷикем ба ивази калимаи ориёӣ. Орием аз ҳар гуна гуноҳ, ҳучастае, поку покизае. Дорой, китоб, илму фарҳанг, адабиёти тароватбахш, забони равон, хирад, ақли мунаввар! Мо ҳоки муқаддас, замин ва Ватанамонро дӯст медорем. Чанд хатоие, ки насли мо содир кард, барои тоҷику тоҷикон басо гарон афтод. Бештар аз ҳазор сол давлату давлатдориро аз даст дод. Тоҷик дар Ватанаш

беватан буд. Шумо, эй халқи пуршарафи ман, аз сабаки таърих ибрат бигиред, хатоҳои моро такрор накунад. Муваффақияти шумо дар иттиҳоду ваҳдат аст. Аз табиат омӯед: Ҳама чиз дар робита, сабабу оқибат, ваҳдат вучуд дорад. Ҷамъият ҳам бояд ҳамин тавр бошад. Агар рӯхи маро шод гардониданӣ бошед, Ваҳдати комили миллӣ ба даст оред, дар сулҳу сафо, оромию осоиштагӣ зиндагӣ ба сар баред.

Осуда бош, эй доҳии миллат! Халқи тоҷик - авлоди пуршарафи ту ба қадри хизматҳои шумо ва насли шумо мерасад. Хизмати бузурги насли шумо дар таърих фаромӯшнашаванда аст.

Савол ва супориш:

1. Оё Шумо пайкараи Исмоили Сомониро дар шаҳри Душанбе аз наздик дидаед?
2. Боз дар қадом шаҳрҳо ҳайкали Исмоили Сомонӣ гузошта шудааст?
3. Чаро мо Исмоили Сомониро чун доҳӣ мебарастем?
4. Барои чӣ дар дили Ватанамон-шаҳри Душанбе пайкараи Исмоили Сомонӣ сохта шуд?

ҲОКИ ВАТАН

Лоик Шералӣ

Тоҷикистон - мазҳари ман,
Сарзамини камзамин,
Ту саросар кӯҳсорӣ,
Ту саросар сангзорӣ,
Чунки фарзандони ту дар тӯли таърихи дароз
Ҳар кучо рафтанд, муште хок бо худ бурдаанд.

Чунки фарзандони ту дар ҷустуҷӯи бахти худ
Дар биёбонҳои тафсон дур аз ту мурдаанд.

Ҳар кучо рафтанд маҳҷуру гариб
Аз фироқат ҷуфти онҳо нолаю андуҳ шуд.
Ҷумла дар кӯи гарибӣ хок гаштанд эй дарег,
Орзуҳои он дар ин ҷо санг басту кӯҳ шуд.

Ҳар кучо рафтанд онон
 Ё ба Макка ё Мадина,
 Ё ба гурбат, ё тиҷорат,
 Ё гуреа аз ҳама тазвиру кина,
 Мушти хокатро ба киса ёдгорӣ бурдаанд.
 То агар рӯзе бимиранд аз қазо,
 Дар гарибӣ бекасу беошно
 Хоки ту бошад нишони охирин...

Тоҷикистон!-
 Сарзамини камзамин,
 Хоки ту ин сон парешон гаштааст.
 Бо ҳама хоки ҷаҳон ингуна ҳамсон гаштааст.
 Хоки ту
 Бо сари пуришӯри Деваитич то Бағдод рафт,
 Он сари аз тан ҷудо,
 Аз ту ҷудо
 Бо дод аз бедод рафт.
 Хоки ту
 Бо сари Рахшона то Юнон расид,
 Бо ҳазорон нолаю афгон расид.
 Монд дар Табрез бо наъши Камол,
 Бо Замин омехт шуд то безавол...

Луғат:

мазҳар - ҷойи зуҳур, зодгоҳ,
махҷур - дур аз диёр,
тазвир – ҳила, найранг,
афгон - нола,
наъш - турбат, ҷисм,
безавол- бешикаст.

Савол ва супориш:

1. Чаро аз диди шоир Тоҷикистон кӯҳсор аст?
2. Тоҷики овора аз диди Лоиқ чӣ гуна аст?
3. Охирин нишони тоҷики гариб чӣ буд?
4. Хоки Тоҷикистон бо кадом роҳ парешон гардид?
5. Хоки Тоҷикистонро киҳо ба Бағдоду Юнону Табрез бурданд?

ФАСЛИ 9. НАВРӢЗ — ҶАШНИ МИЛЛИИ МО

НАВРӢЗ ВА ПАЙДОИШИ ОН

Бачаҳои донову зақӣ, Шумо бояд таърихи Наврӯзро, ки ҳамчун ҷашни миллии мо ҳар сол қайд мешавад, хуб донед. Огаҳӣ дошта бошед, ки баргузориин ин ҷашн кадом рӯз аст, чаро онро Наврӯз меноманд.

Ҷашни Наврӯз яке аз суннатҳои писандидаву интишорёфта ва неки тоҷикон аст, ки пайдоиш, густариш ва мақому манзалаташ дар фарҳанги ниёгон таърихи панҷҳазорсола дорад.

Тавре ки мусаллам аст, дар тӯли чандин ҳазора мардумони ориёӣ ҳамеша кӯшиш ба харҷ додаанд, ки Наврӯзро тибқи анъаноти ниёгон ба маросимҳои хосаш истиқбол бинамоянд. Пеш аз таҷлили он миёнаҳои моҳи хут «Аловпарак», «Чоршанбеи охирон», «Ҷашни хут», «Оташафрӯз», «Чоршанбеи сурӣ» барин маросимҳоро доир намуда, аз ҳар гуна ранҷурию нохушӣ ва бебарориҳо худро пок сохта, Наврӯзро ба шодмонӣ, нишоту тараб ва хони пурнозу неъмату дегҳои лабалаб аз таом истиқбол менамуданд. Ақидае роиҷ буд, ки ҳар хонадон, ҳар касе рӯзи аввалини сол Наврӯзро ба шодмониву фаровонии ғизо ва сарчамъ ба аҳли хонавода истиқбол намояд, тамоми сол рӯзгораш осуда, хонааш обод монда, нохушиву дасткӯтоҳӣ ба хонадонаш роҳ намеёфтааст, тамоми сол хайру баракат ва фаровонӣ манзили ӯро тарк намегуфтааст. Инчунин мардум кӯшиш мекарданд, ки дар Наврӯз босаховат бошанд, дилозору бешафқат набошанд. Чунки тибқи ақидаи ниёгон - Наврӯз рамзи некӣ, покӣ, эҳёи олами хуфта, фано ёфтани зимистони сарду бераҳм будааст. Яъне Наврӯз маънии пирузии ҳаёт бар марғро дорад. Беҳуда нест, ки ниёгони мо дар масири таърихи тӯлонии фарҳанги худ

Наврӯзро чун мардумаки дидагонашон эҳтиёт намуда, маҳфуз дошта, то ба рӯзгори мо расонидаанд.

Бачаҳои азиз! Инак, ба куҳандиёри мо фасли баҳори гулбасар омад. Дашту даман, талу теппа чомаи сабзи махмалин ба бар карда, гулпӯш гаштаанд. Наврӯзи нозанин дасти мову шуморо гирифта, ба домани дашти сабзу зебо ва озоду беканори табиат мебарад, ки гарму равшан аз офтоб, зебо аз ҳунармандии боду борон аст.

«Наврӯз барои миллати тоҷик китоби сарнавишт буда, ниёғони мо ҳатто дар давраҳои мушкилтарини таърихӣ ин ҷашни муқаддас ва хучастаи худро ҳимоят мекарданд ва бо Наврӯз дубора зинда мешуданд,- таъкид шудааст дар гузориши Президенти мамлакат Эмомалӣ Раҳмон ба муносибати иди Наврӯз. - Наврӯз ҳамчун ҷавҳари тобнок ва нишонаи ҷовидонаи тамаддуни халқи тоҷик ҳамеша ниғаҳдорандаи мардум, забон расму ойин, фарҳангу таърих ва ниҳоят Ватан будааст».

Маҳз ҳамин вижагиҳои Наврӯз мучиби он гардид, ки бо дастури Созмони Милали Муттаҳид дар нишасти 64-уми он аз 18 феввали соли 2010 бо дарназардошти таклифҳои Тоҷикистон, Эрон, Афғонистон, Туркия, Қирғизистон, Туркменистон, Озорбойҷон ва дигар давлатҳои Осиёи Марказӣ ҷашни Наврӯз ҳамчун иди байналмилалӣ ҷаҳонӣ пазируфта шуд:

Гулафшон гашт аз нав зиндагонӣ,

Бишуд Наврӯзи фаррухнаӣ ҷаҳонӣ.

Донишмандон зуҳури Наврӯзро бо дарназардошти се ҷанба ё дидгоҳ пайгирӣ намудаанд:

Авал, ҷанбаи асотирӣ, ки тибқи он Наврӯз таърихи беш аз шашҳазорсола дорад. Мувофиқи ривояте дар Занд-Авесто Аҳуро Маздо – нерӯи некӣ баъди се ҳазор соли подшоҳӣ аз тарафи мабдаи бадӣ – Аҳриман таарӯз мегардад. Барои мағлубияти ӯ Аҳуро Маздо рушноиро пайдо намуда, ба ҷонибаш равона месозад ва рӯзи ғолибият бар нерӯи бадиро Наврӯз меноманд. Ҳамчунин бино бар ривояти дигаре Иблис ғайзу баракатро аз мардум мерабояд ва рӯзи бозгардонидани онро мардум Наврӯз номидаанд.

Дувум, чанбаи нучумӣ, ки ба воқеият наздик аст. Мувофиқи он офтоб баъди паймудани дувоздаҳ бурҷ ба хатти экватор баробар мешавад. Баъди ин шабу рӯз мусовӣ мешавад, ки онро офтобтарозӯ меғоянд. Аз рӯи ҳисоби деҳқонӣ офтоб ба бурҷи ҳамал рост меояд, тибқи ҳисоби мусулмонӣ Наврӯз ба оғози фарвардинмоҳ ва мувофиқи солшумории мелодӣ вуруди Наврӯз ба 21-22 март мувофиқ меояд. Дар робита ба чанбаи нучумии Наврӯз ҳақ бар ҷониби Умари Хайём- муаллифи «Наврӯзнама» аст, ки таъкид намудааст: «Ҷамшед чун бидонист, ки офтобро ду давр аст ва ин ду давр, ки ба охир расид, сол поён ёфта, фасли баҳор оғоз меёбад».

Савум, чанбаи моддии Наврӯз, ки аз ҳама муҳим ва асос ҳамин аст, зеро ба қавли олими эронӣ доктор Алии Шариатӣ «Наврӯз достони зебоест, ки дар он табиат, инсон ва ҷомеа – ҳар се дастандаркоранд». Маҳз бо зуҳури Наврӯз ҳоки сияҳ аз нав гарм шудан мегирад ва як навъ гӯё ҷон мегирад, табиат зинда мешавад, аввалин гулҳои пайки наврӯзӣ – бойчечак ва сияҳгӯш мерӯянд, ҷонварон тадриҷан аз ҳоби зимистона бедор мешаванд.

Ривояте ҳаст, ки гӯё Искандари Мақдунӣ ҳангоми истилои Суғд таҷлили ин ҷашни пуршукӯхро дар Истаравшан дида, дар хайрат мондааст ва фармудааст, ки Наврӯзро дар саросари қаламраваш ҷашн бигиранд. Баъд аз ин тантанаи иди мазкур дар тамоми Осиё паҳн гардид.

Дар даврони шӯравӣ бо сабабҳои гуногун Наврӯз ид карда намешуд. Танҳо соли 1978 бо қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон ҷашнгирии Наврӯз чун анъанаи ниёгон ба расмият даромад ва бо шарофати Истиқлолияти давлатии Тоҷикистон акнун Наврӯз бо шукӯҳу шаҳомат истиқбол гирифта мешавад.

Азизони дилу дида, бачаҳои хубрӯяку хушрӯяк!

Шумо бояд инро ҳам донед, ки баробари омад-омади Наврӯз одамон омодагӣ мегиранд. Аз пайи оростани дастархони наврӯзӣ мешаванд. Ончунон ки дар замони Сосониён тоҷикон хони Наврӯзиро аз рӯи анъана бо ҳафт чиз таҳия менамуданд, ки ҳарфи аввалини онҳо бо овози «Ш» шурӯъ мешуд: шамъ, ширинӣ, шароб, шарбат, шакар,

шоя, (бо гулобу оина). Пас аз истилои араб «ҳафтшин» ба «ҳафтсин» мубаддал гардид. Яъне мардум хони наврӯзиро бо себ, сабза, (ки ин ҷо анвои сабзачот ва сабзаи суманак низ бояд бошад), сир, сумоқ, санҷид, сипанд, самбӯса оро медоданд. Хушбахтона бо чунин тарз оро додани дастурхони солинавии ниёгонамон то ба имрӯз боқӣ мондааст.

Акнун якҷоя андеша намоем, ки Шумо ба ҷашни Наврӯзи имсола чӣ гуна тайёрӣ дида истодаед. Бехтараш биеёд, нақшаи тачлили Наврӯзи имсоларо якҷоя тарҳрезӣ намоем. Пеш аз ҳама аз ороиши синфхона шуруъ намоед. Бо ҳарфҳои зебову хоно бо матнҳои «Наврӯз муборак!», «Наврӯзи оламафрӯз омад», «Ҳар рӯзатон Наврӯз бод, Наврӯзатон фирӯз бод!» шиору овеза тайёр намоед. Порчаҳои шеърҳои Наврӯзии шоирони классик ва муосири тоҷикро бо ҳуруфи ҳозира ва арабиасоси тоҷикӣ дар қоғазҳои бузург хаттотӣ намуда овезед. Дар синф ба муносибати фарорасии Наврӯз рӯзномаи деворӣ таҳия намоед. Озмунҳои хунарии гулдӯзӣ, таомпазӣ, сураткашӣ созмон диҳед ва дар он ғаёлона ширкат варзед. Дар гирду атрофи мактаб дар арафа ва рӯзҳои наврӯзӣ маъракаи кабудизоркунии муҳити зист, яъне ниҳолшинониро аз ёд набароред. Субҳи Наврӯз тибқи суннатҳои ниёгон табрик намудани волидон, устодон ва ҳамдарсонро бо суханони ширин, лаҳни гуворо ва дастагулҳои тару тоза фаромӯш накунед. Дар сурати иҷроиши ин маслиҳату тавсияҳо ҷашни Наврӯз барои Шумо хубу хотирмон хоҳад гузашт.

Луғат:

сумоқ - меваи қарақотмонанд, ки ба таъом меандозанд,
лаҳн – овоз,
таарруз - дастдарозӣ, зӯрӣ, ҳамла.

Савол ва супориш:

1. Мардуми мо Наврӯзро кай ҷашн мегиранд?
2. Чаро ин ҷашнро Наврӯз номиданд?
3. Қадом ривоятҳоро оид ба пайдоиши ҷашни Наврӯз медонед?
4. Роҷеъ ба ҳафт-меваи наврӯзӣ чӣ медонед?

5. Дар Тоҷикистон Наврӯзро ҷашн гирифта аз кай ба расмият даромад? Наврӯз кай мақоми ҷаҳонӣ гирифт?

6. Шумо ба ҷашни Наврӯз чӣ гуна омодагӣ мегиред?

РУСУМИ НАВРӢЗӢ

САБЗОНИДАНИ ҒАЛЛАДОНА

Ҳанӯз дар аҳди Сосониён мардум бисту панҷ рӯз пеш аз Наврӯз гандум, ҷав, нахӯд барин навъҳои ғалладонаро сабзонида, аз рӯйи сабзиши онҳо оғози корҳои деҳқонӣ ва авзои солро пешгӯӣ мекарданд. Агар майсаи сабзида рост нашъунамо мекард, сол серӣ меомад, вале агар сабза ба ҳар тараф паҳн мешуд, ба мардум хушдор меод, ки сол қатъӣ мешавад.

ҶОШАНБЕИ ОХИРИН

Дар Ҳисор, Рашт, Кӯлоб мардум бегоҳи ҷоршанбеи охири сол дар майдончаҳо, ҷорраҳо гулхан даргиронида, аз болои он себорӣ меҷаҳиданд ва ин суҳанонро тақрор мекарданд: «Ранҷурию зардии ман аз ту, сурхию хуррамии ту аз ман». Ҳамчунин барои хушбахтии оянда кӯзаҳои ҳолӣ ва зарфҳои сафолро ба оташ партофта мешикастанд. Ин маросимро дар Рашт Мастҷох «Ҷоршанбеи охири» ва дар байни тоҷикони Хуҷанду вилояти Андиҷонӣ Ҷумҳурии Ёзбекистон «Сафарқочдӣ» мегуфтанд.

БАХТҚУШОӢ

Тоҷикони баъзе маҳалҳои Тоҷикистон ва Ёзбекистон маросиме доранд бо номи «Бахтқушӯ». Дар баландии сабу зебо идғоҳ таъин намуда, бонувон ва ҷавонони мучаррад ба он ҷо даъват карда мешаванд. Дуҳтарон либосҳои наву тоза ба бар карда, худро орову торо дода, ба идғоҳ мебароянд, бо ҷавонони бахтҷӯ вомехӯранд ва бахташонро меёбанд.

ИДӢ

Аслан муждарасони соли нав бачагонанд. Агар гулгардонӣ пайки наврӯзӣ бошад, навиштани идӣ аз вуруди соли нав хабар медиҳад. Дар мактабҳои кӯҳна мактабдорон чанд рӯз пеш аз Наврӯз ба шарафи вуруди соли нав «Идӣ» ё «Ҳафтсалом» навишта, паҳн мекарданд ва ба ивазаш аз

волидон идона мехостанд. Идиҳо дар коғазҳои гуногун ва ҳатто дар рӯйи тахтача навишта мешуданд. Бештарини идиҳо аз ду ё чаҳор мисраъ иборат буда, онро ашхоси босавод иншо мекарданд ва рӯзи Наврӯз бачаҳо ба падар, модар ва хешу табор гӯшзад карда, ба ивазаш идона (сарулибос, хӯрок ва васоити рӯзгор) меситониданд ва идиҳоро то соли оянда ба девори хонаашон часпонида мемонданд:

*Рӯзи Наврӯз асту Ҳаркас идие дорад Ҳавас,
Иди мову идиш мо дидани рӯйи ту бас.*

Бачаҳо пагоҳии иди Наврӯз барвақт аз хоб хеста, либосҳои наву тоза ба бар карда, аз калонсолон идона мехостанд:

*Наврӯзи нав баланд аст,
Гулҳо мисоли қанд аст.
Дада, ба мо ду танга те,
Домлои мо лаванд аст.*

*Наврӯз шуду дилиодам,
Аз банди ғам озодам.
Сад танга бӯте, бобо,
Идонаи устодам.*

*Ҳасли Наврӯз аст, як ҷуфт кави мебояд маро,
Ҷӯтаи кошонию пурнақи мебояд маро.
Э, падар, хизмат бикун, аз баҳри устодам барам,
Мӯзаи зичмех, асти Раҳи мебояд маро.*

БОРОНИ ҲАМАЛ

Ба истиқболи Наврӯз мардум хонаҳоро рӯбучину сафед мекарданд, бонувон худро оро медоданд, бачаҳову мардон либосҳои нав мепӯшиданд. Одамон зарфҳоро аз оби борон пур карда менӯшиданд, бо оби борон оббозӣ мекарданд, духтаракон дар таги борон сари луч суруд меҳонданд:

<i>Борони ҳамал,</i>	ё ки:	<i>Борон бие ба ёвон,</i>
<i>Ба мӯям амал.</i>		<i>Алаф шавад ба говон.</i>
<i>Мӯям дароз кун,</i>		<i>Говони мо шир диҳанд,</i>
<i>Дарози соз кун.</i>		<i>Шира ба кампир диҳанд.</i>

ЌУФТБАРОРОН

Ќуфтбаророн маросими қадимӣ мебошад. Вақти шудгори заминро Бобои деҳқон муайян мекард. Рӯзи «Ќуфтбаророн» мардум таомҳои бемаза мепухтанд. Пири қор фотеха меод: «Қушоиши қор, баракату барор, Бобои деҳқон мададгор, якотон шавад ҳазор!» Барзгарон пеш аз оғози ҷуфт ба шохи барзаговҳо рағғани зағир мемолиданд, онҳоро бо ҳазориспанд дуд меоданд ва ба барзаговҳо яктоӣ нон меҳӯрониданд.

СУМАНАК

Суманакро дар ҷануби Тоҷикистон ва Афғонистон бо ҳамин ном, дар шимоли Тоҷикистон «сумалак» ва дар Эрон «саману» меғӯянд. Маросими занона буда, пухтани суманак ба уҳдаи зани зебо, покиза, ростгӯю ростқавл, серфарзанд ва бобаракат гузошта мешавад. Он барои ороиши дастурхони наврӯзӣ пухта мешавад.

Суманакпазӣ аз сари бегоҳ оғоз ёфта, то субҳ давом мекунад. Тамоми шаб занону духтарон дойра задаву суруд меҳонанд ва нақароти зеринро замзама мекунанд:

*Суманак дар ҷӯи мо кафча занем,
Дигарон дар хоб мо дафча занем.*

Дар Эрон Афғонистон низ маросими суманакпазӣ роиҷ аст. Суруди «Наначун» дар байни бачагони эронӣ хеле машҳур аст:

*Наначун, ман саману меҳоҳам,
Бути шириндаҳану меҳоҳам.
Наначун, номаи ириод бидеҳ,
Самануро ту ба ман ёд бидеҳ.
Саману беҳтар аз ҷони ман аст,
Саману шираи дандони ман аст.*

ОШИ БОРОН

Дар охири баҳор вақте ки хушксолӣ меомад ва ғалладона хушк шудан меғирӣфт, занон дар лаби дарё ҷамъ шуда, хӯрок мепухтанд, ки ҳалила ном дошт. Занеро то ғиря карданаш ба об тар мекарданд, то ин ки раҳми Худованд биёяду борон фириштад ва суруд меҳонданд:

*Ашаглон, ашаглон,
Ашаглони ростина,
Оста биҷумбон остина.
Галлаи савзум қоқ шудаст,
Як бор бирезон борона.*

Ин маросимро дар ҷануби Тоҷикистон «Ашаглон» ва дар шимоли Тоҷикистон «Сусхотун» мегуфтанд.

ГУЛГАРДОНӢ

Гулгардонӣ маросими бачагона мебошад. Бачаҳо охири зимистон ба кӯҳҳо баромада, аз таги курпай барф гулҳои сияҳгӯшу бойчечакро чида меоварданд ва аз омадани баҳор мужда мерасониданд. Хона ба хона гашта, суруд меҳонданд:

*Баҳор омад, баҳор омад,
Гули ҳафтранг қатор омад.
Ба деҳқон вақти кор омад,
Баҳори нав муборак бод!*

*Баҳор омад ба нимрӯзӣ,
Бичин гулҳои наврӯзӣ.
Бимон тоқии гулдӯзӣ,
Баҳори нав муборак бод!*

*Гули сияҳгӯш ҳафтранг аст,
Миёни хоку ҳам санг аст.
Ҳамеша дар сараш ҷанг аст,
Баҳори нав муборак бод!*

Мардум гули сияҳгӯшро аз дасти бачаҳо гирифта, ба дидаҳояшон молида, ба Худо шукр мекарданд, ки ба баҳори нав сӯхату саломат расиданд ва ба онҳо ҳар гуна инъомҳои галладона ва пул меоданд.

Савол ва супориш:

1. Мардум аз кай дар арафаи Наврӯз галладона месабзониданд?
2. Бо сабзонидани галладона чиро пешгӯӣ мекарданд?
3. Чоршанбеи охири чист?
4. Оид ба маросими «Бахткушоён» чӣ медонед?
5. Мақсади «Идӣ» («Ҳафтсалом») аз чӣ иборат аст?
6. Дар бораи борони баҳорӣ шеър гӯед.
7. Ҷуфтбаророн чӣ гуна маросим аст?
8. Оид ба маросими суманакпазӣ дар Тоҷикистон, Афғонистон ва Эрон нақл кунед. Суруди бачагони Эрон-«Нанаҷун»-ро азёд гӯед.
9. Дар хусуси маросиме нақл кунед, ки он Ҳангоми хушксолӣ иҷро карда мешавад.
10. Гулгардонӣ чӣ гуна маросим аст? Оё Шумо дар арафаи Наврӯз барои гулчинӣ ба кӯҳ мебароед?

БАҲОРИЯ**АЁ ҚИШЛОҚАКИ МАҲТОБИИ МАН...**

Бозор Собир

Аз сабзии сабза сабз дар сабз баҳор,
 Аз долу дарахт фасли сарсабз баҳор
 Ту суръати набзи худ ба ангушт бигир,
 Сар мешавад аз ҳаракати набз баҳор.

Дигар аз шиддати сармо макун бим,
 Ки рӯзу шаб баробар гаит тақсим.
 Ба санге пешпой меҳӯрӣ хӯр,
 Ба гулҳо мекунӣ ин лаҳза таъзим.

Ҳисоби сол сар шуд аз сари хат,
 Хутути сабзаю себарга сархат.
 Лаби дарё нур аз кафку ҳубоб аст
 Ба рӯзи ҷомаишӯи табиат.

Ту ро то дар бағал гирам ба як бор,
 Ту ро дар бар кашам девор-девор,
 Аё қишлоқаки маҳтобии ман,
 Ба ман дастӣ дарахтони ту даркор.

*Ҳазону машириқи фасли зимистон,
Баҳору машириқи фасли хиёбон.
Тулӯи офтоби синаро бин,
Пагоҳӣ аз уфукҳои гиребон.*

*Замину осмон, обу ҳаво тар,
Нафасҳо тар, назарҳо тар, адо тар.
Чароғак мезанад чашме зи ҳар сӯ,
Ба ҳар кӯе садои кафшии по тар.*

ҶОНО, БАҲОР ШУД!

Фарзона

*Эй осмон, кушой ҷабини фишурдaro,
Табрик кун таҷаддуди хуршеди мурдaro,
Мо бозпас гирифтем ҷони супурдaro,
Ҳоло, ки ҷони мурдаи мо ишқзор шуд.
Ҷоно баҳор шуд.*

*Огӯш во кунед, эй бекаронаҳо,
Пур мекунам димоги шуморо зи атри ёс,
Пур мекунам зи атри сапеди таронаҳо.
Дар зеҳни ман занед таҷалло, ҷавонаҳо,
Ҳоло, ки хуни беҳиси ман беқарор шуд,
Ҷоно, баҳор шуд.*

*Эй қалби кӯҳна, ошиқи будан шавем боз,
Эй чашми хаста, барқ зан, офоқро навоз.
Бо ёди ӯ вузӯ бикун, эй рӯҳи бенамоз,
Дар ҷони ман сабоҳати ту интишор шуд,
Ҷоно, баҳор шуд!*

Луғат:

хутут- чамъи хат,
тулӯ-баромадани офтоб,
таҷаддуд-чадид, нав шудан,
таҷалло-чило додан,

офок-олам, дунё,
сабоҳат-оғози субҳ.

Савол ва супориш:

1. Оё мушоҳида кардаед, ки дар баҳор шиّدати набз тағйир меёбад?
2. Дар кадом банди шеърӣ Бозор Собир сухан аз баробарии рӯзу шаб ва аз нав оғоз ёфтани ҳисоби сол меравад?
3. Дар кадом ҷаҳорпораҳои шоир тасвири табиат зикр шудааст?
4. Баҳорро аз диди Фарзона бозгӯ кунед.

ИДҲОИ РАМАЗОН ВА ҚУРБОН

Рамазон аз «рамз» пайдо шуда, маънояш гарм, гармии тоқатфарсо аст. Моҳи нухуми солшумории ҳичрии қамарӣ аст, ки онро моҳи рӯза ё ки моҳи сиём низ гӯянд.

Рамазон аз сӣ рӯз иборат буда, дар ин моҳ мусулмонон рӯза мегиранд. Дар интиҳои Рамазон се рӯз иди фитр давом мекунад. Рамазон аз рӯйи солшумории мелодӣ ҳар сол 10 рӯз пеш меояд. Соли 1984 Рамазон ба 31 май - 29 июн рост омада буд.

Қурбонӣ аз калимаи арабии «қурб» гирифта шуда, маънои наздикӣ, қаробатро дорад. Маросимест дар дини ислом, ки аз садақа дар роҳи Худо иборат буда, рӯзи 10-уми моҳи 12 (зулҳиҷҷаи солшумории ҳичрӣ) баъди 70 рӯзи рамазон қайд карда мешавад. Қурбонӣ дар давраҳои аввали пайдоиши ислом асосан барои ҳоҷиёне фарз буд, ки ба тавофи Каъба меомаданд. Ҳоло мусулмононе, ки ба тавофи Каъба мераванд, рӯзи 10-уми ҳаҷ гӯсфанд ё шутур қурбонӣ мекунанд. Таърихан маросими Қурбонӣ дар динҳои тоисломии арабҳо ва яҳудиён вучуд дошт. Мувофиқи ривояти Таврот Иброҳими пайғамбар барои нишон додани садоқати худ ба Худо писараш Исмоилро қурбонӣ кардани шудааст. Вале Худо гӯсфанде фиристода, Иброҳимро аз ин кор боздоштааст. Қурбониро минбаъд шариати ислом ба расмият даровардааст.

Иди Қурбонро мардуми арабизабон иди шарифи «Азҳо» мегӯянд, ки маънои рӯҷӯ ба бозгашт, ба сӯйи адолату ҳақталошӣ, ба сӯйи инсофу диёнат, иттиҳоду ҳамбастагӣ ва муҳаббату бародарӣ мебошад.

Бачаҳо дар рӯзи иди Қурбон бо шодию нишот идгардак мекунанд, аз устодони худ ёд мекунанд, ба онҳо ҳадяҳо мефиристанд, зеро онҳо дари илму маърифатро ба рӯяшон боз кардаанд.

*Иди Қурбон омаду қурбон кунем,
Чон фидои ҳазрати Раҳмон кунем,
Ҳоҷиён андар тавофи Каъбаанд,
Мо ба устодони худ эҳсон кунем.*

Дар рӯзҳои идҳои Қурбон ва Рамазон мардуми мусулмон мувофиқи таомули аҷдодии худ дастурхони меҳру муҳаббат кушода, ёди мурдагон мекунанд, рӯҳи онҳоро хушнуд мегардонанд. Оромгоҳи гузаштагонро зиёрат карда, бо дуои хайр рӯҳашонро шод мегардонанд.

Азбаски ислом худ инсоф, адолат, сабр ва хайру эҳсон аст, дар рӯзҳои ид дили озурдаеро шод гардонидан, ба ниязманде дасти ёрӣ дароз кардан ва сари ятимро сила намудан барои ҳар як мусулмон ҳатмист.

Дар рӯзҳои ид роҳбарони корхонаю муассисаҳо, мардони саховатманд, тоҷирону соҳибкорон, ходимони дин ба ятимону барҷомондагон, маъҷубону бепарасторон, тарбиятгирандагони сағирхонаҳо вобаста ба имкониятҳои худ мадад мерасонанд.

Имрӯз мо бояд шукрона кунем, ки аз баракати Истиқлолияти давлатӣ ва сиёсати хирадмандонаи роҳбарияти давлати Тоҷикистон идҳо ва маросимҳои миллию суннатиамонро озодона ва дар фазои сулҳу якдигарфаҳмӣ комил ҷашн мегирем. Аз ин рӯ, қарзи инсонии ҳар яки мову Шумо пеш аз ҳама расидан ба қадри оромии кишвар, обу ҳоки Ватан ва эҳтироми муқаддасоти давлати Тоҷикистон аст.

Луғат:

хочӣ-шахсе, ки тавофи хонаи Каъба кардааст,
Каъба-хонаи Худо, қиблаи мусулмонон воқеъ дар давлати
 Арабистони Саудӣ,
Таврот-китоби мукаддаси яҳудиён,
Иброҳим-пайғамбари яҳудиён,
Исмоил-писари Иброҳими пайғамбар,
эхсон- хайр, саховат,
тавоф- зиёрат,
Раҳмон- бахшоянда, раҳмкунанда, як сифати Худованд.

Савол ва сунориш:

1. Рамазон чӣ маънӣ дорад? Моҳияти он аз чӣ иборат аст?
2. Иди фитр иди Рамазон аст ё Қурбон?
3. Қурбонӣ аз кадом калима пайдо шудааст ва чӣ маъно дорад? Он кай иҷро карда мешавад?
4. Қурбонӣ дар аввал барои кӣ фарз буд? Ҳоло чӣ?
5. Қурбонӣ кардан оё дар динҳои тоисломӣ вуҷуд дошт?
6. Арабҳо кадом идро иди Азҳо меноманд?
7. Ту дар рӯзҳои идҳои динӣ ба чӣ кор машғул мешавӣ? Падарат чӣ?

ФАСЛИ 10. СУЛҲ – АРЗИШИ МИЛЛИИ МО

ФАРҲАНГИ СУЛҲ — АРЗИШИ БУЗУРГИ МИЛЛИИ МО

*На дониш бошад он касро, на фарҳанг,
Ки вақти ошӣ пеш оварад ҷанг.*

(Саъдии Шерозӣ).

Сулҳу ошӣ дар табиату хислат, дар хуну фаросат ва дар имону дини мардуми тоҷик ҳамчун арзиш нухуфтааст. Дини мубини ислом пайваста ҷангҳои бемаънӣ ва ҳаробиоварро маҳкум, сулҳу оштиро талқин менамояд. Сулҳ дар дину мазҳаби тоҷикон воситаи муҳими расидан ба саодат аст.

Тоҷик умре домони сулҳу оштиро маҳкам дошта, аз замину ҳунараш зиндагии сарбаландонаи худ ва фарзандонашро таъмин кардааст ва маҳз аз фарҳангу ҳикматаш боигарии маънавиаш боло рафтааст. Вақте ки як халқро замини ҳосилхез, обҳои мусаффоӣ фаровон, сарватҳои моддию маънавии бепоён насиб гардидааст, ба лашкаркашию ғорат намудани кишварҳои дигар ҳоҷат нест.

Таърих гувоҳ аст, ки тоҷикон умре бо замин, бо боғу роғ, ҳунару ҳунармандӣ, фарҳангу маърифат сарукор доранд. Вай на ба шамшеру тиру туфанги худ, балки адабиёту ҳикматаш дар Шарқу Ғарб ном баровардааст, ки инро оламиён эътироф кардаанд. Баръакс, аҷнабиён мудом ба ин сарзамин ҷашм ало кардаанд, куштаанду бурдаанд, аз калла манораҳо сохтаанд ва аз хуни ин мардум дашту даманҳо лолагун гаштааст. Дар ин мавридҳо тоҷикон ба дифои хоки муқаддаси худ бархостаанд, вале ҳамеша кӯшиш кардаанд ва тадбир ҷустаанд, ки кор ба ҷанг наанҷомад.

Сулҳхоҳию сулҳпазирӣ омехта бо шири модару хуни поки миллати тоҷик ҳастии ҳар як фарди моро фаро мегирад ва то охири умр ҳамроҳӣ мекунад. Тоҷик дар ҳассостарин лаҳзаҳои ҳаёт аввалин сухане, ки меғӯяд, сулҳу ваҳдат аст.

СУЛҲНОМАИ КИШВАР

Маҳмадалишоҳ Ҳайдаршоҳ

*Сулҳномаи кишвар хуҷҷати замон бошад,
Маънияш барои мо сулҳи ҷовидон бошад.*

*Он дурахши нури ақл-ақли тоҷикон бошад,
Ёдгори беҳамто дар хама ҷаҳон бошад,
Зеби мадҳу таҳсини шеърӯ достон бошад...*

*Сулҳномаи кишвар маънии ҳаёти мост,
Роҳи ҷабҳаи кашфу роҳи мӯъҷизоти мост.
Он гиреҳкушо андар банди мушкилоти мост,
В-он бувад ҳимоятгар ҳарчи дар бисоти мост.
Бурдбории тоҷик ҳар кучо аз он бошад.*

*Сулҳномаи кишвар рӯ ба сӯйи ободист,
Шоҳроҳи Истиқлол, шаҳчароғи озодист.
Манбаъҳои илҳому манишарҳои эҷодист,
Он ба маънии дигар, кори хайру бунёдист,
Роҳи мо аз он испед ҳамчун Каҳкашон бошад.*

Савол ва супориш:

1. Чаро сулҳро арзиши бузурги мардуми мо донистаанд?
2. Чаро тоҷикон сулҳдӯстанд?
3. Маънии сулҳ аз нигоҳи Шумо?
4. Шеърӣ «Сулҳномаи кишвар»-ро азёд кунед.

СУЛҲИ ДЕРИНТИЗОРИ МО ОМАД

Ҷомеаи Тоҷикистон, ки имрӯз роҳи сулҳро интиҳоб кардааст ва манфиати миллӣ аз манфиатҳои шахсӣ гурӯҳӣ боло гирифтааст, боварии комил ҳосил намудан лозим аст, ки ба ҷомеаи фарҳангӣ ва давлати он ба давлати ҳуқуқбунёд табдил меёбад. Баъд аз соҳибистиклол гардидани Ҷумҳурии Тоҷикистон дар сиёсати байналхалқӣ он давраи нав оғоз ёфт. Тоҷикистони соҳибистиклол чун аъзои комилҳуқуқи Созмони Милали Муттаҳид ҷангҳои маҳаллиро маҳкум намуда, баҳри пайдории сулҳ дар тамоми ҷаҳон баромад намуд ва чун аъзои Форуми Шанхай баҳри таъмини сулҳ дар Осиё саҳми босазои ҳудро гузошт.

Дар конунгузории кишварамон, бахусус Конститутсияи (Сарконуни) Ҷумҳурии Тоҷикистон (моддаи 11) омадааст: «Тоҷикистон сиёсати сулҳҷӯёнаро ба амал татбиқ намуда, соҳибхитиёрӣ ва истиклолияти дигар давлатҳои ҷаҳонро

эхтиром менамояд ва муносибатҳои хориҷиро дар асоси меъёрҳои байналмилалӣ муайян мекунад».

Имрӯз аз фарҳанги сулҳ ва рисолати сулҳпарварӣ на танҳо ояндаи кишвари мо, балки тақдири ояндаи ҷомеаи башарӣ вобаста аст. Аз ин лиҳоз мо, тоҷикон, ки таърихан миллати фарҳангиву сулҳпарвар ҳастем, ҳаёти озоишта, зиндагии озоду ором ва меҳнати созандаю бунёдкоронаро мақсаду мароми доимии худ қарор дода, ба сӯйи ҷомеаи шаҳрвандӣ ва тарзи зиндагии дунявӣ пеш меравем.

Фарҳанги сулҳ беҳтарин неъмат ва волотарин дастоварди миллати тоҷик мебошад, ки рисолати инсондӯстию фарҳангпарвариро дар тӯли асрҳо пуштибонӣ намудааст. Фарҳанги сулҳи тоҷикон ва сулҳу суботи имрӯзаи Тоҷикистон ифодагари орзуву ормон ва нияту мақсадҳои наҷиби мардуми шарифи кишварамон буда, он чун дастоварди Истиқлолияти мо дар арсаи ҷаҳонӣ шуҳрат ёфтааст.

Дар роҳи амалӣ намудани сулҳу Ваҳдат дар Ҷумҳурии Тоҷикистон саҳми Президенти мамлакат, муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон бениҳоят калон аст. Аз рӯзҳои аввали давлатдорӣ худ Эмомалӣ Раҳмон зӯрवारиро ҳамчун василаи ба эътидол овардани ҷомеа маҳкум намуда, ба ҳулоса омад, ки ба Ваҳдати миллӣ ва бунёди ҷомеаи демократӣ маҳз дар заминаи сулҳу озоишта ва ба фазои мувофиқи сиёсӣ расидан метавон. Кӯшишҳои пайгиронаи ӯ роҳи дароз, пурмашаққат ва басо мушкили ҳалли ихтилофоти миёни тоҷиконро хотима бахшида, фазои мувофиқро барои бозгардонидани тамоми фирориёни иҷборӣ аз хоки Афғонистон фароҳам овард.

Таҷрибаи сулҳофарии тоҷиконро тамоми созмонҳои байналмилалӣ ҳамчун падидаи нодири ҳаёт эътироф карда, дар кишварҳои гирифтори муқовимати шаҳрвандӣ дар ҷаҳон мавриди омӯзишу истифода қарор медиҳанд.

Аз касе пӯшида нест, ки дар ибтидои солҳои навадуми асри гузашта ҳатари нобуд шудани миллати тоҷик ва давлати соҳибистиклоли Тоҷикистон, ҳатари тақсим шудани сарзамини муқаддас ва марзҳои ягонаи кишвар пеш омада буд. Маҳз эҳсоси гарми ватанхоӣ, андешаи тақдири

ояндаи миллат, нигоҳ доштани марзу буми аҷдодӣ ва боло гирифтани ифтихору нангу номуси миллӣ фарзандони асилаи халқро ба музокироту гуфтушунид ва ҳалли озоиштаи муноқишаҳо водор сохт. Онҳо барқасди нақшаҳои душманони миллати тоҷик аз муҳолифати мусаллаҳона даст кашида, аз тариқи музокироти озоишта ва гуфтушунидҳои сиёсӣ роҳи расидан ба сулҳу озоиш, ризоияти тарафайн ва ваҳдати миллиро пеш гирифтанд.

Сулҳу субот ва ваҳдати миллӣ пеш аз ҳама дар натиҷаи сиёсати роҳбарияти давлатро дастгирӣ намудани тамоми халқи Тоҷикистон, сабру таҳаммули тарафҳои муҳолиф ва кӯмаки давлатҳои кафил ва созмонҳои байналмилалӣ фароҳам омад. Таърих гувоҳ аст, ки дар сиришти мардуми мо хиради азалий, сабру таҳаммул, бурдборӣ ва Ваҳдати ифтихори миллӣ ҳамеша мақоми баланд дорад.

Маҳз дар натиҷаи музокирот ва бо роҳи озоишта ҳал намудани ихтилофот фазои пуршиддати сиёсии Тоҷикистон тадриҷан мӯътадил гардида, оташи ҷанги бародаркуш хомӯш шуд ва миллати мо аз вартаи ҳалокатбори парокандагӣ раҳо ёфт. Ба сулҳу субот, ҳамдигарфаҳмию ризоият ва ваҳдати миллӣ расидани халқи мо шаҳодати пирӯзии ақли солим буд. Махсусан дар он рӯзҳои вазнин ба эътидол овардани вазъияти сиёсӣ, иқтисодиву иҷтимоӣ ва ба Ватан баргардонидани гурезаҳо фазои эътимоду боварию афзуда, сулҳи деринтизори тоҷикон оқибат 27 июни соли 1997 фаро расид, ки онро мардуми тоҷик ҳар сол чун рӯзи Ваҳдати миллӣ ҷашн мегиранд.

Роҳи сулҳ барои мо роҳи наҷоти миллат ва давлати соҳибистикполии тоҷикон буд. Мо ба останаи сулҳ бо ранҷу азобҳо, заҳмату машаққатҳо, табодули афкори тарафайн, музокироти тӯлонӣ ва баҳсҳои дурудароз расида, оқибат озоишу амниятии кишварро таъмин намудем. Мардуми мо оқибатҳои ҷанги ҳаробиоварро саривақт дарк намуда, бо эътимоди қавӣ барои нигоҳ доштани давлати соҳибистиклол, тамомияти арзӣ, Ваҳдати миллӣ ва мустаҳкам шудани рукнҳои давлатдорӣ роҳи сулҳ ва сулҳофариро пазируфтанд. Ба азму иродаи сулҳпарваронаи

халқ ва нерӯҳои солимфикри ҷомеа така намуда, оқибат ба мақсад расидем.

Сулҳу осоиш ва Ваҳдати миллӣ барои мо қутбнамое гардид, ки дар заминаи он мо ба марҳилаи нави зиндагӣ — барқарорсозӣ ва ободонию Ватани азизамон рӯ оварем.

Имрӯз тарғибу талқини ғояҳои сулҳу амният, тинчию осудагӣ, ватандӯстия ватанпарастӣ, ҳудодоҳию худшиносӣ, ҳисси ифтихори миллӣ ва омӯхтани таъриху фарҳанги миллат вазифаи ҷонии ҳар фарди ҷомеа мебошад.

Дар таъмини сулҳу оштии дар Тоҷикистон саҳми Президенти мамлакат, Ҷаноби Олӣ Эмомалӣ Раҳмон хеле бузург аст. Маҳз бо кӯшишҳои пайгириҳои ин фарзанди фарзонаи миллат созишномаи оштии миллӣ ба имзо расид ва марҳилаи душворе паси сар шуд. Эмомалӣ Раҳмон рисолати ҳудро ҳамчун бунёдгузори давлатдорӣ сифатан нави, ки дар пояи сиёсати Ваҳдати миллӣ ва арзишҳои демокративу дунявӣ қарор мегирад, бо сарбаландӣ анҷом дод ва собит намуд, ки қодир аст, дар мураккабтарин ва печидатарин вазъияти сиёсӣ иҷтимоӣ ва ҳарбӣ аз байни тадбирҳои гуногун маҳз тадбири барои шароити муайян муносибро интихоб наояд ва истифода барад.

Президент Эмомалӣ Раҳмон тавонист, ки:

- миллати тоҷикро сарҷамъ наояд;
- ҳувият ва Ваҳдати миллӣ, сулҳҳои ва сулҳпазирӣ тоҷиконро эҳё наояд;
- миллатро як бори дигар ба ҳуди миллат ва оламиён шиносонад;
- ифтихори миллиро дар рӯҳи фарзандони миллат бипарварад;
- моро ба созандагӣ ва офарандагӣ ҳидоят наояд;
- торҳои дӯстия рафокатро миёни тамоми сокинони Тоҷикистон новобаста аз мансубияти миллию наҷодӣ пайваст кунад.

Ҳақ бар ҷониби Президент Эмомалӣ Раҳмон аст, ки меғӯяд: «Бигузор асри XXI чун замони Сомониён бузург барои миллати мо асри тиллоӣ гардад!»

Савол ва супориш:

1. Тоҷикистон аз кай ба тарғиби сулҳ пардохт?
2. Дар Конститутсияи (Сарқонуни) Ҷумҳурии Тоҷикистон дар моддаи 11 дар чӣ хусус суҳан меравад?
3. Фарҳанги сулҳ чист?
4. Чаро тамоми дунё ба таҷрибаи сулҳофари тоҷикон мароқ зоҳир карданд?
- б. 27 июн чӣ гуна рӯзест?
6. Саҳми Президенти Тоҷикистон дар таъмини сулҳу оштии дар чист?
7. Президенти кишвар кадом корҳоро анҷом дод?
8. Президент Эмомалӣ Раҳмон дар асри 21 Тоҷикистонро чӣ гуна дидан мехоҳад?

ВАХДАТ – ПОЯИ ХУШБАХТӢ ВА РУШДИ МИЛЛАТ

Парокандагии миллӣ, чудой ба маҳалу гурӯҳҳои байни тоҷикон, ки акнун Истиқлолият насибашон гаштааст, воқеан, даҳшат ва хатари азиме буд. Тақдир ва сарнавишти миллати тоҷик дар солҳои 1992-1994 чун “ашки сари мижгон” дар вазъи хассосе қарор дошт. Ваҳшониати ин рӯйдоди nobасомон, ки доғе ба қалби ҳар пиру ҷавон ҷо намуда, ба ҳар хонадоне осори ғаму андӯх ниҳода буд, дар шеърӣ Муъмин Қаноат чунин тасвир шудааст:

*Чунин разми беназро кас надид,
Ва тасвири онро набояд кашид.
Зи тифлони ғаҳвора то пири қор,
Бишуд сайди ин ҷангу тири шикор.*

Чун тулӯи офтобе, ки баъди чанд рӯзи боронҳои пай дар пай синаи абрҳоро шикӯфта, берун мешавад, моҳи ноябри соли 1994 роҳбарии давлати тоҷикон ба уҳдаи шахсе воғузур гардид, ки нахустин суханаш “Ман қори худро аз сулҳ сар мекунам” буд.

Дарвоқеъ, ин шахси ватандӯсту матинирода тавонист орзуву омили деринтизори тоҷиконро ҷомаи амал пӯшонад. Ё ин миллати парокандаву парешон ва ноогоҳ аз мақсадҳои нопоки чанд мансабхоҳ дар қасди ҷони бародари худ қамон ба даст гирифтаре ба ваҳдату сарҷамъӣ даъват намуда, сулҳро дар кишвари тоҷикон танинандоз намуд. Маҳз ба шарофати саъю талош ва фидокорию қаҳрамониҳои беназири Сарвари давлати тоҷикон Ӯмомалӣ Раҳмон яъсе ноумедӣ аз ояндаи торики халқу Ватан барҳам хӯрд.

Устод Лоиқ Шералӣ яке аз аввалинҳо шуда, ин санаи муборакро барои ҳаммиллатон муборакбод гуфт:

*Имоми ду тарафро мекунам табрик,
Ки тоҷик мешавад наздик бо тоҷик.
Кунун огози сулҳ асту рифоҳи халқ,
Бувад ояндаи пурнурамон наздик!*

Шоира Гулрухсор аз тулӯи ҳаёти нави мардуми кишвар ва эҳёи зиндагии пурбаҳои миллати бунёдкори тоҷик ба вачд омада мегӯяд:

*Боз тоҷик, -
Миллати мурғи самандар,
Аз шуои оташи худсӯзи худ,
Марзи имонро биафрӯзад.
Тоҷикистон сӯхт, гар аз ҷаҳли тоҷик,
Фазли тоҷик
Тоҷикистонро биафрӯзад.*

Дарвоқеъ, ҳиммати баланди бахшандагӣ ва заковату дурандешии фозилонаи Сарвари давлатамон Эмомалӣ Раҳмон ва сарвари собиқ муҳолифин Сайид Абдуллоҳи Нураӣ буд, ки оқибат ба дарки маънии идомаи ҷанг – идомаи тоҷиккушист ва идомаи тоҷиккушӣ фанои миллат аст, расида, дасти якдигарро баҳри сулҳ ва ризоияти миллӣ фишурданд ва 27 июни соли 1997 дар Маскав ба Созишномаи сулҳ имзо гузоштанд, сазовори ситоиш аст. Ин амали ҷавонмардона ва хирадмандона, ки зиндагии хушу гуворо ва оромию осоиштагии имрӯзаро ба бор овард, дар таърихи халқи тоҷик бо ҳарфҳои заррин сабт гашта, ояндагон онро чун як амали ибратбахш бо ифтихору сарбаландӣ ба худ қабул хоҳанд кард.

ВАТАН

Ҳабибулло Файзулло

*Ватан дар синаам бо ин бузургӣ,
Ба монанди диле маъво гирифтаст,
Ки гӯё чун раги хун дар дили ман
Ба саҳро роҳи нав дарё гирифтаст.
Сафи амвоҷ ҷамачун сатри шеър
Шавад иншо ба рӯи дафтари дил.
Ситода рост гӯё кӯҳсораш
Ба мисли посбоне бар дари дил.
Даруни синаи ман хуфта гӯё
Ҳама сарбозҳои ҷонсупурда.
Агарчи хуфта онҳо дар дили хок,
Валекин ёдашон дар дил намурда.
Даруни синаи ман бешазорест,
Даруни синаи ман кӯҳу саҳрост.
Даруни синаи ман кӯҳсорест,
Даруни синаи ман ними дунёст.*

*Ватан дар синаам бо ин бузургӣ
Ба монанди диле маъво гирифтаст,
Ки гӯё чун раги хун аз дили ман
Ба саҳро роҳи нав дарё гирифтаст.*

НОМАИ ХУРШЕДМУҲР

Фарзона

*Сарзамини атласиву оҳариям,
Абҷади ишқам, дуруди ховариям,
Медиҳӣ дарси мақомоти дариям.*

*Покбуми сабзхатти гулсириштам,
Номаи хуршедмуҳри сарнавиштам.*

*Дардҳоро чора кун бо кимиёӣ,
Дуздҳоро зарба зан бо рӯшноӣ,
Душманиро чира шав бо ошноӣ.*

*Покбуми сабзхатти гулсириштам,
Номаи хуршедмуҳри сарнавиштам.*

*Ҳамқадам бо пешгомони ҷаҳон шав,
Бефасона кӯҳи симургоишён шав,
Ишқро дар шаш карона тарҷумон шав.*

*Покбуми сабзхатти гулсириштам,
Номаи хуршедмуҳри сарнавиштам.*

*Мариши ҳуррият саро имрӯзу фардо,
Яшти ҳувият саро имрӯзу фардо,
Нагмаи нусрат саро имрӯзу фардо.*

*Покбуми сабзхатти гулсириштам,
Номаи хуршедмуҳри сарнавиштам.*

*Рӯзи моро фарраи хуршедии туст,
Рӯҳи моро шавкати ҷамшедии туст,
Дар дили мо фасли идоидии туст.*

*Покбуми сабзхатти гулсириштам,
Номаи хуришедмуҳри сарнавиштам.*

Лугат:

разм- чанг,
назм- тартиб, низом,
имом- пешво,
рифох- осудагӣ.

Савол ва супориш:

1. “Разми беназм” гуфта, Муъмин Қаноат чиро дар назар дорад?
2. Мазмуни табрикоти Лоиқ ва Гулрухсорро ба шарафи имзои Созишномаи сулҳ шарҳ диҳед ва азёд кунед.
3. Оид ба ҳимматбаландӣ ва бахшандагӣ барин хислатҳои одамон нақл кунед.
4. Ватан дар тасавури Ҳабибулло Файзулло чӣ гуна таҷаллӣ дорад?
5. Дар тасвири Ҳабибулло Файзулло дар даруни синааш чӣ тугёнхост?
6. Фарзона Тоҷикистонро чӣ гуна дидан мехоҳад, кадом орзуҳоро дар дил мепарварад?

МУНДАРИҶА

ФАСЛИ 1. ТОҶИКИСТОН – ВАТАНИ МО

Ватанам-ифтихорам.....	3-4
Ватан-модар. Сайдалӣ Маъмур “Ватан”.....	5-6
Муҳофизони фардои Ватан. Гулназар “Мо ношикастем”.....	7-8
Шеърҳо дар васфи Тоҷикистон. Гулназар “Суруди анҷумани тоҷикон”, Назри Яздон «Тоҷикистон», Низом Қосим “Умеди эҳё”.....	9-12

ФАСЛИ 2. КОНСТИТУТСИЯ (САРҚОНУН) ВА ПРЕЗИДЕНТИ МАМЛАКАТИ МО

Сарқонун-хуччати сарнавиштсоз.....	13-14
Ҳуқуқ ва вазифаҳои ман дар Конститутсия. Муҳаммад Ғоиб “Васфи диёр”.....	15-17
Наҷотбахши миллат. Меҳмон Бахтӣ “Чакомаи Ваҳдат”.....	18-21
Президент ва бачаҳо. Бозор Собир “Тоҷикистон”.....	22-23

ФАСЛИ 3. МУҚАДДАСОТИ ДАВЛАТИҶО МИЛЛИИ МО

Муқаддасоти давлат.....	24-25
Рамзҳои давлатӣ.....	26-27
Суруди миллий.....	28-29
Асбори миллии мо.....	30-31
Тоҷ ва тоҷик.....	31-32
Аз дирафши пешдодии Ковиён то парчами давлатии Тоҷикистон, Давлат Сафар “Парчами баланд”.....	33-39
Нишони давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон.....	40-41
Рамзҳои Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон.....	42-45

ФАСЛИ 4. ЗАБОН - ҲАСТИИ МИЛЛАТ

Забони мо-ҷаҳони мо.....	46-48
Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон дар ситоиши забон. Камол Насрулло “Хуччати бунёди мо”.....	49-52
Дастур барои соҳибзабонон.....	53-54

ФАСЛИ 5. ҶАШНИ ИСТИҚЛОЛИЯТИ ДАВЛАТИИ ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН. ПОЙТАҲТ ВА ШАҲРҲОИ АЗИМИ ТОҶИКИСТОН

Ҷашни Истиқлолият. Давлат Сафар “Истиқлолият”.....	55-58
Тоҷикистон. Меҳринисо “Тоҷикистон”.....	59-60
Душанбе-пойтахти Ватани мо.....	61-62
Чароғи зиндагӣ.....	63-65
Шаҳрҳои азими Ватани мо. Қўрғонтеппа, Қўлоб, Норақ, Ҳўчанд, Хоруғ, Ҳисор, Истаравшан.....	66-76
Муъҷизаи Исфара.....	76-77

ФАСЛИ 6. ВАТАНИ НИЁГОНИ МО

Нажоди Ориё.....	78-80
Аз таърихи «Авесто».....	81-82
Ноҳид (Аноҳита).....	83-84

**ФАСЛИ 7. МУБОРИЗАИ ХАЛҚИ ТОҶИК БАРОИ
ХИМОЯИ ВАТАН**

Таърих сиёҳнавис надорад.....	85-86
Рӯҳи бешикаст.....	87-88
Садди Хатлон.....	89-92
Спитамен.....	92-93
Куруши Кабир.....	94-95
Қаҳрамонҳои Тоҷикистон.....	96-100
Муъмин Қаноат. "Қатли Восеъ".....	101-102
Ифтихори тоҷикии Аҳмадшоҳи Масъуд.....	103-109

**ФАСЛИ 8. ИСМОИЛИ СОМОНӢ-АСОСГУЗОРИ
ДАВЛАТИ ТОҶИКОН**

Давлати Сомониён.....	110-111
Девори Бухоро.....	112-114
Пайкараи меҳр.....	114-116
Лоик. "Хоки Ватан".....	116-117

ФАСЛИ 9. НАВРӢЗ-ҶАШНИ МИЛЛИИ МО

Наврӯз ва пайдоиши он.....	118-122
Русуми Наврӯзӣ.....	122-126
Баҳория. Бозор Собир "Аё қишлоқаки маҳтобии ман", Фарзона "Ҷоно, баҳор шуд!".....	126-128
Идҳои Рамазон ва Қурбон.....	128-130

ФАСЛИ 10. СУЛҲ-АРЗИШИ МИЛЛИИ МО

Фарҳанги сулҳ-арзиши миллии мо. Маҳмадалишох Ҳайдаршоҳ "Сулҳномаи кишвар".....	131-132
Сулҳи деринтизори мо омад.....	132-136
Ваҳдат – ҳушбахтӣ ва рушди миллат. Ҳабибулло Файзулло "Ватан", Фарзона "Номаи хуршедмуҳр".....	137-140